

Jukka Määttä

Asepalvelus nuorten naisten ja miesten opinto- ja työuralla

Jukka Määttä

Asepalvelus nuorten naisten ja
miesten opinto- ja työuralla

Esitetään Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Villa Ranan Blomstedtin salissa
kesäkuun 29. päivänä 2007 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2007

Asepalvelus nuorten naisten ja
miesten opinto- ja työuralla

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 305

Jukka Määttä

Asepalvelus nuorten naisten ja
miesten opinto- ja työuralla

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2007

Editors

Jouko Huttunen

Department of Education

Irene Ylönen, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture by Jukka Määttä

URN:ISBN:9789513928766

ISBN 978-951-39-2876-6 (PDF)

ISBN 978-951-39-2851-3 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2007, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2007

ABSTRACT

Määttä, Jukka

The impact of military service on the career and study paths of young women and men

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2007, 141 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 305)

ISBN 978-951-39-2876-6 (PDF), 978-951-39-2851-3 (nid.)

Diss.

This research aims at determining the impact of military service on the career and study paths of young women and men. The dissertation examines the changes affecting the career and study paths during the service, as well as the factors explaining these changes. In addition, the research analyses the ways in which previous professional skills are being used during the service and examines the new professional skills acquired during the service. Furthermore, the dissertation analyses the subjective meaning of military service as related to the individual career of the informants. A total of 296 informants (86 women) participated in the research. The material was gathered through a mail survey in spring 1999, approximately two years after completion of service. The turnout percentage was 69 (as much as 92 percent for female participants). The results show that preparing for military service and the service itself constitute a significant break in the study and career paths of young adults because service usually coincides with the final stages of their secondary education. The actual impact on study and career paths depends on previous education, the stage at which the person is on his or her career path, and gender. For those who are committed to their careers and whose career path is stable, the service constitutes a delay of one or two years. On the other hand, military service clarifies the career choices of those who are uncertain, in particular those with senior high school diplomas and those who are changing careers. Besides, military service provides many women with the opportunity of testing their career plans related to the security industry and functions as a socializing tool for the working environment of their future field. The skills learned during military service are mostly general skills useful in any sector of the working life, such as adaptation, managing, and social skills, rather than particular professional skills per se. The results demonstrate that military service is an important stage in the life of the young adult in transition towards adulthood and constitutes a positive and empowering experience for most, women in particular. However, it is crucial to notice that some recruits consider military service to retard their personal development, study path, and career path.

Keywords: adult transition, career choice, career development, general conscription, life cycle, military service, professional skills.

Author's address

Jukka Määttä
Rantatie 3 B 5
81100 Kontiolahti
Finland

Supervisors

Dr Jouko Huttunen
Department of Education
P.O. Box 35 (Building D)
FI-40014 Jyväskylä
University of Jyväskylä
Finland

Professor Tapio Aittola
Department of Education
P.O. Box 35 (Building D)
FI-40014 Jyväskylä
University of Jyväskylä
Finland

Reviews

Professor Hannu Perho
Department of Psychology
P.O. Box 111
FI-80101 Joensuu,
University of Joensuu
Finland

Docent Risto Honkonen
The Police College of Finland
P.O. Box 13
FI-02151 Espoo
Finland

Opponent

Professor Hannu Perho
Department of Psychology
P.O. Box 111
FI-80101 Joensuu,
University of Joensuu
Finland

ESIPUHE

Tämä työ on saanut alkunsa vuosia sitten Asepalvelustutkimus-projektista, jossa työskentelin Koulutuksen tutkimuslaitoksella 1990-luvulla. Polku on ollut pitkä. Se on välillä katkennut, haarautunut ja myös hävinnyt. Olen tyytyväinen saadessani lopulta päätökseen monien vuosien työn.

Matkan varrella työtäni ovat tukeneet monet henkilöt. Työn alussa merkittävin keskustelukumppani minulle oli tutkimusdosentti Raimo Mäkinen. Näissä keskusteluissa linjatut työn tavoitteet kantoivat myös loppuun saakka. Eri-tyisesti metodissa kysymyksissä olen saanut arvokasta apua pääsuunnittelija Antero Malinilta ja sovellussuunnittelija Sakari Valkoselta. Kiitän työni ohjaajina eri vaiheissa toimineita professori Tapio Aittolaa, KT Jouko Huttusta, professori Jorma Kuusista ja tutkimusdosentti Raimo Mäkistä. Aivan työni lopussa Jouko Huttusen kannustava ja tavoitteellinen ohjaustapa on ollut minulle erityisen arvokas. Kiitän työni esitarkastajia tutkimuspäällikkö Risto Honkosta ja professori Hannu Perhoa tarkoista huomioista sekä myös erikoissuunnittelija Kari J. Laitista asiantuntevista kommentteista aivan työni loppuvaiheissa. Kiitän myös veljeäni FT Simo Määttäa työni sekä suomen että englanninkielisten osien tarkastustyöstä. Työni taloudellisesta tukemisesta kiitän Suomen kulttuurirahastoa, Jyväskylän yliopistoa sekä Humanistista ammattikorkeakoulua. Kasvatustieteen laitos on tukenut minua monin tavoin työni eri vaiheissa. Tämä tuki on ollut minulle erityisen arvokasta.

Oma perheeni on pitänyt minut juurevasti arjessa kiinni matkan varrella, kiitos heille siitä. Omistan työni vanhemmilleni: Rauhalle ja Toivolle. He ovat antaneet minulle elämäni eväät.

Kontiolahdessa 21.5.2007

Jukka Määttä

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
SISÄLLYS
TAULUKOT
KUVIOT

1	JOHDANTO.....	13
1.1	Tutkimuksen tarkoitus.....	13
1.2	Nuori aikuinen ja ammatinvalinta.....	15
1.2.1	Elämänkaari-näkökulma	15
1.2.2	Nuoruudesta aikuisuuteen.....	17
1.2.3	Ammatinvalinnan tutkimusperinteet.....	20
1.2.4	Naisten ja miesten ammatillisen kehityksen eroavaisuudet ...	22
1.3	Asepalveluksen paikannus nuoren naisen ja miehen elämässä	23
1.3.1	Suomi ja yleinen eurooppalainen asevelvollisuusjärjestelmien kehitys 1990- ja 2000-luvuilla	24
1.3.2	Miesten asevelvollisuus	26
1.3.3	Varusmieskoulutus Suomessa	28
1.3.4	Naisten vapaaehtoinen asepalvelus.....	30
1.4	Tutkimuksen toteutus	34
1.4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat	34
1.4.2	Aineiston hankinta	35
1.4.3	Kyselylomakkeen rakenne	37
1.4.4	Tutkimusasetelma	40
1.4.5	Tutkittavat	40
2	ELÄMÄNVAIHE JA OPINTO- JA TYÖURAN RAKENNE ENNEN ASEPALVELUSTA.....	46
2.1	Ammatin valinta prosessina ja tulevaisuusorientaatio.....	46
2.2	Ammatinvalinnan vaihe	49
2.3	Opintosuunnitelmat	52
2.4	Urapolkutyypit	55
2.5	Yhteenveto	57
3	OPINTO- JA TYÖURAN RAKENTEEN MUUTOKSET PALVELUKSEN AIKANA JA SEN JÄLKEEN	58
3.1	Elämäntilanteessa tapahtuneet muutokset.....	58
3.2	Ammatinvalinnassa edistyminen.....	60
3.3	Opintosuunnitelmien muutos	62
3.4	Opintosuunnitelmien toteutuminen.....	64
3.5	Urapolkutyyppien vaihtelut	66
3.6	Yhteenveto	67

4	AMMATINVALINNASSA EDISTYMISEN SELITTÄJÄT.....	69
4.1	Varusmiespalvelus ja opinto- ja työura palveluksen jälkeen.....	69
4.2	Analyysin muuttajat	70
4.3	Varianssianalyysin tulokset	73
4.4	Yhteenveto	77
5	ASEPALVELUS JA AMMATTITAITO	79
5.1	Ammattitaito	79
5.2	Ammattitaidon hyödyntäminen asepalveluksessa	82
5.3	Palveluksessa opitut taidot	85
5.4	Yhteenveto	91
6	ASEPALVELUKSEN SUBJEKTIIVINEN MERKITYS	93
6.1	Asepalvelus elämänvaiheena.....	93
6.2	Yleinen suhtautuminen palvelukseen	95
6.3	Palveluksen merkitykset.....	96
6.4	Yhteenveto	103
7	POHDINTA	104
	SUMMARY	112
	LÄHTEET	116
	LIITTEET.....	123

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Aineiston poiminta, otos ja vastanneiden määrät	36
TAULUKKO 2	Kyselylomakkeen analyyseissä käytetyt taustamuuttujat.....	38
TAULUKKO 3	Kyselylomakkeen analyyseissä käytetyt muuttujat tutkimusongelmittain	39
TAULUKKO 4	Opintosuunnitelmien muutoksen vertailuaineisto	40
TAULUKKO 5	Vastaajien reservissä viettämä aika.....	41
TAULUKKO 6	Saatu sotilaskoulutus sukupuolen mukaan.....	41
TAULUKKO 7	Sosioekonominen asema sukupuolen mukaan.....	42
TAULUKKO 8	Ikä sukupuolen mukaan.....	43
TAULUKKO 9	Koulutustausta ennen asepalvelusta sukupuolen mukaan...	44
TAULUKKO 10	AmmatINVALINNAN vaihe ennen palvelusta sukupuolen mukaan	50
TAULUKKO 11	AmmatINVALINNAN vaihe ennen palvelusta ammatillisen tutkinnon suorittamisen mukaan.....	51
TAULUKKO 12	Opintosuunnitelmat ennen palvelusta sukupuolen mukaan	52
TAULUKKO 13	Opintosuunnitelmat ennen palvelusta koulutustaustan mukaan	53
TAULUKKO 14	Koulutustason ensisijainen toive ennen palvelusta sukupuolen mukaan	54
TAULUKKO 15	Urapolku tyypit ennen palvelusta ammattitutkinnon suorittamisen mukaan	56
TAULUKKO 16	AmmatINVALINNASSA tapahtuneet muutokset palveluksen aikana	61
TAULUKKO 17	Naisten opintosuunnitelmien muutos palveluksen aikana ..	63
TAULUKKO 18	Miesten opintosuunnitelmien muutos palveluksen aikana ..	64
TAULUKKO 19	Hakeutuminen ja pääsy suojelualan koulutukseen (naiset suluissa)	65
TAULUKKO 20	Selittävät muuttujat.....	73
TAULUKKO 21	Aselaji/ puolustushaara palveluksessa koulutusalan mukaan. amatillisen tutkinnon suorittaneilla	82
TAULUKKO 22	Palveluksessa suoritettu tehtävä koulutusalan mukaan amatillisen tutkinnon suorittaneilla	83
TAULUKKO 23	Suhtautuminen palveluksen suorittamiseen sukupuolen mukaan	95
TAULUKKO 24	Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana? Faktorimatriisi. Suurimman uskottavuuden menetelmä (<i>Maximum Likelihood</i>). Vinokulmainen rotaatio (<i>Oblimin</i>).	136
TAULUKKO 25	Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana?.... Keskiarvot ja keskihajonnat sukupuolen mukaan.....	137
TAULUKKO 26	Kvalifikaatioita kuvaavien faktoreiden korrelaatiomatriisi	138
TAULUKKO 27	Kvalifikaatioita kuvaavista faktoreista muodostettujen summamuuttujien reliabiliteettianalyysit.....	138

TAULUKKO 28	Palveluksen subjektiivista merkitystä kuvaavien faktoreiden korrelaatiomatriisi	138
TAULUKKO 29	Palveluksen subjektiivista merkitystä kuvaavista faktoreista muodostettujen summamuuttujien reliabiliteettianalyysit.	138
TAULUKKO 30	Millä tavoin suhtauduit asepalveluksen suorittamiseen? Suurimman uskottavuuden menetelmä (<i>Maximum Likelihood</i>). Vinokulmainen rotaatio (<i>Oblimin</i>).....	139
TAULUKKO 31	Millä tavoin suhtauduit asepalveluksen suorittamiseen? Keskiarvot ja keskihajonnat sukupuolen mukaan Keskiarvot ja keskihajonnat sukupuolen mukaan.....	140
TAULUKKO 32	Lopullisen aineiston (n = 296) vertailu taustamuuttujittain otannan pohja-aineistoon (n = 2807).....	141

KUVIOT

KUVIO 1	Varusmiespalveluksen suorittaneet, palveluksesta vapautetut, palveluksen keskeyttäneet ja siviilipalvelukseen määrättyt vuosina 1997–2004 kaikista kutsunnanalaisista miehistä (%).....	27
KUVIO 2	Pääasiallinen toiminta ennen asepalvelusta	45
KUVIO 3	Suojelualan koulutuspaikkatoiveet ennen palvelusta.....	54
KUVIO 4	Peruskoulupohjaisten pääasiallinen toiminta vuoden 1994 alusta vuoden 1999 kevääseen puolivuositain	59
KUVIO 5	Lukiopohjaisten pääasiallinen toiminta vuoden 1994 alusta vuoden 1999 kevääseen puolivuositain	60
KUVIO 6	Ammatin valinnassa tapahtunut muutos palveluksen aikana	61
KUVIO 7	Koulutukseen (ei suojeluala) päässeet sukupuolen ja koulutustason mukaan	64
KUVIO 8	Uratyypit ennen palvelusta, palveluksen päättyessä ja kaksi vuotta palveluksen jälkeen.....	66
KUVIO 9	Ammatinvalinnan vaiheessa tapahtunut muutos palveluksen aikana	71
KUVIO 10	Sukupuolen ja pohjakoulutuksen vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot).....	74
KUVIO 11	Sukupuolen ja iän vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot).....	75
KUVIO 12	Sukupuolen ja ammattitutkinnon suorittamisen vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot)	76
KUVIO 13	Sukupuolen ja palveluksen pituuden vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot).....	77
KUVIO 14	Hankitun ammattitaidon hyödyntäminen koulutusaloittain ammatillisen tutkinnon suorittaneilla (n = 139).....	84
KUVIO 15	Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana? Kvalifikaatioita kuvaavien summamuuttujien keskiarvot sukupuolen mukaan.....	90
KUVIO 16	Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana? Kvalifikaatioita kuvaavien summamuuttujien keskiarvot pohjakoulutuksen mukaan.....	91
KUVIO 17	Palveluksen suorittamiseen suhtautuminen summamuuttujittain sukupuolen mukaan (keskiarvot)	101
KUVIO 18	Palveluksen suorittamiseen suhtautuminen summamuuttujittain pohjakoulutuksen mukaan (keskiarvot)	102
KUVIO 19	Varusmieskoulutuksen aikajaksottelu	135

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tarkoitus

Suomessa asevelvollisuus koskettaa kokemuksellisesti melkein koko miesväestöä. Siitä huolimatta sen vaikutuksia aikuistuvan nuoren elämään on tutkittu varsin vähän. Asepalvelus on otettu nuoren miehen elämässä normatiivisena velvollisuutena, joka on jokaisen jollakin tavalla suoritettava. Viime vuosina naisten vapaaehtoinen asepalvelus ja muissa Euroopan valtioissa tapahtunut kehitys asevelvollisuusjärjestelmästä luopumiseen ovat jonkin verran lisänneet yleistä mielenkiintoa asevelvollisuusinstituutiota kohtaan.

Asepalveluksen suorittaminen ajoittuu nuoren miehen elämässä ikäkautteen, jolloin tehdään tärkeitä myöhempää elämää koskevia valintoja, joista ammatti- ja opintouran valinta on yksi tärkeimpiä. Koulutusuralla se on solmu kohta yleensä toisen asteen koulutuksen jälkeen, jonka jälkeen jatketaan joko jatkokoulutukseen tai työelämään. Uusimmissa tutkimuksissa asepalveluksen suorittamisella on havaittu olevan merkitystä yksilön opinto- ja työuran alkuvaiheelle (Laaksonen 2005).

Tämä tutkimus on saanut innoituksensa vuonna 1995 alkaneesta asepalvelustutkimuksesta¹, jossa selvitettiin varusmiesten ja ensimmäisten maa- ja merivoimiin hakeutuneiden naisten odotuksia ja myöhemmin kokemuksia asepalveluksesta (ks. Määttä 1997 ja 1999). Jo tuolloin ilmeni, että naisia houkutteli armeijaan asepalveluksen tarjoama uusi ammatillisen orientaation mahdollisuus. Tämä yhdistettynä miesten laajaan osallistumiseen asepalvelukseen nor-

¹ Asepalvelustutkimus oli Puolustusvoimien Koulutuksen kehittämiskeskuksen ja Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen yhteishankkeena toteutettu tutkimus, jossa selvitettiin nuorten naisten ja miesten odotuksia asepalveluksesta ja siitä saatuja kokemuksia palveluksen aikana ja sen lopussa. Tutkimukseen osallistui yhteensä 4750 tutkimushenkilöä. Aineistoa kerättiin kutsunnoista ja vapaaehtoisille naisille järjestetyistä valintatilaisuuksista vuonna 1995 sekä palveluksen aikana kolmesta eri saapumiserästä (I/96, II/96 ja I/97) ja kahdeksasta eri joukko-osastosta eri puolilta Suomea lähes kaikista puolustushaaroista/aselajeista ilmavoimia lukuun ottamatta. (Ks. Määttä 1997 ja 1999.)

mitettuna velvollisuutena (lähes 80 prosenttia koko ikäluokasta) loi kiintoisan lähtökohdan tarkastella asepalveluksen vaikutuksia nuorten naisten ja miesten opinto- ja työuraan. Yhtenä kiinnostavimmista kysymyksistä nousi esiin se, millä tavalla naiset rakensivat vapaaehtoista asepalvelustaan oman uransa ja elämänsä osaksi verrattuna asepalveluksen velvollisuutena suorittaneisiin miehiin.

Tutkimuksessa tarkastellaan asepalveluksen vaikutuksia opinto- ja työuran kulkuun. Asepalvelus nähdään yhtenä nuoren aikuisen kehitykseen vaikuttava tekijänä, yhtenä elämänkaaren avainpisteenä, joka ”katkaisee” opinto- ja työuran kulun. Pääkysymyksenä on selvittää, millä tavoin asepalvelus ja yksilön opinto- ja työura kytkeytyvät toisiinsa. Yksilön kannalta on kysymys siitä, millä tavoin asepalvelus voi palvella varhaisaikuisuuden keskeisessä psykososiaalisessa kehitystehtävässä, ammatin valinnassa, edistymistä. Asepalvelusta voidaan ajatella väli vuoden tapaan selkiytymisvaiheena, jolloin ammatilliset preferenssit mahdollisesti kiteytyvät ja tulevaisuutta koskevia suunnitelmia tehdään. Asepalveluksen suorittaminen voi olla käännekohta tai vain muuhun normaalin kehitykseen limittyvä yksi elämävaihe, riippuen siitä millaisen merkityksen yksilö itse sille antaa.

Tutkimuksessa selvitetään, millaisessa uranvalinnan ja elämävaiheessa nuoret aikuiset ovat ennen asepalveluksen aloittamista ja millaisia muutoksia tapahtuu urakehityksessä ja tulevaisuutta koskevissa opintosuunnitelmissa palveluksen aikana ja mitkä näitä muutoksia mahdollisesti selittävät. Tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, millä tavoin oma ammatillinen suuntautuminen on yhdenmukainen asepalveluksen työtehtävien kanssa ja toimiiko asepalvelus mahdollisesti ammatillisen kasvun jatkumona. Kysymys on tällöin uran ulkoisten tunnusmerkkien ja asepalveluksen yhteenliittymien tarkastelusta. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään missä määrin, millä tavoin ja millaista jo hankittua ammatillista osaamista voidaan hyödyntää asepalveluksessa ja millaisia uusia taitoja palveluksen aikana opitaan. Lisäksi selvitetään, millaisia taitoja palveluksessa kohdatut erilaiset haasteet ja vaikeudet kehittävät sekä myös sitä, millainen subjektiivinen merkitys asepalvelukselle annetaan omaa uraa ajatellen.

Tutkimusraportti koostuu viidestä tutkimusongelmittain jäsenyvistä luvusta. Ensimmäisessä luvussa, johdannossa, paikannetaan asepalvelus yksilön elämänkaarelle luomalla katsaus yleiseen elämäkaarinäkökulmaan, siirtymään nuoruudesta aikuisuuteen, ammatinvalintaprosessiin ja asepalveluksen yleiseen sijoittumiseen elämänkaarelle. Johdantoluvun lopussa esitellään tutkimuksen toteutus. Tutkimuksen tulokset alkavat luvusta kaksi, jossa tarkastellaan tutkittavien elämävaihetta ennen palvelusta, opinto- ja työuran rakennetta, tulevaisuuden opintosuunnitelmia sekä ammatinvalintaprosessin vaihetta. Kolmannessa luvussa käsitellään ammatin valinnassa ja opintosuunnitelmissa tapahtuneita muutoksia palveluksen aikana. Neljännessä luvussa etsitään selittäjiä ammatinvalintaprosessin muutoksille.

Viidennessä luvussa näkökulma vaihtuu, ja asepalvelusta tarkastellaan ammatillisen kasvun mahdollisuutena. Luvussa selvitetään, missä määrin asepalvelustaan suorittavat pääsivät jo mahdollisesti valittua ammattialaansa tukeviin työtehtäviin ja missä määrin he kokivat päässeensä hyödyntämään omaa jo hankkimaansa ammattitaitoa. Lisäksi tarkastellaan niitä kvalifikaatioita, joita

asepalveluksen aikana mahdollisesti opittiin. Kuudennessa luvussa tarkastellaan asepalveluksen subjektiivisia merkityksiä yksilön uran ja muun elämänrakenteen osana.

1.2 Nuori aikuinen ja ammatinvalinta

1.2.1 Elämänkaari-näkökulma

Asepalvelusaikaa ja sen asemaa nuoren aikuisen elämässä voidaan jäsentää elämänkaarinäkökulmalla, jolloin ihmisen kehitystä tarkastellaan kokonaisvaltaisesti kehityksen eri osa-alueita (fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen) ja aikakausia (lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus) yhdistäen. Elämänkaarinäkökulman mukaan kehitys jatkuu koko eliniän, vaikka kehityksen osa-alueet kehittyvät eri ikävaiheissa eri tavoin. Kehitykselle ei myöskään ole olemassa määrättyä muotoa, vaan se on moninaista vaihdellen yksilöstä toiseen: kehityksen alkaminen, kesto, suunta ja järjestys muuttuvat. Kehitykselle on ominaista monimuotoisuus, kehitystä tapahtuu eri osa-alueilla, ja se voi kulkea eri suuntiin (älyllinen, fyysinen ja sosiaalinen kehittyminen). Tyypillistä on myös vuorovaiikutuksellisuus yksilön ja ympäristön välillä. (Baltes & Reese 1987, 150–151; Sugarman 1986, 2–3.)

Elämänkaarelle (*life span* tai *life cycle*) läheisiä käsitteitä ovat elämänkulku (*life course*), elämänviiva (*life line*), elämänrakenne (*life structure*) ja elämänpolku (*life trajectory*). Elämänkaarta käytetään usein yleisnimityksenä ja synonyymina kuvamaan läpi yksilön elämän jatkuvaa kehityksen kulkua. Usein termi yhdistetään psykologiseen tarkastelutapaan.

Elämänkaarinäkökulman rinnalla voidaan tarkastella edellä esitetyistä käsitteistä erityisesti *elämänkulkua* (*life course*). Elämänkululla tarkoitetaan syntymästä kuolemaan ulottuvaa elämäntapahtumien ja -kokemusten ketjua sekä niihin vaikuttaneita henkilökohtaisia tiloja ja tilanteita, jolloin muodostuu elämän eri osa-alueita kartoittava aikajanojen verkko, josta näkyvät eri elämänalueilla tapahtuneet muutokset ja kehityssuunnat (Runyan 1984). Siinä yksilö asetetaan historialliseen aikaan ja paikkaan ja hänen kohtaamaansa sosiaaliseen ympäristöön ja sen tuottamiin merkityksiin (esimerkiksi ikäsidonnaiset tehtävät ja sosiaaliset roolit); (Elder & Caspi 1988). Näkökulma ohjaa tarkastelemaan prosessimaisesti yksilön elämän erilaisia tapahtumia, suhteita, toimia, epäonnistumisia ja yrityksiä, jotka ovat osa elämän sisältöä. Elämänkulku-termi yhdistetään usein sosiologiseen tarkastelutapaan. Kerckhoff (1993, 4) määrittää elämänkulun prosessiksi, joka jatkuu yksilöllisesti, monimuotoisesti ja kontekstuaalisesti läpi elämän. Elämänkulun sosiologiaa ovat käsitelleet myös Antikainen ja Komonen (2003, 86–89). Heidän mukaansa elämänkulku on elämää ajassa, jossa voidaan erottaa kronologinen tai biologinen, sosiaalinen ja historiallinen aika. Antikainen ja Komonen toteavat, että erilaiset odotukset, tehtävät ja

mahdollisuudet sekä erilaiset oikeudet ja velvollisuudet rakenteistavat ikävaiheita jäsentäen myös elämäntulkua.

Elämänviiva (life line) on aikajana, johon voidaan sijoittaa ajallisesti peräkkäin elämän eri osa-alueet, kuten koulutus ja työ. Näistä elämän eri osa-alueista voidaan käyttää nimitystä ura tai polku (vrt. työura, koulutusura). Merkittävät elämäntapahtumat toimivat käännekohtina ja merkitsevät usein siirtymää asemasta ja roolista toiseen. Koulutukseen, perheellistymiseen ja työssäoloon liittyvät muutokset voidaan sijoittaa aikajärjestyksessä peräkkäin aikajanelle, jolloin muodostuu yksilön elämänura. (Puhakka 1998.)

Krohnin, Lizotten ja Perezin (1997) mukaan *elämänpolulla* viitataan pitkäkestoisiin ja ikäsidonnoisiin vaiheisiin, jotka voivat liittyä johonkin sosiaaliseen instituutioon, kuten koulukseen, perheeseen ja ammattiuraan. Niihin liittyviä rooleja ja odotuksia ja roolien peräkkäisyyttä voidaan kuvata elämänpolukäsitteellä. Elämänpolun rinnalla voidaan puhua elämäntulkun liittyvistä lyhytkestoisista muutoksista, siirtymistä. Ne voivat olla siirtymiä elämänpolulle (ensimmäinen työpaikka), siirtymiä elämänpolulta (eläkkeelle siirtyminen) tai siirtyminen elämänpolulla (esimerkiksi ammatin vaihto). Siirtymillä voi olla pitkäkestoisia kehityksellisiä vaikutuksia ja niiden ajoitus ja järjestys vaikuttavat merkittävästi yksilön tyytyväisyyteen omaan elämäänsä.

Levinson (1979) käyttää käsitettä *elämänrakenne (life structure)* jaotellen elämän eri jaksoihin. Siirtymäjaksossa valmistaudutaan ja tehdään suunnitelmia tulevaisuuden varalle ja vakaisissa vaiheissa eletään tehtyjen sitoumusten mukaan. Elämänrakenteella tarkoitetaan ihmisen elämän kokonaismallia eli tärkeiden asioiden verkostoa tietynä aikana. Se sisältää kaikki ne tarkemmat suhteet, jotka antavat ihmisen elämälle muodon ja sisällön. Elämänrakenteessa on kysymys siitä, millaiseksi yksilö kokee oman elämänsä, mikä on elämässä tärkeää ja mitä elämästä puuttuu, joka tekisi sen merkitykselliseksi. Yksilö muodostaa itselleen elämänrakenteen oman elämänsä tavoitteiden toteuttamiseksi. Elämänrakennetta voidaan tarkastella yksilön valintojen ja niille annettujen seurausten kautta, joista muodostuvat myös yksilön elämänrakenteen perusosaset. Elämänrakenteeseen kuuluvat roolit työssä, perheessä ja muissa yhteisöissä. Tärkeimmät valinnat aikuisiässä liittyvät työhön, perheeseen, ystävyys- ja perhesuhteisiin, asuinpaikkaan ja vapaa-aikaan. Elämänrakenteessa on kerrallaan vain muutama tärkeä asia. Vakaisissa vaiheissa tyydytään olemassa olevaan tilanteeseen ja sitä ei kyseenalaisteta. Rakennneosien suhteet toisiinsa ja merkitykset muuttuvat elämänkaaren aikana. Tiettyjen rakenneosien muuttuminen muuttaa usein myös muita. Ihmisen elämäntulkun koostuu näiden jaksojen ja niistä koostuvien kausien välisestä järjestyksestä. Elämäntulkussa jaksojen väliset siirtymävaiheet ovat merkityksellisiä ja vievät huomattavan osan elämästä. Siirtymävaihe päättää entisen elämänrakenteen ja luo mahdollisuuden tuleville elämän vaiheille.

Hurme (1985) jakaa elämäntulkusta käytetyt termit rakennetta kuvaaviin ja prosessia kuvaaviin. Rakennetta kuvaavat, kuten elämänkaari, saattaisivat heijastella ajatusta siitä, että ihmisen elämä on biologisesti tai geneettisesti ennalta määrättyä ja noudattaa tiettyä rakennetta. Prosessia kuvaavat, kuten elämäntulkun kulku, korostavat suurempaa monimuotoisuutta. Elämäntulkun kulku ei ole vain

tiettyjen vaiheiden läpikäymistä vaan myös monenlaisia ja lisääntyviä variaatioita. Näin ollen "life cycle" viittaa biologisesti (ikäkeskeisyys), "life span" psykologisesti ja "life course" sosiologisesti painottuneeseen elämäntieteen tarkastelutapaan. Tarkastelutapa on myös johdonmukainen ikäjaottelun kanssa. Biologinen ikä viittaa ihmisen kronologiseen ikään ja odotettuun elinikään, psykologinen ikä yksilön kykyyn vastata ympäristöstä tuleviin haasteisiin ja sosiologinen ikä ihmisen erilaisiin sosiaalisiin rooleihin elämänsä aikana.

Tämän tutkimuksen näkökulma on lähimpänä psykologista ja sosiologista tarkastelutapaa. Elämänkaari-termiä käytetään yleisterminä kuvaamaan läpi elämän jatkuvaa kehityksen kulkua. Yleisistä elämänkaarelle sijoittuvista peräkkäisistä ajallisista tapahtumista puhuttaessa käytetään elämäntieteen termiä. Näiden termien rinnalla käytetään opinto- ja työura-termiä, jolla viitataan erilaisten koulutus- ja työroolien peräkkäisyyteen elämänkaaren aikana.

1.2.2 Nuoruudesta aikuisuuteen

Siirtymät

Nuoruus valmistaa astumista aikuisuuden maailmaan. Nuoruuden päättymistä ja aikuisuuden alkamista ei voida tarkasti kategorisoida tiettyyn ikään. Se on yksilöllinen, vaihteellinen eri kontekstuaalisiin tekijöihin sidoksissa oleva prosessi. Tämän tutkimuksen kohdejoukon kannalta keskeinen biologinen ikävaihe on 19–20-vuotiaat (+/- kaksi vuotta). Tuossa iässä suurin osa asevelvollisista suorittaa varusmiespalveluksen. Vapaaehtoiset naiset ovat suunnilleen samanikäisiä. Ensimmäisissä erissä palveluksen suorittaneet naiset olivat tosin hiukan keskivertovarustusmiehistä vanhempia, koska silloin palvelukseen hakeutuivat tätä mahdollisuutta vuosikausia odottaneet naiset. Asepalveluksen kynnyksellä aikuistuva nuori elää ikävaihetta, jossa nuoruus on väistymässä aikuisuuden tieltä. Tästä ikävaiheesta (ikävuodet 17–22) Levinson (1979) käyttää nimitystä *siirtymävaihe aikuisuuteen*.

Siirtymät ovat elämäntieteen liittyviä lyhytkestoisia muutoksia, mutta niillä voi olla pitkäkestoisia kehityksellisiä vaikutuksia. Siirtymille on luonteenomaista niiden suunnan ennaltamääräämättömyys. Eräät siirtymiin liittyvät muutokset tapahtuvat asteittain hitaasti ja voivat olla normatiivisia, kuten esimerkiksi koulun päättymisen. Toiset siirtymät sen sijaan voivat olla nopeita, äkillisiä ja yllättäviä (ei-normatiivisia). Siirtymien aikana tutkitaan muutoksen mahdollisuuksia itsessä ja maailmassa. Tärkeitä rooleja ja suhteita punnitaan ja etsitään niille ratkaisuja, jotka voisivat toimia seuraavan elämänvaiheen perustana. Siirtymävaihe sitoo kehityksen eri vaiheet toisiinsa ja luo kehitykselle jatkuvuutta. Siirtymät alkavat, kun elämä ei tunnu vastaavan yksilön tärkeimpiä toiveita. Jokainen siirtymävaihe muuttaa kuvaa itsestämme, miten itsemme koemme ja miten muut kokevat meidät. (Levinson 1979.) Nuoruuden ja varhaisaikuisuuden aikana biologinen ja kognitiivinen kehitys mahdollistaa itseä koskevan uuden identiteetin omaksumisen; tuossa ikävaiheessa käydään läpi elämän normatiivisia siirtymävaiheita, ja tuona aikana tehdyillä valinnoilla on ratkaiseva merkitys yksilön myöhempään elämään (Nurmi 1993).

Aikuisuuteen siirtyminen merkitsee erilaisia psyykkisiä ja fyysisiä separaatioprosesseja ja myös tulevaisuutta koskevia arviointeja ja suunnitelmia. Psykososiaalisesti se sisältää kaksi päätehtävää. Ensimmäinen tehtävä on aloittaa luopuminen nuoruuden maailmasta. Se merkitsee pienevää riippuvuutta lapsuuden perheestä – joko ulkoista tai sisäistä. Kaikki nuoren aikuisen saamat ulkoiset roolit, joissa hän saa itsenäisyyttä ja vastuuta, esimerkiksi asevelvollisuuden suorittaminen, pienentävät ulkoista riippuvuutta. Pienentynyt sisäinen riippuvuus merkitsee vähenevää riippuvuutta itsen ja vanhempien välillä: psyykkinen etäisyys vanhempiin kasvaa ja emotionaalinen riippuvuus vanhempien tuesta vähenee. Toinen tehtävä on ottaa alustava askel aikuisen maailmaan. Tässä vaiheessa aikuistuva nuori selkeyttää omia mahdollisuuksia ja aikuisuutta koskevia valintojaan. Tuolloin eletään jo nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa. (Levinson 1979, 56–57.)

Nurmi (1997) korostaa nuoruuden siirtymävaiheessa omaa itseä koskevan käsitejärjestelmän muodostamista. Yksilö rakentaa omaa elämäänsä valitsemalla ympäristönsä ja muokkaamalla omaa kehitystään. Kehityksellisissä siirtymisissä yksilöt tekevät kompromisseja yksilöllisten motiivien ja omien mahdollisuuksien välillä. Tässä prosessissa yksilö samalla rakentaa kuvaa itsestään, jossa tärkeää on myös oman toiminnan arviointi. Omien tavoitteiden asettaminen ja myös niiden konkretisoiminen on edellytyksenä siirtymiselle yksilön kannalta tyydyttävälle elämäntavalle. (Nurmi 1993; Nurmi 1997.)

Aikuisuuden siirtymävaiheessa elämänrakenteen keskeinen sisältö on nuoren kuvitelma tai unelma (*dream*) itsestään aikuisen ja aikuisen maailmassa. Tämä unelma on tärkeä osa aikuistuvan nuoren psyykkistä elämänrakennetta, koska se on eräänlainen suunnitelma siitä, millainen yksilön aikuiselämä tulee olemaan. Se sisältää kuvitelmat ammatista ja työurasta, perhe-elämästä, sosiaalisesta ympäristöstä ja muusta elämästä aikuisena. Levinsonin (1979, 91–98) mukaan yksilö pyrkii omilla valinnoillaan ja ratkaisuillaan sen toteuttamiseen. Levinsonin tutkimusten perusteella yksilön elämänhallinta ja tyytyväisyys ovat yhteydessä siihen, vastaako hänen elämänrakenteensa kuvitelman sisältöä. Elämän hallittavuuden kokemus pienenee, jos kuvitelma ja elämänrakenne eivät ole keskenään sopuisuudessa. Tämä on saanut tukea myös suomalaisista empiirisistä tutkimuksista (ks. Lehtinen & Kuusinen 2001, 35–36).

Aikuisuuden siirtymävaihetta seuraa aikuiseksi tuleminen vuodet, ikävuodet 22–28, jolloin opetellaan aikuisena elämistä, tutkitaan avautuvia mahdollisuuksia, vältetään sitoumuksia ja luodaan aikuisen identiteettiä. Toisaalta etsitään vakautta tekemällä valintoja muun muassa työn suhteen. Yksilölliset eroavuudet ovat tyypillisiä: toiset saavuttavat valintavarmuuden jo nuorempana ja pysyvät niissä, toisilla vakiintuminen kestää kauemmin. Tutkiesseen naisten elämäntietoja Levinson (1986, 97–99) havaitsi, että naiset yrittävät korjata miehiä useammin, mikäli mahdollista, elämänsä rakennetta ikävuoden 25 tuntumassa (työpaikan vaihto, avioituminen, avioero, lapsen hankinta).

Levinsonin teorian sopivuutta suomalaiseen yhteiskuntaan ovat tutkineet Perho ja Korhonen (1984) tekemällä elämäntietohaastatteluja 41–42-vuotiaille naisille ja miehille. Tulokset osoittavat yhdenmukaisuutta, mutta myös kulttuurisidonnaisia eroja. Perho ja Korhonen havaitsivat, että siirtymät sijoittuvat sa-

maan tapaan naisten ja miesten kesken ja siirtymien määrässä ei ollut merkittäviä eroja sukupuolten kesken. Siirtymät olivat heidän tutkimuksessaan hiukan lyhyempiä (1–2 vuotta) kuin Levinsonilla (4–5 vuotta). Keskeisempiä siirtymäsisältöjä olivat työ- ja puolisosuhde, joita oli määrällisesti yhtä paljon naisilla ja miehillä. Työ oli miehille hallitsevin ja keskeisin siirtymien sisältö. Naisten siirtymien sisällöt liittyivät ihmissuhteisiin ja omien pyrkimysten toteuttamiseen. (Perho & Korhonen 1984, 61–78.)

Kehitysteorioissa yksilön kehitystä pidetään yleensä ikään sidottuna, siten että kullekin ikävaiheelle on osoitettavissa omat kehityshaasteensa. Sosiologit ovat kritisoineet näkemystä, koska ihmisen elämänkulku ja siihen liittyvät polut ovat entistä pirstaleisempia ja niiden tarkastelu lineaaristen mallien kautta on entistä vaikeampaa. Moore (2003, 43) esittääkin Buchmaniin (1989) viitaten niin sanotun kulttuurisen käsikirjoituksen jäsentävän yksilön elämää. Kussakin yhteiskunnassa ja kulttuurissa on olemassa sosiaalisesti hyväksyty aikataulu yksilön kasvulle ja kehitykselle, mikä otetaan itsestään selvänä välttämättömyytenä. Nämä välttämättömyydet ovat nähtävissä muun muassa eri ikävaiheissa tehtävissä koulutusvalinnoissa.

Koulutuspolun avainpisteet

Yksilön koulutuspolun avainpisteet määrittyvät toisaalta yhteiskunnan asettamien normien kautta ja toisaalta yksilöllisten valintojen seurauksena (vrt. Baltes & Reese 1987). Koulutus on keskeisin 16–25-vuotiaan nuoren elämänkulkua muovaava tekijä. Ensimmäinen koulutuspolun avainpiste ajoittuu peruskoulun päättymiseen, jolloin koulutusjärjestelmä jakaa nuoret erilaisiin koulutuskohortteihin (Nummenmaa 1996, 15.) Tässä vaiheessa yksilö velvoitetaan tekemään valinta toiselle asteelle siirtymisestä lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä. Vuonna 1997 peruskoulun suorittaneista 90 prosenttia jatkoi opintojaan heti, yli puolet lukioissa ja kolmannes ammatillisissa oppilaitoksissa (Koulutus 2004, 170).

Toinen tärkeä koulutuspolun avainpiste ajoittuu kolme vuotta peruskoulun päättymisen jälkeen. Tässä vaiheessa (18–19 vuoden iässä) ammatilliseen peruskoulutukseen valikoituneet siirtyivät yleensä työelämään, elleivät jatka opintojaan. Toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneista vuonna 1997 neljännes jatkoi opintojaan yleensä ammattikorkeakoulussa tai toisessa toisen asteen ammatillisessa peruskoulutuksessa (Koulutus 2004, 62–63). Tässä ikävaiheessa ylioppilaat vasta hakeutuivat laajemmin tutkintotavoitteiseen opiskeluun. Vuoden 1996 ylioppilaista 12 prosenttia aloitti ammatillisessa koulutuksessa, kymmenen prosenttia ammattikorkeakoulussa ja 17 prosenttia yliopistossa (Koulutus 1998, 51). Tämä toinen avainpiste on tärkeä lähtökohta tälle tutkimukselle, koska erilainen pohjakoulutus asettaa nuoret uran kannalta erilaisiin lähtökohtiin palveluksen aikana. Peruskoulun jälkeen ammatillista reittiä edenneillä on jo olemassa ammatillinen tutkinto, kun taas lukion käyneet ovat vasta siirtymässä ammatilliseen koulutukseen.

Kolmas tärkeä koulutuspolun avainpiste ajoittuu hyvin yksilöllisesti. Peruskoulun jälkeen ammatillista reittiä kulkeneilla se voi olla ylempitasoiseen

koulutuksen hakeutuminen tai koulutusalan vaihtaminen. Lukioreittiä edenneillä se ajoittuu ammattitutkinnon valmistumisen ja työelämään siirtymisen ajankohtaan, koulutustasosta ja omien opintojen yksilöllisestä etenemisestä riippuen. Tästä eteenpäin koulutus- ja urapolku kulkee hyvin yksilöllisesti, ja sitä on vaikea tavoittaa perinteisillä lineaarisilla urakehitysteorioilla.

Tutkimushenkilöt suorittivat asepalveluksensa vuosien 1996–1997 aikana, jolloin Suomessa oltiin toipumassa lamasta. Aikakausi näkyi myös 15–29-vuotiaiden nuorten pääasiallisen toiminnan kuvauksissa valtakunnallisissa tilastoissa samaisena aikana (ks. Järvinen & Vanttaja 2005, 7). Kun vielä vuonna 1990 melkein kaksi kolmasosaa nuorista oli työssä, niin vuosikymmenen alkupuoliskolla työmarkkinatilanteen hiipuessa nuoret olivat siirtyneet enenevässä määrin opiskelemaan.

1.2.3 Ammatinvalinnan tutkimusperinteet

Ikävaiheessa, jossa aikuistuva nuori suorittaa asepalvelustaan, yksi tärkeimmistä tulevaisuutta koskevista pohdinnoista on oman ammatin valinta, sitä koskevien suunnitelmien pohdinta ja päätösten tekeminen. Ammatinvalintaprosessi alkaa jo lapsena ja jatkuu nuoruuteen ja aikuisuuteen saakka. Keskeisin vaihe on nuoruus, jolloin ratkaisevat ja ehkä myös peruuttamattomat valinnat ja päätökset tehdään. Silloin tehdyt valinnat rajaavat myös tulevia valintoja, ja urakehitys on jatkossa kompromisseja omien mieltymysten ja todellisuuden välillä.

Ammatin valintaa ja siihen liittyviä klassisia teorioita on käsitelty kirjallisuudessa kattavasti. Kokoavia tarkasteluja uranvalintateorioiden kehityksestä ja soveltuvuudesta nykyaikaan ovat esitelleet muun muassa Koivuluhta (1999) ammatti-intressejä ja uraa käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessaan sekä Moore (2003) aikuisiällä suoritetun yliopistontutkinnon ja koulutuksellisen elämänkulun muutosta käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessaan. Perinteiset urateoriat voidaan luokitella Osipowin ja Fitzgeraldin (1995) mukaan viiteen ryhmään:

1) Piirreteoriat edustavat vanhinta lähestymistapaa ja niiden mukaan yksilön kyvyt ja kiinnostukset voidaan yhdistää ammatillisten vaatimusten kanssa, jolloin ammatinvalintaongelmat ratkeavat. Uusimpia piirre-faktoriteorioita kutsutaan usein *person-environment*-teorioiksi. Tunnetuimpia niistä ovat Dawisin ja Lofquistin työhön kiinnittymisteoria ja Hollandin persoonallisuusteoria. Hollandin (1985) teoriassa ajatellaan aikuisuuden persoonallisuuden ja taipumusten olevan pysyviä, joten tietyt ammatit sopivat tietyille ihmistyypeille. Teoria on saanut kritiikkiä siitä, ettei se huomioi yhteiskunnallisia olosuhteita ja sosiaalista kehitystä.

2) Sosiologisissa urateorioissa ajatellaan yksilön kontrollin ulkopuolella olevien sosiaalisten olosuhteiden, esimerkiksi sosiaalisen aseman, määräävän yksilön urakehityksen. Olosuhteiden katsotaan määräävän uran kahdella tavalla. Ensinnäkin yksilön sosiaalinen ympäristö vaikuttaa uraorientaatioon, itsetuntoon, arvoihin ja intresseihin yms. Toisaalta sosiaalinen rakenne vaikuttaa siihen, millaisiin ammatteihin hakeudutaan ja päästään. Teoriat juontavat juurensa aina vuosisadan alun teollistumisen alkuvaiheisiin, jolloin ajateltiin deterministisesti yksilön ja ympäristön suhde muuttumattomaksi. Alueen tutkimusta edustaa Gottfredson (1981).

3) Minäkuva-teoriat, joita on kutsuttu myös kehitysteorioiksi, juontavat juurensa Buhlerin kehityspsykologiaan. Suuntausta ovat jatkaneet muun muassa Super, Gintberg ja Dudley & Tiedeman. Heistä erityisesti Superia (1957) on pidetty minäkuvateorian ke-

hittäjänä. Teoriassa ajatellaan yksilön elämänsä määrittävän urakehitystä. Sen mukaan 1) yksilö muodostaa varttuessaan yhä selvemmän minäkuvan, 2) kehittäessään mielikuvia ammattien maailmasta yksilö vertaa niitä minäkuvaansa ja pyrkii tekemään uranvalintaratkaisunsa tältä pohjalta ja 3) urapäätöksen sopivuus perustuu valitun ammattiuran kuvan ja minäkuvan samankaltaisuuteen.

4) Persoonallisuusteorioiden korostavat yksilön persoonallisuuden piirteiden ja työn yhteenliittymistä (esim. Holland 1985). Ihmiset valitsevat sellaisen työn, jossa he näkevät mahdollisuuden toteuttaa itseään.

5) Käyttäytymistieteellisissä urateorioissa kiinnitetään laajemmin huomiota aikuisen elämänsäkuuluun sekä uran ja muiden elämäntoimintojen väliseen suhteeseen. Teorioiden avulla pyritään selvittämään aikuisen elämänsäkokemuksien ja niissä tapahtuvan kehityksen vaikutusta urakäyttäytymiseen. Tästä esimerkkinä on sosiaalisen oppimisen teoria. Lähestymistapaan sisältyy paljon sekalaisia teorioita, joten on vaikeaa määrittellä täsmällisesti niiden yhteistä luonnetta.

Urateorioiden kehitys on edennyt perinteisistä piirre-, minäkuva- ja persoonallisuusteorioista edelleen käyttäytymistieteellisiin teorioihin, jotka huomioivat laajemmin yksilön muun elämänsäkulun ja uran sekä muiden elämän toimintojen suhteen. Vanhimmissa urateorioissa ei oteta huomioon yksilön elämänsäkulkua (yhteiskunnallista tilannetta, yksilön elämäntapaa yms.) kokonaisuutena (Vondracek, Lerner & Schulenberg 1982). Teorioita voidaan kritisoida myös siitä, että ne kuvaavat kehitysprosessin toisiaan seuraavia vaiheita universaaleina ja ylihistoriallisina (Sinisalo 1986, 22–23). Uran oletetaan muodostuvan lineaarisesta jatkumosta, jossa ammatillista koulutusta seuraa työpaikka ja sen jälkeen kohoaminen iän myötä aina korkeampiin asemiin. Teorioiden on oletettu sopivat hyvin keski- ja yläluokkaisille valkoihoisille miehille (Osipow & Fitzgerald 1995, 57).

Eräs tapa jäljittää erilaisia muuttuvia tilanteita yksilön elämässä on ammattiurakäsite, joka voidaan ymmärtää prosessina, jossa koulutus, työelämä, vapaa-aika ja perhe-elämä ja niiden yhteensovittaminen ja eri elämäntilanteissa niiden välissä sukkuloiminen on tyypillisiä (ks. Piesanen 1996). Urakehitystä voidaan tarkastella myös joko ulkoisesti tai sisäisesti. Ulkoinen ura viittaa sosiologiseen tarkastelutapaan, jossa ura muodostuu työ- ja koulutuspositioiden sarjasta ajassa ja siirtymistä tehtävistä ja ammattitasolta toiselle. Psykologisen tutkimuksen piirissä korostuu enemmän yksilön sisäinen työura, jolla tarkoitetaan yksilön omaa sisäistä kokemusta omassa työssään edistymisestä ja yksilön ammatillisen identiteetin kehitysprosessia, joka syntyy yksilön omalla kokemustasolla – mihin yksilö urallaan pyrkii ja miten tyydyttäväksi hän sen kokee. (Varila & Kallio 1992.) Voidaan puhua myös koulutus- ja työpoluista (ks. edellä). Ura/polku voi olla nouseva, laskeva, vakaa tai rikkonainen riippuen siitä, kuinka yhtenäisesti erilaiset työ- ja koulutuspaikat seuraavat toisiaan.

Vondracek ja Lerner (1982) painottavat dynaamista vuorovaikutusta kehittyvän yksilön ja muuttuvan kontekstin (ympäristö) välillä ammatillisen kasvun ja urakehityksen ymmärtämisessä. Ammatillisessa kehittämisessä voidaan erottaa kolme näkökulmaa: kehityksellinen, relationaalinen ja kontekstuaalinen (Vondracek, Lerner & Schulenberg 1982, 5–7). Kehityksellisestä on kysymys kuvattaessa sitä tapahtumasarjaa, jossa yksilö selkeyttää ja jäsentää omia koulutukseen ja ammattiin liittyviä suunnitelmiaan (eksploraatio-sitoutuminen). Re-

lationalisuudella tarkoitetaan sitä, että ammatillinen käyttäytyminen on suhteessa yksilön sisäisiin ominaisuuksiin, muuhun kehitykseen, ympäristöön ja muihin ihmisiin. Lisäksi ammatillisen kehityskontekstin analyysissä on otettava huomioon ympäristön eri osajärjestelmien (koti, koulu, työelämä ja vapaa-aika) ja ympäristön välittömät vaikutukset kehittyvään yksilöön.

Yksilön ura työelämässä voi edetä hyvin vaihtelevia reittejä aina sen mukaan, kuinka yhtäjaksoisia työtehtävät ovat olleet. Ura voi olla rikkonainen työttömyyden katkaistessa uran tai uraa voidaan vaihtaa, jolloin ura tavallaan alkaa uudestaan. Yksilön uraa ei pidetä enää staattisena tapahtumana, vaan prosessina, joka jatkuu koko aikuisiän. Ammatin valintaan vaikuttavat yksilölliset tekijät (henkilökohtaiset kykytekijät, kiinnostuksen kohteet ja persoonallisuuden piirteet) sekä ulkoiset tekijät (sosiaalinen luokka, rotu/etninen asema, sukupuoli ja seksuaalinen orientaatio). (Osipow & Fitzgerald 1995, 54–63.)

Klassisten urateorioiden selitysvoimaisuus joutuu koetukselle, kun tarkastellaan suomalaisen nuoren koulutuspolkua peruskoulutuksen jälkeen. Peruskoulun jälkeen kaikki ”pakotetaan” hankkiutumaan jatkokoulutukseen, koska ilman ammattitutkintoa oleva nuori ei voi saada työmarkkinatukea. Tämä johtaa väistämättä pakkovalintaan, jolloin ammattitutkinnon suorittamisen jälkeen voi seurata uusi vaihe, jossa oman valinnan kestävyyttä tulevaisuudessa arvioidaan uudelleen.

Antikaisen ja Komosen (2003, 97–99) mukaan perinteinen normatiivinen työelämään ja aikuisuuteen siirtyminen on jossain määrin hajonnut. Urat ovat korvautuneet yksilöllisillä, refleksiivisillä, prosessimaisilla ja muokattavissa olevilla reiteillä ja poluilla sekä erilaisilla työ-, oppimis- ja koulutuselämänkerroilla. Koulutuspoluilla tämä näkyy putkimaisten ja vakaiden urien murtumisena ja muuttumisena episodimaisemmiksi ja kokeileviksi koulutuspoluiksi. Tyypillisiä näille poluille ovat koulutus- ja työmarkkinoiden katkostilanteet.

Tässä tutkimuksessa ammatinvalinnan vaiheen ja siinä edistymisen selvittäjänä käytetään mittaria, joka on laadittu minäkuvateorioiden pohjalta. Vaihekuvauksessa oletetaan yksilön ammatinvalinnan täsmentyvän vaiheelta ja päätyvän pysyvään vakiintuneeseen työuraan. Toisaalta tarkastelussa huomioidaan myös käyttäytymistieteellisten teorioiden mukaisesti muiden elämäntoimintojen suhde uraan, kun selvitetään uran muutokseen liittyviä tekijöitä palveluksen aikana.

1.2.4 Naisten ja miesten ammatillisen kehityksen eroavaisuudet

Perinteisesti uratutkimus on kohdistunut ensisijaisesti miehiin, vaikka useimmat urateoriat on muotoiltu pätemään sekä naisiin että miehiin. Vasta viime vuosikymmeninä sukupuolten välisten roolien muuttuessa ja naisten työssäkäynnin lisääntyessä on naisten uria ryhdytty laajemmin tutkimaan. Naisten uratutkimus alkoi 1950-luvulla, jolloin mm. Super (1957) luokitteli naiset elämäntilanteen ja ammattiin kiinnittymisen avulla erilaisiin uraluokkiin. Tuolloin vielä suurin osa naisista oli kotiäitejä ja vain harvat naiset priorisoivat uraa kodin ulkopuolella (työelämässä). Nykyään vain hyvin pieni osa länsimaisista naisista jää enää kokonaan kotiin perinteiseksi kotiäideiksi. Suurin osa naisista yh-

distää jollakin tavalla kodin ja työn. Nainen joutuu tekemään olosuhteisiin nähden parhaan mahdollisen *“optimaalisen” valinnan*” (ks. Gottfredson 1981) – naisten ammatin valinta on kompromissia mieltymysten ja olemassa olevien realiteettien avulla.

Naisten ja miesten urakehityksen eroavaisuudesta kertovat sukupuolijakaantuneet koulutus- ja työmarkkinat. Tämä käy selville useista tutkimuksista (esim. Koivuluhta 1991; Nummenmaa 1992) sekä esimerkiksi myös koulutusta koskevista tilastoista (ks. Koulutus 2004). Kaikkien koulutusasteiden ammatillista opiskelijoista vuonna 2003 naisille tyypillisiä koulutusaloja olivat sosiaali- ja terveystieteiden ja liikunta-ala (86 prosenttia naisia), humanistinen ja kasvatustieteiden ala (77 prosenttia naisia) ja matkailu-, ravitsemus- ja talousala (76 prosenttia naisia). Tekniikan ja liikenteen alojen opiskelijoista naisia oli 17 prosenttia. (Koulutus 2004, 92.) Yhteiskunnan muutoksesta huolimatta työmarkkinat ovatkin säilyneet sukupuolijakaantuneina; lisäksi toimialojen sisällä naiset ja miehet työskentelevät usein erilaisissa työtehtävissä (Koivuluhta 1999, 41). Syitä naisten ja miesten erilaiseen ammatilliseen orientaatioon on etsinyt mm. Nummenmaa (1992, 14–15). Hänen mukaansa suuntautuminen voi olla seurausta jo lapsuuden ja nuoruuden aikana tapahtuneesta sosialisatiosta. Toiseksi yhteiskunnallinen kulttuurikoodi suuntaa nuorten valintoja. Kolmanneksi tyttöjen ja poikien mahdollisuuksien rakenne on erilainen.

Sukupuolelle ei-tyypillisiin ammattialoihin hakeutuminen on edelleen harvinaista. Miesvaltaisille aloille hakeutuvia naisia on kutsuttu innovaattoreiksi, pioneereiksi tai ei-perinteisiksi naisiksi. Kauppinen ja Huida (1994) ovat käyttäneet nimitystä *“ainokainen”*. Toisen sukupuolen uranvalinnasta on kysymys silloin, kun hakeudutaan sellaiselle ammattialalle, jossa oman sukupuolen edustajia on selvä vähemmistö (alle kymmenen prosenttia). Naisten tyypillisiä toisen sukupuolen ammatteja ovat sotilas, insinööri, metsänhoitaja, poliisi, lentäjä ja puuseppä. Miesten tyypillisiä toisen sukupuolen ammatteja (yli 90 prosenttia naisia) ovat sairaanhoitaja, sihteerit, keittäjä ja ompelija. (ks. Nummenmaa 1992.)

Suojelualan ammatit ovat tyypillisiä miesvaltaisia ammatteja. Suojelualalla tarkoitetaan sotilas-, rajavartiolaitos-, poliisi-, tullit-, vankeinhoito-, vartiointi-, sekä palo- ja pelastusala. Aikaisemmin eräät suojelualan ammatit ovat olleet käytännössä naisilta suljettuja, koska esimerkiksi sotilasammattiteihin hakeutumisen edellytyksenä on ollut varusmiespalveluksen suorittaminen. Nykyisin kaikki suojelualan ammatit ovat myös naisille avoimia ja vuosien mittaan naisten osuus niissä onkin lisääntynyt. Näin on käynyt esimerkiksi poliisin ammatissa (Hämäläinen 2003).

1.3 Asepalveluksen paikannus nuoren naisen ja miehen elämässä

Asepalveluksen paikantaminen yksilön elämänkaarelle vaatii suomalaisen asevelvollisuusinstituution selventämistä. Miehillä asepalveluksen suorittaminen

on velvollisuus, normi, joka jokaisen miehen on jollakin tavalla suoritettava. Naisille tilanne on erilainen, koska palvelukseen hakeutuminen on heille vapaaehtoista. Seuraavassa tarkastellaan Euroopan valtioiden asevelvollisuusinstituutioiden kehitystä viime vuosina ja selvennetään asepalveluksen merkitystä suomalaiselle miehelle sekä vapaaehtoiseen palvelukseen hakeutuville naisille.

1.3.1 Suomi ja yleinen eurooppalainen asevelvollisuusjärjestelmien kehitys 1990- ja 2000-luvuilla

Kun tarkastellaan asevelvollisuuden kehittymistä Euroopassa 1990- ja 2000-luvuilla, Suomi on siellä mielenkiintoinen, jopa poikkeuksellinen, saareke. Tämä ilmenee mm. *The Military Balance 2004-05*-julkaisusta, jossa kuvataan valtioiden asevoimien kehityksen nykytilaa. Näihin tietoihin perustuu myös Ruotuväessä julkaistu laaja Kalle Liesisen kirjoittama artikkelisarja Euroopan valtioiden puolustusvoimien kehityksestä (Liesinen 2004-05). Myös Laitisen (2005) ja Nokkalan (2005) tutkimuksessa Suomalaisen asevelvollisuuden kaari ja haasteet käsitellään Suomen asevelvollisuuden kehitystä sekä myös muiden, lähinnä Euroopan valtioiden, asevoimien kehitystä. Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana useat Euroopan valtiot ovat siirtyneet suoraan ammattiarmeijaan tai ovat siirtymässä kohti ammattimaista armeijaa. Vain harvat valtiot ovat säilyttäneet yhtä laajan asevelvollisuuden kuin Suomi. Tämä muutos on nopeutunut viimeisen vuosikymmenen aikana. (Nokkala 2005, 120.) Yleinen kehitys on selvästi asevelvollisuusarmeijasta kohti ammattiarmeijaa, vähäisempää asevelvollisten käyttöä ja pienempää reserviä. Edellä mainittuihin lähteisiin perustuu seuraava katsaus valtioiden erilaisista armeijatyypeistä, jotka voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) ammattiarmeijaan siirtyneet tai siirtyvät, 2) ammattiarmeijan ja asevelvollisuusarmeijan välimuodot ja 3) yleisen asevelvollisuuden säilyttävät.

Jo aikaisemmin ammattiarmeijan valinnoita maita ovat Iso-Britannia, Irlanti, Luxemburg, Malta sekä Yhdysvallat. Ammattiarmeijaan tullaan vapaaehtoisesti ja palvelukseen astuminen merkitsee usein käytännössä sotilasalan valintaa. Euroopan maista ammattiarmeijaan ovat siirtyneet tai siirtymässä vaihtelevilla prosesseilla Belgia (1994), Hollanti (1997), Espanja ja Ranska (2001), Portugali (2003), Slovenia ja Unkari (2004), Italia (2005) sekä Latvia ja Tshekki (2007). Slovakia siirtynee ammattiarmeijaan tulevaisuudessa määrittelemättömällä aikavälillä. Yhdysvalloissa on ollut ammattiarmeija vuodesta 1973, mutta sota-aikana kaikkia koskee yleinen asevelvollisuus. Yhdysvaltojen armeija koostuu aselajeittain jäsenyvästä aktiivisesta ammattiarmeijasta, johon rekrytoidaan ammattisotilaita 2-6 vuoden sopimuksilla. Toinen osa armeijaa on reserviläisarmeija, jota harjoitetaan säännöllisesti. Näitä joukkoja käytetään alueellisiin tehtäviin ja myös muuhun kuin sotilastarkoitukseen. (Liesinen 2004-05.)

Itävalta, Ruotsi, Norja ja Tanska sekä eräät uudet Itä-Euroopan EU-jäsenvaltiot ovat valinneet ammattiarmeijan ja asevelvollisuusarmeijan välimuodon. Tanskassa on periaatteessa yleinen asevelvollisuus, mutta melkein kaikki varusmiehet ovat vapaaehtoisia. Virossa ja Liettussa asevoimilla tulee olemaan ammattimainen ydin, valikoiva varusmiespalvelus ja pienehkö reservi.

Ruotsi on muuttanut asevoimiensa rakennetta radikaalisti tavoitteenaan siirtyä tulevaisuuden uhkakuvien mukaiseen puolustusjärjestelmään, jossa asevelvollisuus koskettaa noin viidennestä ikäluokasta. (Emt.)

Laajamittaisen yleisen asevelvollisuuden Euroopassa ovat säilyttäneet Suomi ja Kreikka. Molemmissa maissa asepalvelus on kaikille miehille pakollinen ja naisille vapaaehtoinen. Kreikassa ollaan siirtymässä kohti valikoivaa asevelvollisuutta. Romaniassa, Bulgariassa ja Turkissa on edelleen asevelvollisuusarmeija, mutta tulevaisuuden suunnitelmissa on siirtyä ammattiarmeijaan määrittelemättömällä aikavälillä. Saksassa on myös yleinen asevelvollisuus, mutta käytännössä vain noin kolmannes suorittaa palveluksen. Suurin osa suorittaa siviilipalveluksen tai heidät vapautetaan palveluksesta. Myös Puolassa on yleinen asevelvollisuus, mutta sen kiertäminen on hyvin yleistä tavalla tai toisella. Sveitsissä on käytössä omintakeinen miliisijärjestelmä, mutta armeijan ytimen ammattilaisuutta on lisätty ja on myös harkittu peruskoulutukseen kutsuttavien määrän pienentämistä. Venäjällä on periaatteessa yleinen asevelvollisuus, mutta se ei käytännössä toimi. Suurin osa kutsunanalaisista välttää tavalla tai toisella palveluksen. Tulevaisuudessa on suunniteltu entistä ammattimaisempaan armeijaan siirtymistä ja mahdollisesti kokonaan ammattiarmeijaan siirtymistä. Kaikkein sitovin asevelvollisuusjärjestelmä länsimaissa on Israelissa, jossa eletään aivan erilaisten uhkakuvien maailmassa kuin syvässä rauhan tilassa olevissa Euroopan valtioissa. (Emt.)

Euroopan uudessa turvallisuuspoliittisessa tilanteessa asevoimat ovat uudistuneet, mikä on vaikuttanut myös asevelvollisuuden asemaan eri maissa. Laitisen (2005) mukaan Suomi on erikoisessa asemassa Euroopassa, koska Suomessa asevelvollisuus-instituutio on ehkäissyt ainakin toistaiseksi samansuuntaista muutosta kuin muissa Euroopan valtioissa muuttuneesta toimintaympäristöstä ja muiden maiden esimerkeistä huolimatta. Nokkalan (2005, 129) mukaan asevelvollisuuden "vanhentuneisuuden" taustalla voi olla mm. sodankuvan ja uhkakuvien muuttuminen, asevelvollisuuden infrastruktuurin ylläpitoon liittyvät korkeat kustannukset, ylisuurten asevoimien tarpeellisuuden kyseenalaisuus sekä varusmiesten valikoinnin epätasa-arvoisuus (vain miehille pakollinen).

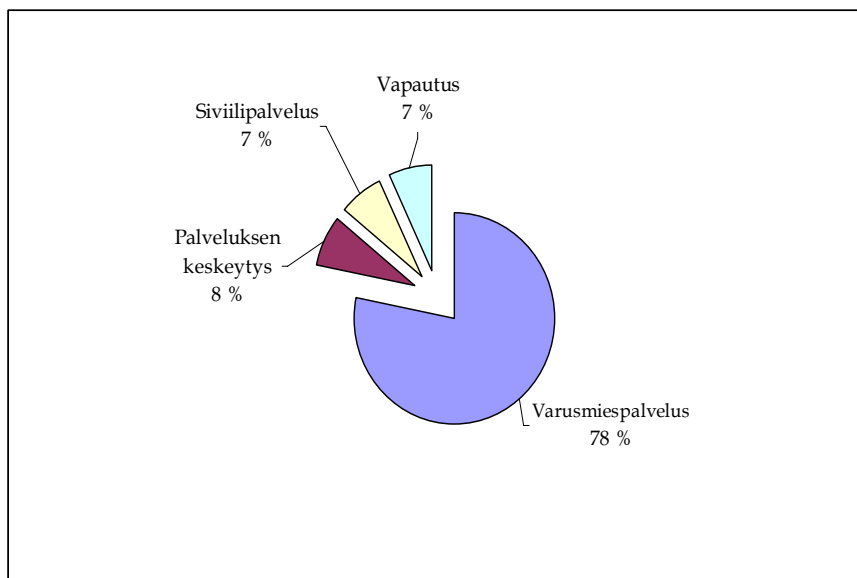
Tulevaisuudessa varusmiespalveluksen suorittaminen on siis selvästi harvinaisempi kokemus eurooppalaisille nuorille miehille. Tutkimuskohteen paikannuksen kannalta tämä merkitsee sitä, että suoraan verrattavia kokemuksia Suomeen rinnastettavista länsimaisista hyvinvointivaltioista, joissa olisi koko ikäluokkaa koskettava asevelvollisuusarmeija, on entistä vaikeampi löytää. Vain harvoissa Euroopan maissa on koko miesikäluokkaa koskettava yleinen ja toimiva asevelvollisuusjärjestelmä. Euroopan valtiot ovat siirtyneet tai siirtymässä suoraan ammattiarmeijaan tai ammattiarmeijaa lähellä olevaan järjestelyyn, jossa vain valikoitu osa ikäluokasta rekrytoidaan asepalvelukseen. Naisien asepalvelus on Euroopan maissa yleistä; joissakin maissa, esim. Virossa jopa erittäin suosittua. Maissa, joissa ammattiarmeija on jo toiminut kauan, armeijaan rekrytoituminen merkitsee usein samalla myös uranvalintaa.

1.3.2 Miesten asevelvollisuus

Vuodesta 1878 Suomessa on ollut voimassa asevelvollisuus ja nyt voimassa oleva asevelvollisuuslaki on vuodelta 1950. Laissa määritellään varusmiespalveluksen tavoitteeksi kouluttaa ja harjaannuttaa asevelvolliset sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin ja siten luoda edellytykset sodan ajan joukkokokonaisuuksien muodostamisella. Asevelvollisuuslain (1950) mukaan jokainen Suomen mies on asevelvollinen. Asevelvollisuuden suorittamista varten asevelvollinen kuuluu vakinaiseen väkeen, reserviin tai nostoväkeen. Palvelukseen astutaan erikseen annettavan palvelukseenastumismääräyksen mukaisesti ikävuosina 19 tai 20. Kutsunanalaisia ovat kaikki miespuoliset kansalaiset sinä vuonna, kun he täyttävät 18 vuotta, sekä ne, jotka on määrätty sen vuoden kutsunnoissa uudelleen tarkastettavaksi ja ne, jotka ovat jääneet edellisiin kutsuntoihin saapumatta, jollei heitä ole erikseen tarkastettu ja eivät ole sinä vuonna täyttäneet tai täytä 30 vuotta. Kutsunanalainen määrätään astumaan palvelukseen seuraavan kahden kalenterivuoden aikana. (Asevelvollisuuslaki 1950.)

Asepalveluksen suorittamisesta voidaan vapauttaa, jos todetaan, että asevelvollinen ei ole kutsuntaikään tultuaan saavuttanut ”... tarpeellista ruumiillista tai henkistä kehitystä tai jota ruumiinvamman tai sairauden vuoksi ei voida heti hyödyntää vakinaiseen palvelukseen ...”. Palveluksen suorittamiseen voi saada lykkäystä enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan ammattiin valmistautumisen, opintojen harjoittamisen, taloudellisten olojen tai muun erityisen henkilökohtaisen syyn vuoksi. Lykkäystä ei voi saada pitemmälle kuin sen vuoden loppuun, jona asevelvollinen täyttää kaksikymmentäkahdeksan vuotta. (ks. Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta 1971.) Aseettomaan palvelukseen voidaan määrätä vakaumuksen perusteella, jos katsotaan että uskonnolliset tai eettiset vakaumuksen perustuvat syyt estävät aseellisen palveluksen (ks. Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta 1992). Varusmiespalveluksesta kieltäytyminen johtaa aina rangaistustoimiin (ks. Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta 1994).

Kaikki miehet käyvät siis läpi asevelvollisuuteen liittyvän prosessin: kutsunnat, valikoitumisen palvelukseen (aseeton, aseellinen) tai siviilipalvelukseen hakeutumisen, asepalveluksen suorittamisen ja reserviin siirtymisen. Prosessi on tiukasti normitettu ja yksilö voi vain perustelluista syistä saada siitä vapautuksia. Vaikka asepalvelus on muuttanut muotoaan vuosien mittaan koulutuksen uudistamisen ja erilaisen mitoituksen vuoksi, niin perustehtävä, tavoitteet ja varusmieskoulutuksen kokonaisrakenne ovat säilyneet pääpiirtein samoina. Kuviossa 1 on esitetty varusmiespalveluksen suorittaneet, palveluksesta vapautetut, palveluksen keskeyttäneet ja siviilipalvelukseen määrättyt vuosina 1997–2004 prosentteina kaikista kutsunanalaisista miehistä.

Lähde: Puolustusvoimien toimintakertomukset vuosilta 1999–2004

KUVIO 1 Varusmiespalveluksen suorittaneet, palveluksesta vapautetut, palveluksen keskeyttäneet ja siviilipalvelukseen määräytyt vuosina 1997–2004 kaikista kutsunnanalaisista miehistä (%)

Vuosien 1997–2004 aikana varusmiespalveluksen on suorittanut vuosittain loppuun saakka noin 25 000 miestä, mikä on noin 78 prosenttia kaikista kutsunnanalaisista miehistä. Siviilipalveluksen on suorittanut vuosittain loppuun noin seitsemän prosenttia kutsunnanalaisista. Terveydellisistä syistä palveluksesta on vapautettu myös noin seitsemän prosenttia kutsuntavaiheessa suurimpana syynä psyykkiset ongelmat. Naisista varusmiespalveluksen on aloittanut samaisena aikana noin 350–400 naista vuosittain. Loppuun saakka palveluksen suoritti noin 80 prosenttia kaikista aloittaneista naisista. (Puolustusvoimien toimintakertomukset 1999–2004.)²

Varusmiespalveluksen keskeyttää noin kahdeksan prosenttia kaikista kutsunnanalaisista. Siihen johtaneista syistä on puolustusvoimissa selvitetty suhteellisen tarkasti. Suurin yksittäinen syy palveluksen keskeyttämisen vuosien 1999–2000 saapumiserissä oli mielenterveysongelmat (53 prosenttia). Muita keskeyttämisen aiheuttajia olivat tuki- ja liikuntaelinsairaudet (viisitoista prosenttia), muut vammat (kahdeksan prosenttia) ja hengitystiesairaudet (seitsemän prosenttia). Näyttää siltä, että vuonna 1998 toteutettu varusmiesten koulutusuudistus on lisännyt keskeyttämisiä terveydellisistä syistä. Keskeyttämisiä ei voida kaikkia selittää pelkästään palveluksen aikaisilla tapahtumilla, vaan osa keskeyttämiseen johtaneista syistä on syntynyt jo ennen palvelusta, koska keskeyttämiset ovat lukumääräisesti lisääntyneet sekä palveluksen alussa että loppussa. (Sahi & Korpela 2002.) Viime aikoina on kannettu erityistä huolta varusmiesten fyysisen kunnan heikkoudesta ennen palvelukseen astumista.

² Tämän kappaleen ja kuvion tiedot on kerätty Puolustusvoimien toimintakertomustiedoista vuosien 1999–2004 tuloksellisuustietoja yhdistelemällä.

Laitinen (2005) pitää asevelvollisuutta kansallisena institutionalisoituneena rakenteena. Asevelvollisuudesta käsitteenä on muotoutunut Suomessa lähes pyhä instituutio. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa lähihistorian sodat ja niiden myötä syntyneet sankarikertomukset, joita ylläpidetään edelleen muun muassa kirjallisuuden ja elokuvien avulla. Nämä yhdessä ovat muokanneet asevelvollisuudesta yhden suomalaisen yhteiskunnan kivijalan. Asepalveluksen suorittaminen voidaan nähdä myös kansallisena kasvatusjärjestelmänä, johon lähes 80 prosenttia miehistä edelleen osallistuu. Asepalveluksen suorittaminen ylläpitää kokemuksellista ja vahvaa maanpuolustustahtoa, jonka seurauksena myös kansalliset poliittiset ratkaisut ja yleinen kansallinen mielipide ovat legitimoineet asevelvollisuutta kansallisena puolustusratkaisuna. Asevelvollisuudesta on muotoutunut osa suomalaista identiteettiä, jota on vaikeaa muuttaa. (Laitinen 2005.)

Suomessa on käyty 1990-luvulla ja 2000-luvulla jonkin verran keskustelua asevelvollisuusinstituution asemasta. Tätä keskustelua on koonnut tutkimuksessaan muun muassa Nokkala (2005). Yleistä asevelvollisuutta ja siihen perustuvaa laajaa reserviarmeijaa on perusteltu parhaana mahdollisena kansallisena puolustusratkaisuna laajan maan puolustamisen kannalta (Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikka 2004). Näyttää siltä, että Suomessa ei tule tapahtumaan nopeaa siirtymää pois asevelvollisuudesta muiden maiden esimerkeistä huolimatta. Pikemminkin Suomen kehitys etenee hiljalleen kohti ammattimaisempaa ja teknistävää armeijaa, johon sisältyy yleinen asevelvollisuus ehkä vapaaehtoisuutta korostaen ja valikoivana ja jossa reservin määrä tulee pieneneään myös ikäluokkien pienenemisen vuoksi. Tähän kehitykseen liittyvät myös maakuntajoukot, joilla tulee olemaan uudenlainen ”puolivirallinen” ja mahdollisesti jopa hyvin merkittävä rooli alueellisessa puolustusjärjestelmässä.

1.3.3 Varusmieskoulutus Suomessa

Varusmieskoulutus toteutetaan pelkästään puolustusvoimien omien tavoitteiden mukaisesti ja varusmiehet sijoitetaan koulutuksessa puolustusvoimien omien sijoitteluperiaatteiden mukaisesti. Varusmieskoulutuksen tavoitteet on johdettavissa puolustusvoimien päätehtävistä (ks. Laki puolustusvoimista 1974). Päätehtävät koskevat lähinnä valtakunnan maa- ja vesialueen sekä ilmatilan valvontaa ja tarvittaessa valtakunnan alueellisen koskemattomuuden turvaamista tarvittaessa voimakeinoja käyttäen. Tähän päätehtävään nivoutuu varusmieskoulutus, joka toteutetaan osana asevelvollisten koulutusjärjestelmää, jossa varusmiesten koulutus ja reserviläisten koulutus muodostavat kokonaisuuden (Sotilaallinen maanpuolustus 2002, 22).

Varusmieskoulutuksen tavoitteena on kouluttaa reserviin sodan ajan joukkoja. Sotilaskoulutus painottuu selkeästi sotilastaitojen opettamiseen ja sitä tukevien valmiuksien kehittämiseen. Koulutus jakaantuu kahteen pääosaan: peruskoulutuskauteen ja erikoiskoulutuskauteen, joilla on omat tehtävänsä (ks. liite 2). Peruskoulutuskauden tarkoituksena on luoda varusmiehelle yhtenäiset perusvalmiudet. Tämä sisältää yhtenäisen käyttäytymisnormiston omaksumisen, motivaatiopohjan luomisen, taistelijan perusvalmiuksien oppimisen ja fyy-

sisen kunnon kohottamisen palveluksen vaatimalle tasolle. Miehistön erikoiskoulutuskauden tavoitteena on oppia oman koulutushaaran tiedot ja taidot ja jatkaa yleissotilaallisista opetusta ja liikuntakoulutusta. Aliupseerikoulutuksen ja ryhmänjohtajakauden sekä reserviupseerikoulutuksen ja kokelaskauden tavoitteena on esimiesaseman velvoitteiden ja oikeuksien ymmärtäminen, johtamis- ja kouluttamistaitojen harjaannuttaminen, koulutushaaran mukaisten erikoistehtävien omaksuminen ja fyysisen suorituskyvyn ylläpitäminen ja edelleen kehittäminen. Kaikille yhteinen peruskoulutuskausi kestää noin 8 viikkoa, minkä jälkeen valikoidutaan erikoiskoulutuksiin tai aliupseerikurssille. Aliupseerikurssin puolivälissä tapahtuu valikoituminen joko aliupseerikoulutukseen tai reservinupseerikoulutukseen. (Sotilaallinen maanpuolustus 2002, 22–23; Varusmiehen käsikirja 1996.)

Saapumiseriä palvelukseen on kaksi kertaa vuodessa. Varusmiesten koulutuksen aikajaksottelu on muuttunut vuosien kuluessa. Vuodesta 1998 lähtien varusmiespalvelusaika on ollut vähintään 180 päivää (kuusi kuukautta), miehistön erityistaitoa vaativissa tehtävissä 270 päivää (yhdeksän kuukautta) ja upseereiksi, aliupseereiksi ja asetuksella tarkemmin säädettyihin miehistön vaatimpiin erityistehtäviin koulutettavilla 362 päivää (kaksitoista kuukautta). (Asetus asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen muuttamisesta 1998.) Tämän tutkimuksen kaikki vastaajat palvelivat vuosina 1996 ja 1997, jolloin miehistön palveluaika oli kahdeksan kuukautta, erityistehtävissä palvelevalla miehistöllä yhdeksän tai yksitoista kuukautta ja johtajilla yksitoista kuukautta.

Vaikka asepalvelus koskettaa kokemuksellisesti melkein koko miesikäluokkaa yhteisenä kokemuksena varhaisaikuisuudessa, niin siihen kohdistuneita kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisiä tutkimuksia on tehty Suomessa yllättävän vähän. Israelin armeijassa, jossa naiset palvelevat kaksi vuotta ja miehet kolme vuotta, asepalveluksen suorittamisella on havaittu olevan merkitystä henkiseen kasvuun: itsenäistymiseen, itseluottamukseen, itsetietoisuuteen ja sosiaalisiin kykyihin (ks. Dar & Kimhi 2004, 433). Suomessa sotilaslääketielen piirissä on tutkittu erityisesti varusmiesten mielenterveysongelmia (mm. Mäkinen 1991, 17–18; Piha 1984; Sinivuo 1975). Varusmiespalveluksella on todettu olevan sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia nuoren miehen psykososiaaliseen kasvuun ja kehitykseen (ks. Kosonen 1972; Mäkinen 1991; Olkkonen 1984; Piha 1984).

Varusmiesten persoonallisuus on vielä keskeneräinen ja heillä on epävarmuutta oman miehisyytensä kokemisessa. Asepalvelus on tärkeää persoonallisen kasvun ja lujittumisen aikaa. (Mäkinen 1991, 22.) Varusmiespalvelus saattaa yhteisön näkökulmasta epäonnistua ja johtaa psykiatriseen tutkimukseen ja hoitoon, jos varusmies ei kykene selviytymään palvelukseen astuessaan tärkeisiin ihmissuhteisiin liittyvästä erosta tai palveluksen aikana itsetuntoon liittyvien loukkausten vuoksi varusmiehen on vaikea pitää yllä kuvaa itsestään. Hyvä yhteishenki, tovereiden tuki, ryhmään samaistuminen, turvallinen ja varma johtaja sekä inhimillisten perustarpeiden huomioiminen vähentävät psyykkisten häiriöiden mahdollisuutta. Sen sijaan ryhmän ulkopuolelle jääminen, itsetunnon loukkaukset ja nöyryytykset sekä liiallinen auktoriteetin korostaminen edistävät psyykkisten häiriöiden syntyä. (Piha 1984, 24.)

Kosonen (1972) tutki reserviupseerioppilaita ja totesi, että palveluksen aikana joidenkin reserviupseerioppilaiden tunne-elämä muuttui kielteiseen, lamaantuneeseen ja jopa turhautuneeseen suuntaan. Toisaalta armeija paransi kontaktikykyä ja toverisuhteita sekä vahvisti itseluottamusta. Olkkosen (1984) mukaan varusmiehet voidaan jakaa kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka he kokevat palveluksen suorittamisen. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne, joiden elämä on osittain järjestyksessä: seksuaalinen ja ammatillinen identiteetti ovat jo pitkälle kehittyneet. He suhtautuvat palveluksen suorittamiseen rauhallisesti. Toiseen ryhmään kuuluville armeija antaa mahdollisuuden kunnostautua miehisissä hyveissä ja kokeilla itseään johtajana. He suhtautuvat armeijan suorittamiseen innostuneesti. Kolmanteen ryhmään kuuluville armeijan käyminen on koettelemus ja tuottaa vaikeuksia.

Nämä harvat tutkimukset antavat viitteitä siitä, että varusmiespalveluksen suorittaminen vaikuttaa yksilöiden elämään eri tavoin. Palvelukselle annettu merkitys näyttää olevan sidoksissa siihen, miten palveluksen suorittamiseen suhtaudutaan. Osalle palveluksen suorittaminen näyttää merkitsevän henkisesti vaikeaa elämänvaihetta, koska armeijaan kuuluvasta toiminnasta ja yhteisöllisyydestä ei olla kiinnostuneita tai yhteisöön sopeutuminen epäonnistuu. Toisille palveluksen suorittaminen on yksi elämään kuuluva vaihe ja tapahtuma, jota pidetään "normaalina" toimintana sitä kyseenalaistamatta. Osalle palveluksen suorittaminen näyttää merkitsevän pätemistä ja kunnostautumisen mahdollisuutta ja ehkä myös ammatillista orientoitumista tulevaan ammattiin (esimerkiksi johtajat).

1.3.4 Naisten vapaaehtoinen asepalvelus

Useimmissa maissa naisten asema eroaa miehistä, koska yleensä naisilla ei ole asevelvollisuutta ja palvelukseen hakeutuminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Tästä huolimatta naiset ovat osallistuneet armeijoiden toimintaan kautta aikojen niitä tukevissa huollon tehtävissä. Eräissä maissa naisia on käytetty myös taistelutehtävissä. (Hoiberg 1991, 725.) Maailmansotien aikaan naiset olivat laajasti erilaisissa tukitehtävissä, mutta vain harvoin varsinaisissa sotilastehtävissä, puhumattakaan taistelutehtävistä. Viimeisten vuosikymmenien aikana naisten aseellinen palvelus on yleistynyt länsimaissa. Naiset voivat osallistua kaikkiin aseellisiin tehtäviin ilman rajoituksia Belgiassa, Kanadassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Yhdysvalloissa ja Sveitsissä naisilla on mahdollisuus palvella kaikissa tehtävissä taistelutehtäviä lukuun ottamatta. Saksassa ja Iso-Britanniassa naisille on määrätty tietyt huolto- ja tukitehtävät, joissa he voivat toimia. (Naisten vapaaehtoinen asepalvelus 1993, 25–26.) Naisten laajempi osallistuminen armeijan toimintaan on vuosikymmenien kuluessa mukailnut muun yhteiskunnan kehitystä. Yhdysvalloissa ensimmäiset naiset rekrytoituivat sotilaskoulutukseen 1973 ja ensimmäiset naiset aloittivat upseerikoulutuksen 1976 West Pointissa (Adams 1984).

Suomessa naisille avautui mahdollisuus vapaaehtoiseen aseelliseen maanpuolustukseen vuoden 1995 lopussa ja laajemmin vuoden 1996 aikana (Asetus naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 1995; Laki naisten vapaaehtoisesta

asepalveluksesta 1995). Tämä tapahtui myöhemmin kuin muissa länsimaissa. Vapaaehtoisena asepalvelukseen hakeutuneille naisille asepalveluksen suorittaminen kokemuksena ei ole normatiivinen ikäsidonnainen tekijä vaan epänormatiivinen satunnainen tekijä – yksilöllinen ja vapaaehtoinen valinta. Palvelukseen tulevat naiset ovat tietoisesti itse valinneet muista naisista poikkeavan kokemuksen ja vain noin yksi prosentti naisikäluokasta suorittaa vapaaehtoisen asepalveluksen.

Naisten vapaaehtoista asepalvelusta koskevan lain (1995) mukaan nainen voidaan ottaa vapaaehtoiseen asepalvelukseen, mikäli hän on Suomen kansalainen, iältään 17–29-vuotias sekä terveydeltään että muilta henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan tarkoitukseen sopiva.

"Asepalvelus järjestetään varusmiespalveluksen yhteydessä ja se suoritetaan samalla tavalla kuin varusmiespalvelus sekä rinnastetaan siihen kaikissa olosuhteissa pl. laissa erikseen mainituissa asioissa (mm. peruuttaminen/keskeyttäminen, raskaus, äitiys). Asepalvelusta suoritettavalla naisella on sama oikeudellinen ja sosiaalinen asema kuin varusmiespalvelusta suorittavalla miehellä. Nainen voi kirjallisella ilmoituksellaan ennen palvelukseen astumistaan peruuttaa tai 45 päivän kuluessa palvelukseen astumisesta keskeyttää palveluksensa. Lain mukaan myös joukko-osaston komentajalla on oikeus keskeyttää 45 päivän aikana naisen asepalvelus ilmeisen sopimattomuuden tai vastaavan syyn vuoksi" (Ohje naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutumisesta 1995).

Naisilla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin miehillä pieniä hygieniaan ja keskeyttämisaikaan liittyviä poikkeuksia lukuun ottamatta. Naisilla on 45 päivän jälkeen samat mahdollisuudet edetä palveluksen aikana johtaja- ja erikoiskoulutukseen kuin miehillä. Samoin heillä on mahdollisuus palveluksen jälkeen hakeutua sotilasalalle samoin ehdoin kuin miehillä.

Naisten mahdollisuuksista selviytyä aseellisesta palveluksesta tehtiin selvityksiä ennen vapaaehtoisen asepalveluksen aloittamista (Naisten vapaaehtoinen asepalvelus 1993; Sinivuo 1993). Selvitysten mukaan esteitä selviytymiselle miesten veroisessa asepalveluksessa ei juuri ole, vaikka julkisessa keskustelussa oli esitetty epäilyjä naisten jaksamisesta. Usein keskustelu oli tunteenomaista ja kohdistui vaikeuteen hyväksyä naisen uudenlaista roolia sotilaana suomalaisessa yhteiskunnassa, vaikka muualla maailmalla naisten asepalvelus oli ollut hyvin yleistä jo vuosikymmeniä. Ensimmäisissä selvityksissä kartoitettiin muun muassa nuorten naisten asennoitumista vapaaehtoiseen palvelukseen (Laisi 1994). Lukiolaiset nuoret naiset suhtautuivat hyvin myönteisesti naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen ja naisten hakeutumiseen sotilaskoulutukseen palveluksen jälkeen.

Ensimmäinen kattava selvitys naisten osallistumisesta asepalvelukseen tehtiin vuosien 1995–1997 aikana (ks. Määttä 1997 ja 1999). Tulosten perusteella asepalveluksen suorittamisella oli suuri merkitys naisten elämässä ja useat naiset suunnittelivat suojelualaa vakavasti otettavana ammattialavaihtoehtonaan. Yhdysvalloissa ensimmäisten naisten armeijaan hakeutumisen syyt olivat tehtyjen tutkimusten (ks. Segal 1978, 107–108) mukaan hyvin samanlaisia kuin miehillä. Naisten ja miesten tarkastelu rinnakkain oli mahdollista, koska Yhdysvalloissa siirryttiin 70-luvun alkupuolella täysin vapaaehtoiseen armeijaan (*all voluntary forces*) – ammattiarmeijaan. Palvelukseen hakeutujia houkuttelivat ar-

meijan tarjoamat uramahdollisuudet sotilaana tai siviilissä pestiajan jälkeen. Myös uudet haasteet, saatu koulutus, matkustaminen ja uusien ihmisten tapaminen sekä taloudellinen riippumattomuus houkuttelivat hakeutumaan armeijaan. Naisia kiinnosti erityisesti tasavertainen mahdollisuus saada samasta työstä samaa palkkaa miesten kanssa. Samantyyppisiä motiiveja havaitsi myös Thomas ja Durning (1978) tutkiessaan laivastoon rekrytoituneita naisia.

Suomessa naiset hakeutuivat vapaaehtoiseen asepalvelukseen saadakseen parempia uramahdollisuuksia, koetellakseen itseään uudessa haasteessa tai silkasta mielenkiinnosta (ks. Harjula 1996; Lepistö 1999; Määttä 1997). Ensimmäisellä asepalvelukseen hakeutuvalla laajemmalla ryhmällä vuonna 1995 yksi keskeinen motiivi oli suojelualalle (sotilas-, poliisi- ja vartiointiala) hakeutuminen palveluksen jälkeen (Määttä 1997). Eräissä tutkimuksissa on todettu myös hakeutumismotiivien kirjavuus, jolloin on vaikeaa muodostaa yhtäläistä naisytyppiä hakeutumismotiivien suhteen (ks. Lepistö 1999).

Alkuvaiheessa naisten armeijaan osallistumista koskevat tutkimukset keskittyivät asenteisiin ja naisten mahdollisuuksiin ja kykyihin toimia sotilaana sekä sopeutumiseen sotilasorganisaatioon. Ensimmäiset kokemukset osoittivat hyvin nopeasti ennakkoluulot naisten pätemättömyydestä sotilastehtäviin vääriksi. Palvelukseen hakeutuneet naiset olivat valikoituneita, he olivat henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan ja tahtotilaltaan valmiita kohtaamaan palveluksen mukaan tuomat haasteet (Adams 1984; Kauppinen & Huida 1994, 22). Adamsin tutkimusten (1984) perusteella upseerikoulutukseen hakeutuneet naiset olivat persoonallisuuden piirteiltään hyvin samanlaisia miesten kanssa, eroja sen sijaan löytyi muun muassa sukupuolirooliasenteissa. Ruotsissa naisten on todettu olevan varusmieskouluttajina jopa miehiä kyvykkäämpiä (Vuori 1995).

Suomessa naisten asepalvelusaikaa koskevissa tutkimuksissa on selvitetty naisten kokemuksia itse asepalveluksen suorittamisesta. Nämä kokemukset ovat olleet pääosin hyvin myönteisiä sekä yksilön että sotilasyhteisön näkökulmasta. Naiset ovat sijoittuneet sotilasyhteisössä hyvin näkyvään asemaan varusmiesten joukossa. Suurin osa heistä on suorittanut johtamiskoulutuksen ja heidän motivaationsa palveluksen suorittamiseen on ollut korkea (Määttä 1999). Muissa tutkimuksissa on selvitetty naisten sukupuolirooli-identiteettiä (Vuorinen 1997) sekä naisten asepalvelusta tasa-arvon ja naisen elämän militarisoitumisen kannalta (Silvonen 1995). Naisen sotilaan roolia ja vähemmistöasemaa armeijassa on selvittänyt Lepistö (1999). Sotilaan roolin omaksuminen oli ollut naisille helppoa, eikä sen nähty uhkaavan naiseutta. Naisten asepalveluksessa oli havaittavissa samoja piirteitä kuin muilla miesvaltaisilla aloilla toimivilla naisilla ainokaisasemassa. Lepistön (1999, 101–102) mukaan naiset pyrkivät pääosin sopeutumaan sotilasorganisaatioon ”miesten mallin” mukaisesti ja häivyttämään sukupuolten väliset erot. Tämä näkyi mm. miehiskemman käyttäytymis- ja puhetyylin omaksumisena.

Tutkimusperinnettä on laajentanut naisten osallistuminen sotilasoperaatioihin ja heidän saamansa taistelukokemukset, jolloin on päästy näiden kokemusten ja vaikutusten arviointiin (mm. Kessler 1980). Tähän mahdollisuus Yhdysvalloissa avautui varsinaista muuta palvelusta myöhemmin. Nyt pääsääntöisesti kaikissa niissä maissa, joissa asepalvelus on naisille mahdollinen, myös

naisilla on mahdollisuus osallistua taistelutehtäviin. Suorat taistelutehtävät voivat olla edelleen kiellettyjä, kuten esim. Yhdysvalloissa (ks. Harris, Gantz & Simutis 2002).

Naisten lisääntynyt osallistuminen armeijaan on synnyttänyt monia tutkimussuuntauksia. Kokoavasti tutkimusten jännitteellisyys syntyy naisten asemasta erittäin miesvaltaisessa ja maskuliinisessa ympäristössä, jonne naisen ”tunkeutuminen” on uusi ja perinteitä rikkova asia. Perinteiset roolit sukupuolten välillä kyseenalaistuvat. Lukuisia tutkimuksia on tuotettu naisten sopeutumisesta, sukupuoliroolikäsityksistä, naisiin kohdistuneesta häirinnästä ja kohtelusta. Myös naisen rooli äitinä ja perheen lasten pääasiallisen huolehtijana ovat olleet monen tutkimuksen keskiössä. (Ks. Hoiberg 1991; Segal 1978.) Vuosien kuluessa nämä tutkimuskohteet ovat säilyttäneet asemansa. Näiden lisäksi Yhdysvalloissa on selvitetty 1990-luvulla useiden tutkimusprojektien avulla naisten aseman vaikutuksia sotilasjoukon toiminnan tehokkuuteen. Tämä on ollut kiintoisaa myös siksi, että naisten suhteellinen osuus sotilaista on lisääntynyt vuosien kuluessa ja oli 2000-luvun alussa jo 15 prosenttia. Tutkimusprojektit tuottivat alun hieman ristiriitaisten tulosten jälkeen selvän päätuloksen. Naisten osallistuminen ei ole ratkaiseva tekijä sotilasjoukon tehokkuutta arvioitaessa. Ratkaisevimpia seikkoja ovat laadukas koulutuksen järjestäminen ja johtaminen. (Harris, Gantz & Simutis 2002.)

Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostava tutkimusalue on asepalveluksen vaikutukset naisten opinto- ja työuraan. Naisten menestykselliset palveluskokemukset voivat edesauttaa naisten urakehitystä, varsinkin miesvaltaisilla ammattialoilla. Sotilastehtäviin hakeutumiseen palveluksen suorittaminen on välttämätön edellytys Suomessa. Sotilasammattiin sitoutumisesta ei ole Suomessa vielä saatavissa tutkimuksia. Sen sijaan Ruotsissa asiaa on havaittu, että upseerikoulutukseen hakeutuneista yli kaksi kolmasosaa keskeyttää koulutuksen (Sillen 1991). Naisten ja miesten välillä ei ollut mainittavia eroja keskeyttämisten määrissä. Syyt sen sijaan vaihtelivat. Naisten keskeyttämisten syyt olivat miehiä useammin sosiaaliset suhteet ja saatu kohtelu sotilasyhteisössä.

Dar ja Kimhi (2004) havaitsivat tutkiessaan Israelin armeijan naisten ja miesten palveluksen suorittamisen yhteyksiä uraan, että palveluksen suorittamisella oli naisille vähäisempi merkitys ajatellen myöhempää urakehitystä. Osaltaan tämä johtui siitä, että naiset palvelivat vuoden lyhyemmän ajan kuin miehet ja eivät sen vuoksi päässeet yhtä merkittäviin asemiin palveluksessa.

Yhdysvalloissa on keskusteltu kasvavasta vähemmistöjen osuudesta armeijaan rekrytoiduista. Vuonna 1990 rekrytoiduista 38 prosenttia edusti kansallisia vähemmistöjä, suurin osa mustia, ja naiset olivat miehiä useammin vähemmistöistä (Becraft 1990). Naisten määrä armeijaan rekrytoidusta on kasvanut. Armeijan maksama palkka ei ole niin suuri, että se houkuttelisi laajemmin valkoihoisia miehiä. Sen sijaan alemmassa sosiaalisessa asemassa olevat saavat ”sosiaalisen edun” liittyessään armeijaan ja hakeutuessaan sen jälkeen siviilityöhön. Ilmainen koulutus, mikä on usein hyvin teknistä ja alansa parasta, on hyödynnettävissä myös siviilissä. Usein myös näillä teknisillä aloilla on palkat suhteessa korkeampia kuin perinteisillä naisvaltaisilla aloilla, mikä on vähemmistöistä tulleiden naisten etu.

Vapaaehtoisen asepalveluksen vaikutuksista naisten elämänskaarelle ja varsinkin opinto- ja työuraan ei ole olemassa Suomessa vielä kokoavia tutkimuksia, koska ensimmäisten naisten palvelukseen astumisesta on vasta kymmenen vuotta. Ensimmäiset naiset ovat jo kouluttautuneet upseereiksi ja toimiupseereiksi ja heitä on vakinaisessa palveluksessa Puolustusvoimissa sekä Rajavartiolaitoksessa. Hakumotiivien perusteella näyttää siltä, että ainakin osa naisista haluaa kytkeä asepalveluksen suorittamisen osaksi omaa opinto- ja työuraansa muun muassa hakeutumalla suojelualalle (Määttä 1997).

1.4 Tutkimuksen toteutus

1.4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat

Tutkimustehtävänä on selvittää, mikä merkitys asepalveluksella on nuorten naisten ja miesten opinto- ja työuralle. Asiaa lähestytään viiden päätutkimusongelman kautta. Ensimmäinen tutkimusongelma on ns. kuvailevan tason ongelma. Sen tarkoituksena on kuvata uran rakenne ja vaihe ennen palvelusta:

- 1) Millainen on opinto- ja työuran rakenne ennen palvelusta?
 - 1.1) Millainen on ammatinvalinnan vaihe?
 - 1.2) Millaisia tulevaisuuden opiskelusuunnitelmia on?

Toisen tutkimusongelman tarkoituksena on kuvata palveluksen aikana uran rakenteeseen liittyvien tekijöiden muutokset. Palveluksen suorittaminen tekee väistämättä katkoksen ulkoiseen opinto- ja työuraan. Asepalvelusta voidaan ajatella välivuoden tapaan selkeytymisvaiheena, jolloin ammatilliset preferenssit mahdollisesti kiteytyvät ja tulevaisuutta koskevat suunnitelmat tehdään:

- 2) Millä tavoin opinto- ja työuran rakenne muuttui palveluksen aikana ja sen jälkeen?
 - 2.1) Millä tavoin ammatinvalinnan vaihe muuttui?
 - 2.4) Millä tavoin tulevaisuuden opiskelusuunnitelmat muuttuivat?

Kolmannen tutkimusongelman tarkoituksena on etsiä syitä, jotka ovat suunnanneet ammatin valinnassa tapahtunutta muutosta palveluksen aikana. Muutoksen selittäjiä haetaan yleisistä taustatekijöistä: sukupuolesta, iästä ja koulutustaustasta sekä myös palveluksen suorittamiseen liittyvistä tekijöistä, kuten johtamiskoulutuksen suorittamisesta ja palveluksen pituudesta:

- 3) Mitkä asiat selittävät ammatinvalinnan vaiheessa tapahtuneita muutoksia?

Neljännellä ongelmalla pyritään kartoittamaan niitä ammatillisia liittymäkohtia ja valmiuksia, joita asepalveluksen aikana mahdollisesti opitaan. Asepalvelus voi tarjota omalle jo valitulle tai ennakoidulle ammattialalle läheisesti liittyviä tai jopa samoja sisältöjä, jotka tukevat omalla ammattialalla sosiaalistumista. Asepalvelus voi jäsentyä myös yleisten ammatillisten valmiuksien ja taitojen kautta, joita asepalveluksessa mahdollisesti opitaan (esim. johtamistaidot, sosiaaliset taidot ja henkiset valmiudet):

- 4) Millä tavoin asepalvelus liittyy ammatillisesti opinto- ja työuraan?
 - 4.1) Millä tavoin oman opinto- ja työuran mukaiset ammattitehtävät ja asepalveluksen työtehtävät ovat yhteneviä?
 - 4.2) Missä määrin ja millä tavoin omaa jo hankittua ammatillista osaamista voitiin hyödyntää asepalveluksessa?
 - 4.3) Millaista ammatillista osaamista opittiin omaa uraa ajatellen?

Viidennellä tutkimusongelmalla selvitetään millaisia subjektiivisia merkityksiä, joilla voi olla vaikutuksia omalle uralle, palvelukselle annetaan:

5. Millaisen subjektiivisen merkityksen nuoret aikuiset antavat asepalveluksella omaa uraa ajatellen?

1.4.2 Aineiston hankinta

Tutkimusaineisto koostui vuosina 1996 ja 1997 asepalveluksen suorittaneista ja jo reserviin siirtyneistä varusmiehistä sekä samaan aikaan palvelleista vapaaehtoisista naisista. Vastaajia oli useita satoja henkilöitä, joten tarkoituksenmukaisin tapa kerätä aineistoa oli postikysely. Tällöin saatiin vastaukset kaikilta samalla tavalla ja samaan aikaan. Teemahaastattelua harkittiin etukäteen kyselyaineiston täydentäjäksi, mutta siitä luovuttiin postikyselyn hyvän palautusprosentin ja kerätyn aineiston rikkauden vuoksi. Tilastollinen aineisto, jolla kuvattiin yksilön ulkoista uraa ja siihen liittyviä tekijöitä, oli kartoittava ja kuvaileva. Sen avulla päästiin tekemään myös erilaisia selittäviä tarkasteluja ammatinvalintaprosessin etenemiseen liittyvistä tekijöistä. Tilastollisen aineiston lisäksi oli käytettävissä avointen kysymysten tuottamaa kvalitatiivista aineistoa. Tässä yhteydessä on kysymys metodologisesta pluralismista, jolla tarkoitetaan eri menetelmien käyttämistä saman ilmiön tutkimisessa (ks. Jussila 1992). Voidaan myös puhua "mixed methods"-lähestymistavasta, jossa kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen lähestymistapa yhdentyvät joko vahvistamalla, täydentämällä, kehittämällä, tukemalla tai laajentamalla toinen toisiaan (Onwuegbuzie & Leech 2004, 770). Tässä tutkimuksessa kvalitatiivinen aineisto havainnollistaa, laajentaa ja selventää kvantitatiivista aineistoa.

Tutkimushenkilöt valittiin aikaisemmin asepalvelustutkimukseen³ osallistuneista naisista ja miehistä. Tutkimukseen osallistui kaikkiaan 4750 henkilöä, joista naisia 721. Asepalvelustutkimukseen valikoituvat kaikki maa- ja merivoimiin keväällä 1995 hakeneet ja valitut naiset sekä samoihin palveluspaikkoihin sijoitetut miehet. Vuonna 1995 kokeiluerään rekrytoidut naiset eivät olleet mukana asepalvelustutkimuksessa ja eivät ole myöskään mukana tässä tutkimuksessa. Asepalvelustutkimuksessa palvelukseen valittuja naisia ja heidän kanssaan palvelleita miehiä seurattiin peruskoulutuskauden lopussa ja palveluksen lopussa. Tutkimuksen kohdejoukko rajautui maa- ja merivoimiin, joissa suurin osa varusmiesikäluokasta palvelee. Ilmavoimat, rajavartiolaitos ja eräät erikoisjoukot jäivät tutkimuksen ulkopuolelle. Naisten kyselyssä olivat mukana kaikki silloiset sotilasläänit (12 kpl). Miesten kyselystä puuttui Pohjois-Karjala ja Kymi, koska näiden läänien joukko-osastoihin naisia ei vielä sijoitettu palvelukseen. Tämän tutkimuksen pohja-aineistoon (n = 2807) valikoitiin mukaan kaikki asepalveluksen suorittaneet ja asepalvelustutkimuksessa mukana olleet naiset ja miehet (ks. taulukko 1).

TAULUKKO 1 Aineiston poiminta, otos ja vastanneiden määrät

Asepalvelustutkimukseen osallistuneet	Naiset	Miehet	Kaikki
Valintakoe/kutsunnat 1995	721	4029	4750
Palveluksen aikana 1996 - 97	148	2659*	2807
Otanta*			
Lähetetyt lomakkeet 1999 (Osoitetiedot olemassa)	101	341	442
Hylätyt	4	8	12
Lopullinen otos	97	333	430
Palautui	89 (92 %)	207 (62 %)	296 (69 %)

* 20-21-vuotiaista miehistä 10 prosentin satunnaisotanta

Miehiä oli tuhansia, joten heille suoritettiin ositettu otanta siten että ositteina toimivat ikäryhmät. Tutkittavia, sekä naisia että miehiä, valikoitui eri ikäryhmiin, mitä pidettiin tärkeänä kokonaisvaltaisen kuvan saamiseksi asepalveluksen vaikutuksista eri ikäryhmille. Muut ikäryhmät pidettiin vakioina; mutta 20-21-vuotiaista miehistä otettiin kymmenen prosentin satunnaisotanta aineiston koon pienentämiseksi. Tässä vaiheessa tutkimusaineisto kaventui tunnistamattomien sotujen vuoksi ja puutteellisten väestörekisterikeskuksen osoitetietojen⁴ perusteella. Näin lopulliseksi tutkimushenkilöiden määräksi rajautui yhteensä 442, joista naisia oli 101.

³ Asepalvelustutkimus on esitelty johdannon alaviitteessä numero 1. Oli tarkoituksenmukaista valikoida tutkimushenkilöt asepalvelustutkimuksen aineistosta, koska aineisto oli kattava ja siinä oli mukana tutkimushenkilöitä kaikista sotilasläänneistä ja myös kaikki vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuneet naiset. (ks. Määttä 1997 ja 1999.)

⁴ Väestörekisterikeskuksesta ei saa niiden henkilöiden tunnistetietoja, jotka salanneet tietonsa.

Tutkimusaineisto kerättiin survey-kyselynä keväällä 1999. Kuutta henkilöä ei tavoitettu (posti palautti lomakkeet) ja kuusi suljettiin pois tutkimuksesta, koska he olivat keskeyttäneet palveluksen, vaikka neljä heistä vastasikin kyselyyn. Lopulliseen otokseen kuuluivat siis kaikki ne, jotka oli mahdollista tavoittaa ja jotka olivat suorittaneet palveluksensa loppuun saakka. Heitä oli 333 miestä ja 97 naista eli yhteensä 430 tutkimushenkilöä. Hyväksytyjä vastauksia saapui kahden uusintakyselyn jälkeen kaikkiaan 296. Näin ollen palautusprosentiksi muodostui 69 prosenttia (296/430). Naisten palautusprosentti oli huomattavan korkea, 92 prosenttia (89/97); myös miesten palautusprosentti oli kohtuullinen, 62 prosenttia (209/333).

Lopullisen aineiston koostumuksen vertailu otannan pohja-aineistoon (ks. liite 3: taulukko 32) osoittaa, että naisten suhteellinen osuus oli lopullisessa aineistossa suurempi, niin kuin oli alun perin tarkoituskkin. Aineiston valtakunnallinen edustavuus säilyi, koska lopulliseen aineistoon valikoitui tutkimushenkilöitä eri joukko-osastoista suunnilleen samassa suhteessa kuin heitä oli pohja-aineistossa. Näin oli myös eri aselajien kohdalla. Koska naisia oli lopullisessa aineistossa suhteellisesti enemmän kuin miehiä, niin myös johtamiskoulutuksen käyneiden suhteellinen osuus oli lopullisessa aineistossa hieman suurempi kuin pohja-aineistossa (vrt. taulukko 6 ja taulukko 9).

1.4.3 Kyselylomakkeen rakenne

Kyselylomake (ks. liite 1) jakaantui viiteen osaan: taustatietoihin, koulutukseen ja opiskeluun, ammattiin ja työhön, opinto- ja työuran sekä ammatin yhteenliittymiin sekä asepalveluksen henkilökohtaiseen merkitykseen. Taustatiedoissa selvitettiin yleisiä palvelukseen suorittamiseen liittyviä seikkoja sekä palvelusta edeltävään aikaan liittyviä asioita mukaan lukien elämänkaareen liittyviä tapahtumia ennen palvelusta ja sen jälkeen. Koulutusta ja opiskelua koskevilla kysymyksillä pyrittiin koulutusuran hahmottamiseen selvittämällä ulkoiseen uraan liittyviä keskeisiä koulutuspositioita ja siirtymiä. Samassa osassa selvitettiin myös tulevaisuuden opintosuunnitelmia sekä siviili- että suojelualan koulutukseen⁵. Ammatti ja työ -osassa selvitettiin omaa ammatin valintaan liittyviä asioita: ammatinvalinnan vaihetta, työkokemusta ja toiveammattia. Opinto- ja työuran ja asepalveluksen välisillä yhteenliittymillä pyrittiin tutkimusongelman neljä ratkaisuun selvittämällä millä eri tavoin vastaajat olivat voineet hyödyntää siviilikoulutusta palveluksessa ja millaisia yleisiä ja ammatillisia valmiuksia palveluksen aikana kehittyi. Viidennessä osassa selvitettiin palveluksen henkilökohtaista merkitystä sekä omaan kokemukseen liittyvillä monivalintaväittämällä että avoimella kysymyksellä.

Tuloslukujen yhteydessä on kuvattu tarkemmin, miten kutakin mittarin osaa on käytetty ja millaisia muunnoksia ja muuttujayhdistelmiä on tehty. Ohessa (taulukko 2 ja 3) on esitetty tarkemmin analyysissä käytetyt muuttujat.

⁵ Siviilikoulutuksella tarkoitetaan muuta kuin suojelualan koulutusta

TAULUKKO 2 Kyselylomakkeen analyyseissä käytetyt taustamuuttujat

On- gelma	Muuttuja(t)	Kysymyksen numero ja asteikko	Selittävä/ selitettävä
Tausta	Sukupuoli	Kysymys 7: 1 = Nainen ja 2 = Mies	selittävä
Tausta	Ikä (vuosina)	Kysymyksen 8 perusteella, luokiteltuna: 1 = 17-18, 2 = 19, 3 = 20, 4 = 21 ja 5 = yli 21 tai 1 = Alle 20v ja 2 = 20v tai yli	selittävä
Tausta	Reserviläisaika (kuukausina)	Yhdistelty palveluksen pituuden (kysymys 3) ja aloitusajankohdan perusteella: 1 = Alle 2 vuotta, 2 = 2-2½ vuotta ja 3 = Yli 2½ vuotta	selittävä
Tausta	Saatu sotilaskoulutus	Kysymys 3: 1 = Normaali miehistö 240vrk, 2 = Erikoiskoulutusmiehistö 240vrk, 3 = Erikoiskoulutusmiehistö 285vrk, 4 = Erikoiskoulutusmiehistö 330vrk, 5 = Aliupseeri 330vrk ja 6 = Reservinupseeri 330vrk	selittävä
Tausta	Palveluksen pituus	1 = 240vrk, 2 = 285vrk ja 3 = 330vrk	selittävä
Tausta	Sosioekonominen asema	Vanhempien peruskoulutuksen mukaan (kysymys 12): 1 = Matala, 2 = Keskitaso ja 3 = Korkea	selittävä
Tausta	Koulutustausta	Kysymys 19: 1 = Pelkkä peruskoulu, 2 = Peruskoulu ja ammattikoulu/oppilaitos, 3 = Peruskoulu ja opisto/ ammattikorkeakoulu, 4 = Lukio, 5 = Lukio ja ammattikoulu/oppilaitos, 6 = Lukio ja opisto/ammattikorkeakoulu ja 7 = Lukio ja Yo/kk	selittävä
Tausta	Pääasiallinen toiminta vuosina 1994-99	Kysymys 18: 1 = Opiskelemassa, 2 = Asepalveluksessa, 3 = Ansiotyössä, 4 = Työssä kotona, 5 = Muuten kotona, 6 = Sairaana, 7 = työttömänä, 8 = muuta, Luokiteltuna: 1 = Opiskelemassa, 2 = Asepalveluksessa, 3 = Töissä, 4 = Työtön ja 5 = Muu	selittävä

TAULUKKO 3 Kyselylomakkeen analyyseissä käytetyt muuttujat tutkimusongelmittain

Ongelma	Muuttuja(t)	Kysymyksen numero ja asteikko	Selittävä/ selitettävä
1	AmmatINVALINNAN vaihe	Kysymys 31: 1 = Ei tietoa ammatista, 2 = Mielessäni oli erilaisia vaihtoehtoja, 3 = Oma ala alkoi hahmottua, 4 = Tunsin löytäneeni oikean alan, 5 = Minulla opiskelupaikka/opiskelin ammattiin, 6 = opintoni olivat päättyneet ja olin siirtymässä työelämään, 7 = työelämässä jo vuosia ja 8 = Vaihtamassa alaa	selitettävä
1	Ammatillisen tutkinnon suorittaminen	Kysymyksen 19 perusteella: 1 = Ei tutkintoa ja 2 = On tutkinto	selittävä
1	Opintosuunnitelmat	Kysymysten 24, 25, 28 ja 29 perusteella yhdistellen: 1 = Monenlaisia suunnitelmia, myös suojelualalle, 2 = Monenlaisia suunnitelmia, myös suojelualalle, jos palvelus on myönteinen kokemus, 3 = Muita, mutta ei suojelualaa koskevia suunnitelmia, 4 = Vain suojelualaa koskevia suunnitelmia, 5 = Suojelualaa koskevia suunnitelmia, jos palvelus on myönteinen kokemus ja 6 = Ei mitään opiskelusuunnitelmia	selitettävä
1	Muun koulutuksen ensisijainen taso	Kysymyksen 25 perusteella: 1 = Kouluaste, 2 = Opistoaste, 3 = Ammatillinen korkea-aste, 4 = Ammattikorkeakoulu, 5 = Yliopisto/korkeakoulu ja 6 = Ulkomaat	selitettävä
1	Suojelualan koulutuksen vaihtoehto	Kysymys 28: 1 = Maanpuolustusopisto, 2 = Maanpuolustuskorkeakoulu, 3 = Poliisikoulutus, 4 = Palomieskoulutus ja 5 = Vartija- ja vankeinhoitokoulutus	selitettävä
1	Urapolku tyypit	Yhdistetty kysymyksistä 19 ja 31: 1 = Tietämätön, 2 = Tutkiskeleva, 3 = Sitoutunut, 4 = Vakaa ja 5 = Epävarma	selitettävä
2	AmmatINVALINNAN vaiheen muutos	Rakennettu kysymyksen 31 avulla: 1 = Epätietoiset, 2 = Taantuneet, 3 = Ei muutosta ja 4 = Edistyneet	selitettävä
2	Opintosuunnitelmien muutos	Yhdistetty muuttujista 24 ja 27: 1 = Ei kumpaakaan, 2 = Vain siviilikoulutus, 3 = Vain suojelualan koulutus ja 4 = Molemmat	selitettävä
3	AmmatINVALINNAN vaiheen muutos	Rakennettu kysymyksen 31 avulla (ks. luku 4.2)	selitettävä
4	Koulutusala	Kysymyksen 19 avointen vastausten perusteella: 1 = Luonnonvara, 2 = Tekniikka ja liikenne, 3 = Hallinto ja kauppa, 4 = Ravitsemus ja talous, 5 = Sosiaali- ja terveys, 6 = Kulttuuri, humanismi ja opetus ja 7 = Suojeluala	selittävä
4	Aselaji/ puolustushaara	Kysymyksen 2 perusteella: 1 = Jalkaväki, 2 = Kenttäykistö, 3 = Ilmatorjunta, 4 = Pioneeri, 5 = Viesti, 6 = Huolto ja 7 = Merivoimat	selittävä
4	Palveluksessa suoritettu tehtävä	Kysymyksen 4 perusteella: 1 = Lääkintä, 2 = Sotilaspoliisi, 3 = Tekniikka, 4 = Huolto ja 5 = Kirjuri/lähettiläinen	selittävä
4	Ammatillisen osaamisen hyödyntäminen	Kysymys 40: 1 = En lainkaan, 2 = Kyllä jonkin verran, 3 = Kyllä melko paljon, 4 = Kyllä erittäin paljon ja 5 = Minulla ei ole mainittavaa ammatillista osaamista	selitettävä
4	Ammatillisen osaamisen hyödyntäminen	Kysymykset 41 ja 43: avoimet vastaukset	selitettävä
4	Palveluksen aikana opitut asiat	Kysymykset 44, 45 (avoimet) ja väittämät 46 - 81 (ks. lomake), summamuuttujat: 1 = Työelämään soisaalistuminen, 2 = Ammatilliset, 3 = Johtamis- ja 4 = Yhteisölliset taidot	selitettävä
5	Suhtautuminen palveluksen suorittamiseen	Väittämät 82 - 117 (ks. lomake), summamuuttujat: 1 = Yleinen hyödyllisyys, 2 = Uran hyödyllisyys, 3 = Palveluksen helppous ja 4 = Taantuma	selitettävä
5	Yleinen suhtautuminen	Kysymyksen 118 perusteella: 1 = Positiivinen ja 2 = Negatiivinen	selitettävä
5	Subjekttiivinen merkitys	Kysymys 118 (avoin)	selitettävä

1.4.4 Tutkimusasetelma

Klassisessa koeasetelmassa havaintoyksiköt on jaettu kahteen ryhmään: testi- ja kontrolliryhmään. Asetelman olennainen piirre on interventio, joka kohdistetaan testiryhmään, mutta ei kontrolliryhmään. Tällöin nimenomaan intervention vaikutusta halutaan tutkia. Mittaukset tehdään molemmissa ryhmissä ennen ja jälkeen intervention. Paneeliasetelmassa tarkastellaan vain yhtä ryhmää, johon intervention vaikutus kohdistuu – kontrolliryhmää ei ole.

Tässä tutkimuksessa on kyse jälkikäteen arvioidusta eli niin kutsutusta retrospektiivisestä paneeliasetelmasta (Metsämuuronen 2005, 51). On vain yksi kyselykerta eli kysely noin kaksi vuotta palveluksen suorittamisen jälkeen (1999), jossa kartoitettiin palvelusta edeltävää aikaa (ennen 1996 tai 1997), palvelusaikaa (vuotta 1996 tai 1997) sekä nykyisyyttä (kevät 1999). Uraan liittyvissä kysymyksissä vastaajia pyydettiin arvioimaan oman uransa tilannetta ennen asepalvelusta, heti sen jälkeen sekä tutkimushetkenä vuoden 1999 keväällä. Asetelman ongelmana voidaan pitää muistin valikoituneisuutta, jolloin asioita ei välttämättä muisteta samalla tavoin kuin tapahtumahetkellä.

Opintosuunnitelmien muutoksen tutkimisessa käytettiin apuna asepalvelustutkimuksen aikana kerättyä laajempaa aineistoa, johon osa tutkimushenkilöistä oli vastannut jo ennen palvelusta sekä heti palveluksen jälkeen. Vertailuaineisto oli hieman pienempi kuin nyt kerätty aineisto, koska kaikki varsinaisen aineiston miehet eivät olleet siinä mukana.

TAULUKKO 4 Opintosuunnitelmien muutoksen vertailuaineisto

	Aika	Naiset	Miehet	Kaikki
Pääaineisto	1999	89	207	296
Valintakokeissa/ kutsunnoissa mukana olleet	1995	85	63	148
%-osuus pääaineistosta		96 %	30 %	50 %

Asepalvelustutkimuksessa aineistoa kerättiin ensimmäisessä vaiheessa ennen palvelusta naisten valintatilaisuuksissa keväällä 1995 ja miehiltä syksyn kutsunnoissa 1995. Toisessa vaiheessa aineistoa kerättiin palveluksen aikana peruskoulutuskauden jälkeen (noin 2 kuukautta aloituksesta), palveluksen aikana saapumiserästä ja palveluksen pituudesta riippuen eri ajankohtina vuosina 1996 ja 1997. Kolmannessa vaiheessa tutkittavat vastasivat kyselyyn myös palveluksen aivan lopussa vuosina 1996 ja 1997.

1.4.5 Tutkittavat

Vuonna 1999 kerätty tämän tutkimuksen pääaineisto (n = 296) koostui siis varusmiespalveluksensa vuosina 1996 ja 1997 suorittaneista varusmiehistä sekä vapaaehtoisista naisista. Tällöin heidän reservissä viettämänsä aika vaihteli hiukan (ks. taulukko 5).

TAULUKKO 5 Vastaajien reservissä viettämä aika

Reserviaika	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
Alle 2 vuotta	48	53,9	37	18,0	85	28,8
2-2½ vuotta	38	42,7	89	43,2	127	43,1
Yli 2½ vuotta	3	3,4	80	38,8	83	28,1
Yhteensä	89	100	206	100	295	100

$\chi^2 = 55,70$, $df = 2$, $p < .001$

Reservissä vietetty aika palveluksen lopettamisesta kyselyn toteuttamiseen oli hiukan yli kaksi vuotta (noin 26 kk). Riippumattomuustesti (χ^2) osoittaa, että reserviläisajalla ja sukupuolella oli assosiaatioita. Naisilla reserviläisaika oli lyhyempi, koska he suorittivat miehiä useammin johtajakoulutuksen, mikä on pidempi kuin miehistön koulutus. Reservissä vietetty aika täsmentää tarkasteluperspektiivin tutkimuksessa. Vastaajilla oli siis noin kaksi vuotta aikaa jäsentää kokemuksiaan ja mielipiteitään asepalveluksen suorittamisesta ja sen merkityksestä omaan elämään ja uraan.

Saatu sotilaskoulutus

Toinen palveluksen suorittamista ja siitä saatuja kokemuksia jäsentävä tekijä oli palveluksessa suoritettu sotilaskoulutuksen muoto (palvelusjakso). Jo kutsunnoissa valikoidaan osa kutsunanalaisista ja myös vapaaehtoisista naisista erikoiskoulutukseen, jolloin palveluksen pituus voi olla pidempi. Johtamiskoulutukseen valikoituminen tapahtuu peruskoulutuskauden lopussa, kun palvelusta on suoritettu noin kaksi kuukautta. Taulukossa 6 on esitetty sukupuolittain tutkimushenkilöiden jakautuminen eri palvelusjaksoihin saadun sotilaskoulutuksen perusteella. Miehistökoulutukseen valikoitui tutkimusaineistoista vajaa puolet (48 prosenttia) ja johtajiksi hieman yli puolet (52 prosenttia).

TAULUKKO 6 Saatu sotilaskoulutus sukupuolen mukaan

Palvelusjakso	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
Normaali miehistö 240 vrk	4	4,5	67	32,4	71	24,0
Erikoiskoulutus miehistö 240 vrk	1	1,1	14	6,8	15	5,0
Erikoiskoulutus miehistö 285 vrk	7	7,9	21	10,1	28	9,5
Erikoiskoulutus miehistö 330 vrk	4	4,5	23	11,1	27	9,1
Aliupseeri 330 vrk	54	60,7	59	28,5	113	38,2
Reservinupseeri 330vrk	19	21,3	23	11,1	42	14,2
Kaikki	89	100,0	207	100,0	296	100,0

$\chi^2 = 48,87$, $df = 5$, $p < .001$

Riippumattomuustesti osoittaa, että palvelusjaksolla ja sukupuolella oli assosiaatioita. Naisista huomattavasti suurempi osa (82 prosenttia) kuin miehistä (40 prosenttia) suoritti joko aliupseeri- tai reservinupseerikoulutuksen. Johtajakoulutuksen suorittaneiden miesten osuus oli hieman suurempi kuin keskimäärin

varusmiehillä. Tämä on seurausta aineiston valikoituneisuudesta, koska miehiä valittiin suhteellisesti enemmän vanhemmista ikäluokista, jotka usein valikoituvat johtamiskoulutukseen.

Sosioekonominen asema

Tutkimushenkilöiden sosioekonomista asemaa selvitettiin vanhempien pohjakoulutuksen avulla, koska muita tarkoitukseen soveltuvia muuttujia ei ollut käytettävissä. Jos molempien vanhempien pohjakoulutus oli korkeakoulututkinto, niin status nimettiin korkeaksi, jos vain toisella vanhemmalla oli korkeakoulututkinto, niin status nimettiin keskitasoiseksi ja jos kumpikaan ei ollut suorittanut korkeakoulututkintoa, niin status nimettiin matalaksi. Vastaajat erosivat sosioekonomilta taustoiltaan seuraavasti.

TAULUKKO 7 Sosioekonominen asema sukupuolen mukaan

Sosioekonominen asema	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
Matala	54	62,8	131	67,5	185	66,1
Keskitaso	21	24,4	35	18,1	56	20,0
Korkea	11	12,8	28	14,4	39	13,9
Yhteensä	86	100,0	194	100,0	280	100,0

$\chi^2 = 1,529$, $df = 2$, $p = .466$

Suurin osa, kaksi kolmannesta, tutkimushenkilöiden sijoittuu siis statukseltaan matalaan ryhmään. Riippumattomuustesti osoittaa, että sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja.

Ikävaihe

Asepalvelustaan suorittavan nuoren aikuisen yleinen elämänvaihe paikannettiin johdannossa pääsääntöisesti 19 - 20-vuoden ikään. Yksilöllisten elämänsuunnitelmien mukaisesti se voi ajoittua myös alle 19 vuoden ikään tai myös myöhempään ikävaiheeseen perustelluista syistä (ks. edellä miesten asevelvollisuus). Tämän tutkimuksen aineiston miehet olivat osittain valikoituneita, koska miehiä otettiin tasaisemmin eri ikäryhmistä (ks. edellä otanta) kuin normaalisti palveluksessa on edustettuina. Naiset olivat palveluksessa miehiin verrattuna eri ikävaiheessa kuin miehet. Tämän lähtökohdan taulukko 8 osoittaa selvästi.

TAULUKKO 8 Ikä sukupuolen mukaan.

Ikä palveluksen alussa (vuotta)	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
17 - 18	5	5,6	48	23,2	53	17,9
19	23	25,9	107	51,7	130	43,9
20	17	19,1	21	10,1	38	12,9
21	17	19,1	10	4,9	27	9,1
Yli 21	27	30,3	21	10,1	48	16,2
Yhteensä	89	100,0	207	100,0	296	100,0
$\chi^2 = 53,63, df = 4, p < .001$						
Keskiarvo		21,1		19,4		19,9
Keskihajonta		2,51		1,77		2,13

Miehistä oli 19–20-vuotiaita 62 prosenttia, vapaaehtoisesti tulleita 23 prosenttia ja yli 20-vuotiaita 15 prosenttia. Riippumattomuustesti osoittaa, että iällä ja sukupuolella oli tilastollisesti merkitsevä assosiaatio. Naisia oli miehiä selvästi enemmän vanhemmissa ikäryhmissä, vaikka miesten aineistoa valikoitiin vanhemmaksi otoksen yhteydessä. Varsinkin yli 21-vuotiaiden naisten suhteellinen osuus oli selvästi miehiä suurempi. Hienojakoisemmin tarkasteltuna naisten ikäjakauma oli huomattavasti miehiä tasaisempi (ks. hajonta).

Myös keskiarvojen tarkastelu osoittaa naisten iän ($ka = 21,1$) olevan miesten keski-ikää ($ka = 19,4$) selvästi korkeampi, ja ero oli myös tilastollisesti erittäin merkitsevä ($t(125) = 5.78, p < .01$). Ero naisten ja miesten välillä johtui ensisijaisesti siitä, että kysymyksessä olivat ensimmäiset laajemmin palvelukseen rekrytoituneet naiset, jolloin mahdollisuutta kauan odottaneet myös vanhemmat naiset hakivat asepalvelukseen ja valikoituivat tutkimusjoukkoon nostaen keski-ikää. Näin ollen tutkimushenkilöt olivat hieman vanhempia kuin asepalveluksen suorittajat keskimäärin.

Kehitysteorioiden näkökulmasta katsottuna ikäjakaumasta voidaan päätellä se, että suurin osa tutkimushenkilöistä, miehistä 90 prosenttia ja naisista 70 prosenttia, oli aikuisuuden siirtymävaiheessa eli 17–22 vuoden iässä (vrt. Levinson 1979). Aikuiseksi tuleminen ikävaiheessa (yli 21-vuotiaat) miehistä oli vain 10 prosenttia ja naisista 30 prosenttia. Vaikka naisten ja miesten välillä oli pieniä eroavuuksia, asepalveluksen suorittamisen voidaan katsoa ajoittuvan pääosalle suhteellisen kapeaan ikävaiheeseen, nuoreen aikuisuuteen.

Koulutustausta

Tutkimushenkilöiden koulutustaustaa kartoitettiin selvittämällä sekä yleissivistävän koulutuksen (peruskoulu ja lukio) että ammatillisen tutkintoon johtavan koulutuksen suorittamista.

TAULUKKO 9 Koulutustausta ennen asepalvelusta sukupuolen mukaan

Koulutus	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
Pelkkä peruskoulu	0	0	28	13,6	28	9,5
Peruskoulu ja ammattikoulu/oppilaitos	12	13,5	86	42,0	98	33,3
Peruskoulu ja opisto/ammattikorkeakoulu	4	4,5	13	6,3	17	5,8
Lukio	50	56,2	72	35,1	122	41,5
Lukio ja ammattikoulu/ammattioppilaitos	9	10,1	1	0,5	10	3,4
Lukio ja opisto/ammattikorkeakoulu	6	6,7	3	1,5	9	3,1
Lukio ja Yo/Kk	8	9,0	2	1,0	10	3,4
Yhteensä	89	100,0	205	100,0	294	100,0

$$\chi^2 = 68,51, df = 6, p < .001^6$$

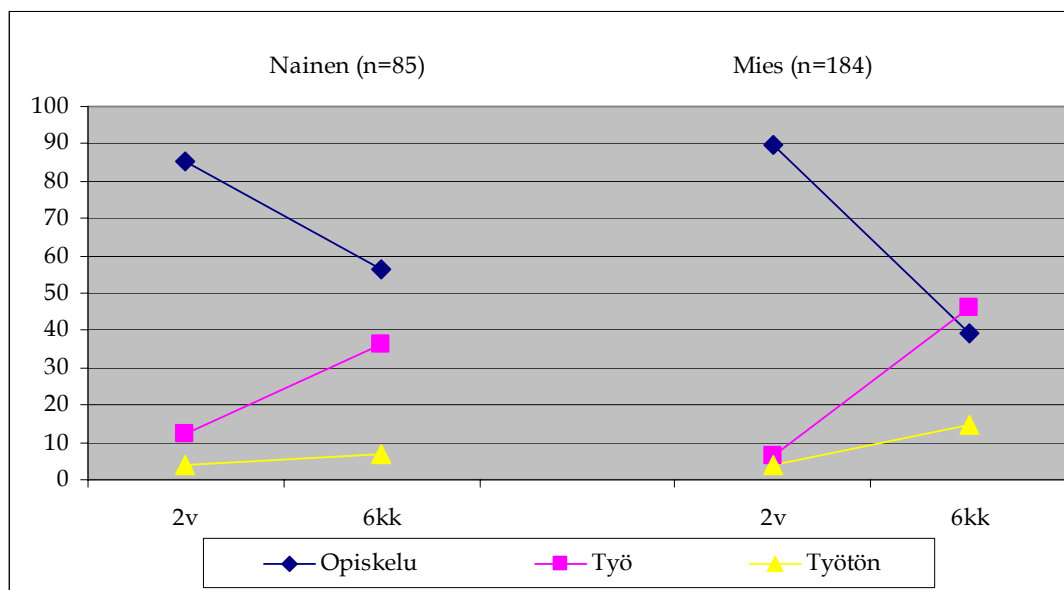
Tutkimushenkilöt jakaantuivat pohjakoulutuksen mukaan peruskoulun käyneisiin (49 prosenttia) ja ylioppilaisiin (51 prosenttia). Pelkkiä peruskoulun suorittaneita ilman mitään ammatillista koulutusta oli tutkimushenkilöistä kymmenen prosenttia. Peruskoulun lisäksi jonkin ammatillisen tutkinnon suorittaneita oli 39 prosenttia. Ylioppilaita ilman minkäänlaista ammatillista koulutusta oli 42 prosenttia. Ylioppilastutkinnon lisäksi jonkin ammatillisen tutkinnon suorittaneita oli kymmenen prosenttia. Heidän joukossaan oli myös muutamia useamman ammatillisen tutkinnon suorittaneita sekä myös ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita. Naisilla oli miehiä enemmän koulutusta, koska 81 prosenttia heistä oli suorittanut ylioppilastutkinnon. Naisista noin neljännes (26 prosenttia) oli suorittanut ylioppilastutkinnon lisäksi myös jonkin ammatillisen tutkinnon. Yliopistotutkinnon suorittaneita oli kahdeksan, mikä oli suhteellisesti suuri määrä miehiin verrattuna. Lukion suorittaneita miehiä oli 38 prosenttia, mikä noudattelee miesikäluokan keskiarvoa 90-luvun alkupuoliskolla (ks. Koulutus 1998, 82). Peruskoulupohjalta jonkin ammatillisen tutkinnon suorittaneita miehiä oli 42 prosenttia eli huomattavasti naisia enemmän. Tutkimuksen kannalta havaittu variaatio on oleellinen, kun tarkastellaan jatkossa ammatinvalinnan kehittymistä palveluksen aikana sekä asepalveluksen ja ammatillisen osaamisen yhteenkuuluvuutta.

Pääasiallinen toiminta ennen asepalvelusta

Ikävaihe- ja koulutustarkastelujen perusteella on pääteltävissä, että ennen asepalveluksen suorittamista yksilöiden elämän pääasiallisin toiminta oli opiskelu. Tutkimushenkilöitä pyydettiin kuvaamaan puolivuositain heidän pääasiallisin toimintansa vuoden 1994 alusta aina vuoden 1999 alkupuoliskolle saakka (ks. liite 1: kysymys 18). Jos vastaaja oli maininnut useamman toiminnon, niin opiskelua pidettiin ensisijaisena Tilastokeskuksen luokittelujen tapaan. Saadut tulokset on esitetty kuvioissa 2. Tarkastelussa on huomioitu asepalveluksen aloi-

⁶ Tässä χ^2 -testin vaatimukset eivät kirjaimellisesti täyty (ks. Metsämuuronen 2005, 902). Sellaisia soluja, joissa odotettu frekvenssi on alle viisi, on yli 20 prosenttia. Testisuureen arvo on kuitenkin suuri ja havaittujen frekvenssien erot selkeät, joten päätulosta voidaan pitää tilastollisesti luotettavana.

tusajankohta, joka ajoittui saapumiserästä riippuen vuosille 1996 ja 1997. Tämä aloitusajankohta toimi nollapisteenä.

KUVIO 2 Pääasiallinen toiminta ennen asepalvelusta

Kuvio osoittaa, että pääasiallisin toiminta kaksi vuotta ennen asepalvelusta oli opiskelu. Selvä muutos toiminnoissa tapahtui palveluksen kynnyksellä, jolloin opiskelun osuus vähentyi ja työn osuus kasvoi. Muutos on suoraa seurausta suurelta osin toisen asteen koulutusten päättymisestä (ks. taulukko 9: pohjakoulutus) ja on myös yhdenmukainen samanikäisiä nuoria koskevien tilastojen kanssa. Naisista oli töissä hieman suurempi osa (57 prosenttia) kuin miehistä (39 prosenttia). Tämä oli seurausta siitä, että miesten aineistossa oli naisia enemmän peruskoulusta suoraan ammatilliseen koulutukseen siirtyneitä, jotka olivat saaneet ammatillisen perustutkinnon (kesto tuolloin kaksi vuotta) päätökseen ja siirtyneet työelämään. Miehiä oli työttöminä hieman naisia enemmän. Pohjakoulutuksen mukaan tarkasteluna toistui sama trendi ajanjaksojen välillä. Peruskoulupohjaisten trendi mukaillee miesten tuloksia ja lukiolaisten trendi naisten tuloksia, koska naisista melkein kaikki olivat ylioppilaita.

2 ELÄMÄNVAIHE JA OPINTO- JA TYÖURAN RAKENNE ENNEN ASEPALVELUSTA

Tässä luvussa tarkastellaan päätutkimustehtävästä johdettua ensimmäistä tutkimusongelmaa: millaisessa ammatinvalinnan vaiheessa tutkimushenkilöt olivat ennen palvelusta ja mitkä olivat heidän opintosuunnitelmansa. Suojelualaan liittyvät opintosuunnitelmat ovat erityisen kiinnostuksen kohteena, koska palvelukseen hakeutuneet naiset olivat huomattavan kiinnostuneita suojelualasta (ks. Määttä 1997). Luvun lopussa rakennetaan urapolkutyypit ammatinvalinnan vaiheen ja pohjakoulutuksen perusteella.

Analysointimenetelmänä käytetään ristiintaulukointia, jossa selittävinä muuttujina toimivat sukupuoli ja koulutustausta (peruskoulu/lukio). Valittujen selitettävien muuttujien yhteyttä selitettävien muuttujiin testataan χ^2 -riippumattomuustestillä (Pearson)⁷. Testiä on käytetty, jos sen oletukset ovat täyttyneet. Tutkimusaineistona hyödynnetään pääosin vuonna 1999 kerättyä tämän tutkimuksen pääaineistoa (ks. taulukko 1), mutta opintosuunnitelmien kohdalla myös vuonna 1995 miesten kutsunnoissa ja vapaaehtoisten naisten valintatilaisuuksissa kerättyä aineistoa (ks. taulukko 4). Tarkastelussa on huomiotu se, että tutkimushenkilöt aloittivat palveluksen eri aikaan saapumiserästään riippuen.

2.1 Ammatin valinta prosessina ja tulevaisuusorientaatio

Monissa tutkimuksissa on tutkittu nuorten opintosuunnitelmia: niiden realistisuutta ja toteutumista (Nummenmaa 1992) ja lopullista valikoitumista (Ahola & Nurmi 1995; Mäkinen & Valkonen 1988). Nuoret sovittavat ammatilliset suunnitelmansa tarjolla olevaan mahdollisuuksien rakenteeseen (Nummenmaa 1992, 45). Tähän rakenteeseen vaikuttavat ratkaisevasti aikaisempi kotitausta (Ahola

⁷ Testin vaatimuksena on, että sellaisia soluja, joiden odotettu frekvenssi on alle viisi, saa olla enintään 20 prosenttia, ja kaikissa soluissa odotetun frekvenssin on oltava yksi tai suurempi (Metsämuuronen 2005, 902).

& Nurmi 1995; Liljander 1996), koulumenestys (Mäkinen & Valkonen 1988), alueelliset tekijät (Maljojoki 1986; Sinisalo 1986) sekä koulutuskentillä tapahtuva kilpailu (Ahola & Nurmi 1995). Nuoret siis suunnittelevat ja hakeutuvat niihin koulutuksiin, jotka ovat heille toteuttamiskelpoisia. Tarvittaessa he voivat muuttaa suunnitelmiaan, jos ensimmäiset osoittautuvat saavuttamattomiksi (Nummenmaa 1992, 117).

Tämän tutkimuksen tutkimushenkilöt olivat ammatinvalinnan kannalta keskeisessä ikävaiheessa: nuoruudesta aikuisuuteen siirtymävaiheessa (17–22-vuotiaita) tai aikuisuuden siirtymävaiheessa (22–28-vuotiaita). Edelliseen ajoittuu tutkiskelu ja jälkimmäiseen sitoutuminen päätökseen ja vakiintuminen. Ammatinvalinnan vaiheen hahmottamiseksi on tärkeää kuvailla ammatinvalinnan tapahtuminen ja täsmentyminen prosessina. Tätä voidaan kuvata ammatinvalintateorioiden kuvaamien kehitysprosessien avulla. Tunnetuimpia näistä on Superin (1957) esittämä malli, joka pohjautuu Havighurstin (1955) kehitystehtäväteoriaan. Sen mukaan yksilön suhde työhön kehittyy, täsmentyy ja konkretisoituu pidemmän ajan kuluessa. Ammatin valitseminen on yhteydessä minäkuvan vakiintumiseen, mikä mahdollistaa ammatinvalinnan kehitystehtävässä etenemisen (vrt. minäkuva-teoriat). Malli on vaihekuvaus, jossa ammatillinen kehitys ulottuu pidemmäksi kaareksi. Ihmisen elämän kaksi päävaihetta ovat nuoruus ja aikuisikä ja niitä vastaavia ammatillisen kehityksen päävaihetta ovat tutkiva sekä vakiintumisen ja uran luomisen vaihe. Näihin ikävaiheisiin sijoittuvat ammatilliset kehitystehtävät, jotka voivat toteutua vain sillä edellytyksellä, että niihin liittyvät osatehtävät on ratkaistu.

Superin teoriaan pohjautuen Savickas (2002) kuvaa ammatinvalinnan etenemistä ikävaiheittain. Ammatillisen tutkiskelun vuosiin, ikävuodet 14–24, sisältyy kolme tärkeää kehitystehtävää: kiteytyminen (*crystallization*), tarkentuminen (*specification*) ja todentuminen (*actualization*). Näiden vuosien aikana yksilö tekee suotuisimmassa tapauksessa lopullisen ammatillisen valintansa.

Kiteytymisen vaiheessa yksilö hankkii tietoa eri ammateista ja tuottaa itselleen kognitiivisen kartan ammattien maailmasta. Yksilö tulee tietoiseksi siitä, että päätös on tehtävä, jonka seurauksena tulee tarve oppia enemmän itsestä ja ammateista. Hän alkaa suunnitella eri vaihtoehtoja ja valitsee muutamia vaihtoehtoja jatkotutkiskeluun. Kiteytyminen etenee neljää linjaa myöten: valinnan tiedostaminen (*concern*), havaintojen tekeminen (*control*), suunnitelman tekeminen (*conception*) ja valintavarmuuden saavuttaminen (*confidence*). Kiteytymisen vaiheessa käsitys itsestä ja ammatillisista vaihtoehtoista lisääntyy ja valmius päätöksentekoon kasvaa. *Tarkentumisessa* on kysymys syvällisemmästä vaihtoehtojen tutkinnasta ja kokemusten hankinnasta. Vaiheeseen voi sisältyä kokeiluja ja kokemusten hankintaa syvällisemmän ymmärryksen saavuttamiseksi. *Tarkentumisvaiheessa* yksilö tulee tietoiseksi erilaisista toimintavaihtoehtoista ja niiden seurauksista. Tässä vaiheessa eri vaihtoehtoja arvioidaan ja yksilö kehittää päätöksentekostrategian. *Valintavaiheessa* yksilö päättää siitä, minkä toimintavaihtoehdon hän valitsee. Yksilö etsii mielessään perusteita tehdyille valinnalle. Hän tuntee helpotusta ja optimismia, joita seuraa sitoutuminen päätöksen toteuttamiseen. Suotuisa kehitys tuottaa yhden ammatin, jonka valintaan yksilö haluaa sitoutua. *Todentumisessa* päätöksen seuraukset ymmärretään

aikaisempaa paremmin ja toiminnan suunnittelu tavoitteeseen pääsemiseksi alkaa joko heti tai myöhemmin. Päätöksellä on vaikutusta yksilön minäkuvaan. Lopullista todentumista voi edeltää kokeilujen sarja. Vaihe sijoittuu yleensä koulutuksen päättymisen aikaan, jolloin siirrytään työelämään. Suotuisa kehitys päättyy ammattiin siirtymiseen eli lopullisen valinnan todentumiseen. *Ammatillisen vakiintumisen* vuosina (25–44) yksilö vakiinnuttaa paikkansa työelämässä ja suotuisimmassa tapauksessa vakiinnuttaa urakehityksensä. (Savickas 2002, 166–177.)

Tapahumasarjassa ovat keskeisiä prosesseja eksploraatio eli ammatillinen tutkiskelu, jossa yksilö arvioi itseään ja hankkii tietoa voidakseen tehdä koulutukseen, ammatinvalintaan ja työhön liittyviä valintoja sekä päätöksiä. Toinen keskeinen vaihe on sitoutuminen, jolloin yksilö tekee lopullisen päätöksen. Suotuisan kehityksen edellytyksenä on valintakypsyuden saavuttaminen, jolla tarkoitetaan Superin (1957) mukaan kasvavaa suuntautumista ammatinvalintaan ja kasvavaa ammatillisen tiedon hankkimista sekä laajenevaa ja yksityiskohtaista ammatillista suunnittelua sekä tiedonhankinnan ja suunnittelun pysyvyyttä ja realistisuutta. (Nummenmaa 1992, 18–20.)

Vaihekuvauksiin perustuvien teorioiden lähtökohtana on myönteinen vastaaminen ammatillisiin kehitystehtäviin. Käytännössä tämä ei aina toteudu ja ammatinvalintateoriat ovatkin saaneet osakseen kritiikkiä (ks. Koivuluhta 1999, 38). Arvostelijoiden mukaan teoriat unohtavat tai laiminlyövät sosiaalisen kontekstin, jolloin niistä on vähän hyötyä laajemmalle väestölle. Ne olettavat yksilöiden kykenevän valitsemaan ammattinsa vapailta markkinoilta, joissa kaikilla yksilöillä on toisistaan riippumatta vapaa ammattien valintamahdollisuus. Teorioita pidetään keskiluokkaisina ja niiden oletetaan toimivan mallina myös muille ryhmille. Savickas (2002, 183) pitää kuitenkin teorioiden vahvuutena sitä, että ne kuvaavat ammatillisen kehityksen päälinjat ja että niissä yhdistyvät sekä psykologisten että sosiologisten teorioiden näkökulmat.

Ammatinvalintaprosessiin kuuluu keskeisesti tulevaisuutta koskeva suunnittelu. Nurmen (1989) mukaan nuorten tulevaisuusorientaatio koostuu kolmesta prosessista: 1) motivaatiosta eli siitä kuinka kiinnostuneita nuoret ovat tulevaisuudesta, 2) suunnittelun aktiivisuudesta eli siitä kuinka nuoret asettavat tulevaisuudelle tavoitteensa ja 3) arvioinnista eli siitä kuinka he arvioivat asetettujen tavoitteiden toteutuvan. Nurmi havaitsi, että eräitä marginaaliryhmiä lukuun ottamatta nuoret ovat pääosin kiinnostuneita tulevaisuudestaan. Nuorten tulevaisuuden suunnittelun taidot kohoavat iän myötä, samoin kuin tulevaisuuteen optimistisesti suuntautuminen, erityisesti pojilla. Kulttuureista riippumatta nuorilla oli kaksi selvää tulevaisuutta koskevaa kiinnostuksen kohdetta: työ ja koulutus. (Nurmi 1989, 29–31.) Vehviläisen (2005) mukaan ennakoiava tulevaisuuden suunnittelu edesauttaa oman uran luomista, koska koulutuksen ulkopuolelle jäämisen yksi keskeinen syy on puutteellinen tulevaisuuteen integroituminen.

Tässä tutkimuksessa tulevaisuuden opintosuunnitelmien hahmottaminen sijoittui ajankohtaan, jolloin vastaajat olivat päättäneet tai päättämässä toisen asteen koulutuksen. Opintosuunnitelmia koskevan aineiston keräämisen aikaan, vuonna 1995, Suomessa elettiin syvää lamaa, jolloin nuorten työttömyys

oli korkealla ja nuoret hakeutuivat aikaisempia vuosia innokkaammin koulutukseen turvatakseen asemansa työmarkkinoilla. Samaan aikaan nuorten kouluttautumismahdollisuuksia lisäsivät ammattikorkeakouluissa avautuneet uudet korkea-asteen koulutuspaikat, joiden toivottiin osaltaan ratkaisevan ylioppilaiden koulutussumaa. Nyt tarkasteltavat tulevaisuuden opintosuunnitelmat liittyvät toisen asteen ammatillisen koulutuksen päättävillä jatkokouluttautumiseen ja ylioppilailla tutkintotavoitteiseen ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen. Niillä, joilla oli jo ammattitutkinto, suunnitelmat koskivat mahdollista alanvaihtoa tai jatkokouluttautumista.

2.2 Ammatinvalinnan vaihe

Tutkimushenkilöiden ammatinvalinnan vaihetta ennen palvelusta tutkittiin mittarilla (ks. liite 1: kysymys 31), joka oli konstruoitu Superin teorian pohjalta luoduista kehitysvaiheen kuvauksista. Mittari on kahdeksanluokkainen ja esittää pääosin nousevasti ammatin valinnassa edistymistä. Vastaajat arvioivat tilannetta retrospektiivisesti, koska heidän palveluksen suorittamisestaan oli kulunut aikaa noin kaksi vuotta ja ajankohdasta ennen palvelusta noin kolme vuotta. Vaihtoehdoista ensimmäinen kuvaa vaihetta, jolloin ammatinvalinta on vielä aivan alussa, mutta tässä vaiheessa oletetaan muodostuneen jo alustava kuva ammattien maailmasta. Vaiheet kaksi, kolme ja neljä kuvaavat kokonaisuutena tutkiskelun, eksploraation, vaihetta, jolloin ammatinvalinnan tärkeys tiedostetaan ja päätöksenteko alkaa. Vaiheet viisi ja kuusi kuvaavat eritellysti sitoutumista, jossa oma päätös on jo tehty ja siirtyminen valitulle ammattialalle alkaa joko ammattitutkintoon johtavaan opiskeluun siirtymisenä tai siirtymisenä työelämään ammattiopintojen päättymisen jälkeen. Vaihe seitsemän kuvaa vakiintumista, jolloin työelämässä on oltu jo vuosia. Vaihe kahdeksan kuvaa uudelleenarviointia ja on muista vaihtoehdoista irrallinen eikä sen vuoksi oikeastaan sovi mittarin lineaariseen jatkumoon. Vaihe on kuitenkin mielenkiintoinen, koska se antaa käsityksen urakehityksen katkeamisesta, jota on erityisesti uusimmissa ammattiurien tutkimuksissa pidetty todennäköisenä ja jonka myös opiskelun keskeyttämistilastot osoittavat.

Tutkimushenkilöt olivat ennen asepalvelusta hyvin erilaisissa ammatinvalinnan vaiheissa, kuten taulukko 10 osoittaa.

TAULUKKO 10 Ammatinvalinnan vaihe ennen palvelusta sukupuolen mukaan

Vaihe	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
1. Ei tietoa ammatista...	2	2,2	21	10,6	23	8,1
2. Mielessä oli erilaisia vaihtoehtoja...	24	27,0	50	25,4	74	25,9
3. Oma ala alkoi hahmottua...	10	11,2	21	10,7	31	10,8
4. Tunsin löytäneeni oikean alan...	3	3,4	12	6,1	15	5,2
5. Minulla oli opiskelupaikka/ opiskelin ammattiin	19	21,4	26	13,2	45	15,8
6. Opintoni olivat päättyneet ja olin siirtynyt työelämään	18	20,2	51	25,9	69	24,1
7. Työelämässä jo vuosia	11	12,4	15	7,6	26	9,1
8. Vaihtamassa alaa	2	2,2	1	0,5	3	1,0
Yhteensä	89	100,0	100,0	100,0	286	100,0

$\chi^2 = 13,03$, $df = 7$, $p = .071$

Vain kahdeksan prosenttia vastaajista ei vielä tiennyt omaa alaansa (vaihtoehto yksi) palveluksen alussa. Vastaajien joukossa oli jo ammatillisen tutkinnon suorittaneita, jotka eivät olleet tyytyväisiä omaan aikaisempaan valintaansa (vrt. taulukko 15). Hieman yli 40 prosenttia oli eksploraatiovaiheessa (vaihtoehdot kaksi, kolme ja neljä), tutkimassa ja jäsentämässä omaa alaansa ja oli jo mahdollisesti löytänyt oman alansa. Valintaansa sitoutuneita olivat ne, joilla oli jo opiskelupaikka tai jotka olivat parhaillaan opiskelemassa ammattiin (16 prosenttia, vaihtoehto viisi). Suhteellisen suuri ryhmä (24 prosenttia) oli opintonsa päättäneitä, jotka olivat siirtymässä työelämään (vaihtoehto kuusi). Työelämässä ilmoitti olleensa jo vuosia 26 vastaajaa (vaihtoehto seitsemän). Alan vaihtamista harkitsi vain muutama henkilö (vaihtoehto kahdeksan). Riippumattomuustesti osoittaa, että sukupuolen ja ammatinvalinnan vaiheen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Tulos antaakin viitteitä siitä, että vaikka naiset olivat vanhempia ja heillä oli enemmän koulutusta, eivät he välttämättä olleet miehiä pidemmällä ammatin valinnassaan.

Seuraavassa on tarkasteltu asiaa ammatillisen tutkinnon suorittamisen mukaan, jotta voitaisiin erottaa ammatillisen tutkinnon suorittamisen yhteys ammatinvalinnan vaiheeseen.

TAULUKKO 11 Ammatinvalinnan vaihe ennen palvelusta ammatillisen tutkinnon suorittamisen mukaan

Vaihe	Ei tutkintoa		Tutkinto suoritettu		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
1. Ei tietoa ammatista...	18	12,2	5	3,6	23	8,1
2. Mielessä oli erilaisia vaihtoehtoja...	52	35,4	22	16,0	74	26,0
3. Oma ala alkoi hahmottua...	23	15,7	8	5,8	31	10,9
4. Tunsin löytäneeni oikean alan...	9	6,1	6	4,3	15	5,2
5. Minulla oli opiskelupaikka / opiskelin ammattiin	34	23,1	11	8,0	45	15,8
6. Opintoni olivat päättyneet ja olin siirtynyt työelämään	3	2,0	66	47,8	69	24,2
7. Työelämässä jo vuosia	6	4,1	19	13,8	25	8,8
8. Vaihtamassa alaa	2	1,4	1	0,7	3	1,0
Yhteensä	147	100,0	138	100,0	285	100,0

$\chi^2 = 103,56$, $df = 7$, $p < .001$

* Tutkinto voi olla ammatillinen perustutkinto, opistoasteen tutkinto, ammattikorkeakoulututkinto tai yliopistotutkinto.

Riippumattomuustesti osoittaa, että ammatinvalinnan vaiheella ja ammatillisen tutkinnon suorittamisella oli yhteys keskenään. Ilman ammatillista koulutusta olevat olivat vielä pääosin miettimässä omia ammatillisia vaihtoehtojaan, eksploraatiovaiheessa. Heistä 69 prosenttia oli tässä vaiheessa (vaihtoehdot 1–4). Jo tutkinnon suorittaneet olivat sitoutumisen vaiheessa ja kaikkiaan 56 prosenttia heistä oli sitoutunut (vaihtoehdot viisi ja kuusi). Tutkinnon suorittaneet olivat selvästi useammin vakiintuneessa vaiheessa (vaihtoehto seitsemän).

On luonnollista että peruskoulun jälkeen suoraan ammatilliseen koulutukseen siirtyneistä useimmat olivat jo kiinnittyneet ammattiinsa samoin kuin se, että ylioppilaat olivat vielä pääosin eksploraatiovaiheessa. Ylioppilailla lukiokoulutus siirtää lopullista ammatin valintaa myöhemmäksi toisin kuin peruskoulun jälkeen suoraan ammatilliseen koulutukseen kiinnittyvillä. Mielenkiintoista oli se, että jo tutkinnon suorittaneiden joukossa oli jonkin verran henkilöitä, jotka ilmoittivat olevansa vasta miettimässä omaa ammatinvalintaansa, vaihtamassa alaa tai eksploraatiovaiheessa. Heitä oli varsinkin peruskoulun jälkeen ammatillisen tutkinnon suorittaneiden joukossa runsaasti. Tulos antaa viitteitä yksilöllisten urien monipuolisuudesta ja kenties rikkonaisuudesta ja sitä kautta myös perinteisten lineaaristen urateorioiden soveltumattomuudesta suomalaisen yhteiskuntaan.

Ammatinvalintaprosessi on osa tulevaisuutta koskevaa suunnittelua, jota tehdään aikuisuuden siirtymävaiheessa. Tähän valintaprosessiin liittyy erilaisen suunnitelmien testaamista ja uudelleenarviointia. Suunnitelmat rajautuvat edellä mainittujen koulutuskohorttien perusteella. Peruskoulusta suoraan ammatilliseen koulutukseen siirtyneillä valinnat liittyvät suunnitelmien uudelleenarviointiin ja mahdollisiin jatkokoulutus suunnitelmiin. Ylioppilailla suunnitelmat liittyvät ammattialan ja jatkokoulutuspaikan valintaan.

2.3 Opintosuunnitelmat

Tutkimushenkilöiden opintosuunnitelmia kysyttiin palvelukseen astuneilta naisilta jo asepalveluksen valintatilaisuuksissa keväällä 1995 ja miehiltä kutsunnoissa syksyllä 1995 (ks. tarkemmin Määttä 1997). Tuolloin havaittiin vapaaehtoisten naisten laaja halukkuus sotilas-, palo-, poliisi-, ja vartiointialan (= suoje-lualan) ammatteihin. Näiden tietojen hyödyntämiseksi vuonna 1995 kerätty ja tätä tutkimusta varten reservissä 1999 kerätty aineisto yhdistettiin. Näin voitiin vertailla opintosuunnitelmia ja niiden toteutumista keskenään (tämä vertailu tehdään seuraavassa luvussa). Yhdistetty aineisto ei ole täysin kattava tutki-muksen pääaineistoon (vuonna 1999 kerättyyn) verrattuna, koska reserviläisai-neiston tutkimushenkilöistä oli mukana vuoden 1995 kyselyssä puolet (n = 148), miehistä vain 63 ja naisista 85 (ks. taulukko 4). Kato johtui miesten kohdalla sii-tä, että vaikka miehiä oli asepalvelustutkimuksessa tuhansia, niin kaikki samat henkilöt eivät valikoituneet tämän tutkimuksen otantaan (ks. taulukko 1). Myös miesten vastausprosentti vuoden 1999 kyselyyn oli matalampi kuin naisten. Naiset sen sijaan olivat melkein kaikki mukana myös vuonna 1995, joten nais-ten osalta aineistoa voidaan pitää kattavana.

Opiskelusuunnitelmia tiedusteltiin kahdella eri kysymyksellä. Toisella tie-dusteltiin halukkuutta nimenomaan suojelualan koulutukseen (kysymys 27)⁸ ja toisella myös muuhun koulutukseen (kysymys 24). Kokonaiskuvan saamiseksi koulutustoiveita koskevat kysymykset (muuttujat) yhdistettiin ja rakennettiin uusi muuttaja. Oheisissa taulukoissa (12 ja 13) on kuvattu saadut tulokset.

TAULUKKO 12 Opintosuunnitelmat ennen palvelusta sukupuolen mukaan

	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
Opintosuunnitelmavaihtoehdot						
1. Monenlaisia suunnitelmia, myös suojelualalle	17	20,2	2	3,2	19	13,0
2. Monenlaisia suunnitelmia, myös suojelualalle, jos palvelus on myönteinen kokemus	26	31,0	15	23,8	41	27,9
3. Muita, mutta ei suojelualaa koskevia suunnitelmia	0	0	9	14,3	9	6,1
4. Vain suojelualaa koskevia suunnitelmia	19	22,6	1	1,6	20	13,6
5. Suojelualaa koskevia suunnitelmia, jos palvelus on myönteinen kokemus	19	22,6	10	19,7	29	19,7
6. Ei mitään opiskelusuunnitelmia	3	3,6	26	41,3	29	19,7
Yhteensä	84	100,0	63	100,0	147	100

$\chi^2 = 59,24$, $df = 5$, $p < .001$

Tulosten perusteella vastaajilla oli mielessään useita omaa tulevaisuutta koske-
via vaihtoehtoisia opintosuunnitelmia. Vain viidenneksellä ei ollut mitään opin-
tosuunnitelmia. Riippumattomuustesti osoittaa, että sukupuolen ja opintosuunni-
telmien välillä oli yhteyttä. Naisista melkein kaikki (96 prosenttia) harkitsivat

⁸ Vuoden 1995 kyselyssä kysymyksen vastausvaihtoehdoissa oli myös vaihtoehto: "Kyllä, jos palvelus on myönteinen kokemus".

suojelualan ammatteja. Heillä oli myös muita koulutusvaihtoehtoja, mutta heidän suojelualalle hakeutumisensa riippui paljon siitä, millainen kokemus palvelus tulisi olemaan. Joukossa oli peräti 19 (23 prosenttia) sellaista naista, joilla oli mielessä vain suojelualan ammatti. Miehet erosivat tarkastelussa naisista, koska suuri osa (41 prosenttia) heistä ei enää aikonut jatkaa opiskeluaan. Suojeluala kiinnosti vain pientä osaa miehistä ja vain siinä tapauksessa että palvelus olisi myönteinen kokemus. Opintosuunnitelmat erosivat myös koulutustaustan mukaan tarkasteltuna.

TAULUKKO 13 Opintosuunnitelmat ennen palvelusta koulutustaustan mukaan

Opintosuunnitelmavaihtoehdot	Peruskoulu		Lukio		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
1. Monenlaisia suunnitelmia, myös suojelualalle	2	3,9	17	17,9	19	13,0
2. Monenlaisia suunnitelmia, myös suojelualalle, jos palvelus on myönteinen kokemus	6	11,5	35	36,9	41	27,9
3. Muita, mutta ei suojelualaa koskevia suunnitelmia	3	5,8	6	6,3	9	6,1
4. Vain suojelualaa koskevia suunnitelmia	4	7,7	16	16,8	20	13,6
5. Suojelualaa koskevia suunnitelmia, jos palvelus on myönteinen kokemus	15	28,8	14	14,7	29	19,7
6. Ei mitään opiskelusuunnitelmia	22	42,3	7	7,4	29	19,7
Kaikki	52	100	95	100	147	100

$\chi^2 = 39,12$, $df = 5$, $p < .001$

Riippumattomuustesti osoittaa, että pohjakoulutuksen ja opintosuunnitelmien välillä oli yhteyttä. Vain peruskoulun suorittaneilla opintosuunnitelmat olivat vähäisempiä, koska heistä useimmat olivat jo ammatillisen valintansa tehneet. Heillä oli jonkin verran halukkuutta suojelualalle, mutta yleensä vain siinä tapauksessa että palvelus olisi myönteinen kokemus. Lukioreittiä kulkeneilla suojelualaa koskeva kiinnostus oli erityisen suuri, mikä selittyy suurelta osin naisten huomattavalla osuudella aineistosta.

Tulevaisuuden opintosuunnitelmien ennakoiteihin ennen palvelusta liitettiin keskeisellä tavalla sukupuoli ja koulutustausta. Vapaaehtoiset naiset pitivät suojelualaa mielessään palvelukseen hakeutuessaan. Peruskoulupohjaisilla suunnitelmien kirjo oli suppeampi jo hankitun ammatillisen koulutuksen vuoksi. Kaiken kaikkiaan nuorilla oli monenlaisia suunnitelmia, mikä kertoo myös varautumisesta vaihtoehtoihin ratkaisuihin ja tarvittaessa suunnitelmien muuttamisesta olosuhteiden mukaan. Myös palveluksen tuottamaa kokemusta haluttiin usein odottaa ennen lopullisen päätöksen tekemistä. Koulutustason mukaan vastaukset jakaantuivat seuraavasti (tässä tarkastelussa eivät ole mukana suojelualan ammatit).

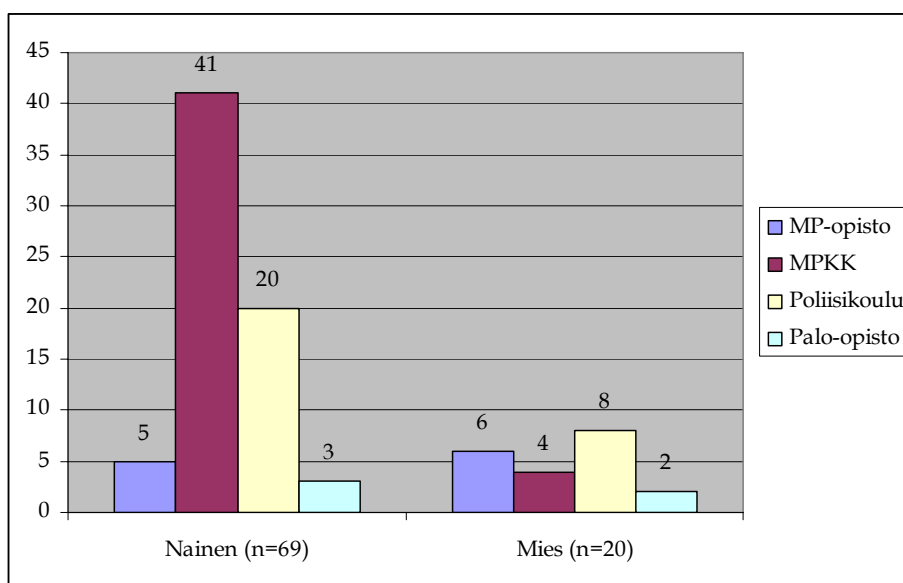
TAULUKKO 14 Koulutustason ensisijainen toive ennen palvelusta sukupuolen mukaan

Koulutustaso	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
1. Kouluaste	5	10,9	1	3,5	6	8,0
2. Opistoaste	10	21,7	4	13,8	14	18,7
3. Ammatillinen korkea-aste	1	2,2	7	24,1	8	10,7
4. Ammattikorkeakoulu	3	6,5	7	24,1	10	13,3
5. Yliopisto/korkeakoulu	23	50,0	8	27,6	31	41,3
6. Ulkomaat	4	8,7	2	6,9	6	8,0
Yhteensä	46	100	29	100	75	100,0

$\chi^2 = 16.24$, $df = 5$, $p < .01$

Yliopisto- ja korkeakouluopinnot kiinnostivat selvästi eniten (41 prosenttia), opistoasteen, ylemmän korkea-asteen ja ammattikorkeakouluopinnot yhdistettynä myös runsaasti (42 prosenttia) ja kouluasteen opinnot vähiten (kahdeksan prosenttia). Kosonen (1988) mukaan päätös korkeakoulutukseen hakeutumisesta syntyy lukiossa, joka onkin vahvasti korkeakouluopintoihin valmentava oppilaitos. Lukio tarjoaa myös kulttuurisiin lähtökohtiin nähden entistä useammille, varsinkin hyvin lukiossa menestyneille, mahdollisuuden tavoitella ylemmää koulutusta. Opistoasteen suosio vaikuttaa nyt ammattikorkeakoulujen aikaan suurelta, mutta aineiston keräämisen aikaan oli vielä olemassa opistoasteen tutkintoja eikä ammattikorkeakoulu ollut niin tunnettu koulutusmuoto, koska se oli vielä osittain kokeiluvaiheessa. Riippumattomuustesti osoittaa, että toiveilla ja sukupuolella oli yhteys. Naiset tavoittelivat miehiä useammin ylemmätasoisista koulutusta.

Suojelualaa koskevia toiveita esitti 89 vastaajaa. Selvästi suosituimmat olivat sotilasalan ammatit; myös poliisikoulusta suunnitteli noin neljännes vastaajista.

KUVIO 3 Suojelualan koulutuspaikkatoiveet ennen palvelusta

Naisia kiinnosti miehiä useammin ylemmän sotilaskoulutuksen eli maanpuolustuskorkeakoulun opinnot. Suojelualalle naisia houkuttelee aikaisemman tutkimuksen (Määttä 1997) perusteella usko omiin kykyihin ja soveltuvuuteen suojelualalle sekä työtehtävien vaihtelevuus ja haasteellisuus, johtamiskoulutus sekä kutsumus.

2.4 Urapolkutyypit

Uran kokonaisrakenteen hahmottamiseksi ennen palveluksen alkua muodostettiin erilaisia urapolkutyyppejä. Tyypit rakennettiin edellisissä luvuissa kuvailun ammatinvalinnan vaiheen perusteella, joka mukailee Savickasin (2002) vaihekuvausta ammatinvalinnasta ja urakehityksestä. Vaihekuvausta täsmennettiin pohjakoulutuksen avulla, jolloin saatiin eroteltua ensimmäistä ammatillista valintaansa tekevät uudelleen arvioijista, joilla oli jo ammattitutkinto suoritettuna.

Ammatinvalinnan vaiheen 8-portainen luokittelu supistettiin viiteen vaihtoehtoon. Vaihtoehto yksi (*Ei tietoa ammatista...*) säilytettiin kuvaamaan epätietoisten polkua. Vaihtoehdot kaksi (*Mielessä oli erilaisia vaihtoehtoja...*), kolme (*Oma ala alkoi hahmottua...*) ja neljä (*Tunsin löytäneeni oikean alan...*) yhdistettiin kuvaamaan ammatinvalinnan tutkiskelevaa eli eksploraativaihetta. Myös vaihtoehdot viisi (*Minulla oli opiskelupaikka/opiskelin ammattiin*) ja kuusi (*Opintoni ovat päättyneet ja olin siirtymässä työelämään*) yhdistettiin kuvaamaan sitoutumisen vaihetta. Vaihtoehto seitsemän (*Työelämässä jo vuosia*) säilytettiin ennallaan kuvaamaan vakiintumisen vaihetta. Vaihtoehto kahdeksan (*Vaihtamassa alaa*) muutettiin siten, että vaihtoehdon 1–4 valinneista siirrettiin sellaiset, joilla oli jo olemassa ammatillinen tutkinto yhteen vaihtoehdon kahdeksan alkuperäisten vastausten kanssa. Nämä siirretyt henkilöt tulkittiin omaan jo tehtyyn ammatinvalintaansa tyytymättömiksi ja alaa vaihtaviksi, joilla ei vielä ollut täysin varmaa käsitystä uudesta tulevasta alastaan. Näin saatu uusi vaihtoehto kuvasi ammatinvalinnan uudelleenharkinnan vaihetta.

TAULUKKO 15 Urapolkutyypit ennen palvelusta ammattitutkinnon suorittamisen mukaan

Polkutyyppi	Ammattitutkinto				Kaikki	
	Ei		Kyllä			
	f	%	f	%	f	%
1. Tietämätön polku "Ei tietoa" <i>Yksilöllä ei ole vielä varmuutta omasta alastaan eikä tulevaista ammatista. Keski-ikä = 18,4, naisista 1 %, miehistä 9 %</i>	18	12,2	0	0,0	18	6,3
2. Tutkiskeleva polku "Hakijat" <i>Yksilöllä on varmuus siitä, mihin ammattiin hän haluaa. Hän on löytänyt oman opiskelualan tai aloittanut opiskelupaikan hankinnan. Keski-ikä = 19,4 naisista 34 %, miehistä 28 %</i>	84	57,1	0	0,0	84	29,5
3. Sitoutunut polku "Sitoutuneet" <i>Yksilö on tehnyt ammatinvalintansa ja hänellä on jo opiskelupaikka tai hän on juuri valmistumassa tai valmistunut omaan ammattiin. Keski-ikä = 20,4, naisista 42 %, miehistä 39 %</i>	37	25,2	77	55,8	114	40,0
4. Vakaa työpolku "Työläiset" <i>Yksilö on työskennellyt omalla alallaan vuosia. Keski-ikä = 21,3, naisista 12 %, miehistä 7 %</i>	6	4,1	19	13,8	25	8,8
5. Epävarma polku "Vaihtajat" <i>Aikaisempi ammatinvalinta ei tyydytä ja yksilö harkitsee alan vaihtamista, mutta uusi ala ei ole vielä täysin selvillä. Keski-ikä = 19,6, naisista 11 %, miehistä 17 %</i>	2	1,4	42	30,4	44	15,4
Yhteensä. Keski-ikä = 19,9	147	100,0	138	100,0	285	100,0

$\chi^2 = 159,03$, $df = 4$, $p < .001$

Tutkimushenkilöistä kuusi prosenttia ei tiennyt vielä omaa alaansa. Heistä suurin osa oli lukion suorittaneita. Joukossa oli myös pelkästään peruskoulun suorittaneita ilman ammatillista tutkintoa. Iältään nämä henkilöt olivat selvästi kaikkein nuorimpia. Tutkiskelevalla opiskelupolulla oli lähes kolmannes (30 prosenttia) kaikista vastaajista. Naisia oli tällä polulla suhteellisesti miehiä enemmän. Sitoutuneella polulla oli 40 prosenttia vastaajista. Heillä oli jo olemassa opiskelupaikka tai he olivat siirtymässä oman alan mukaisiin työtehtäviin. Vakiintuneella työelämäpolulla oli vajaa yhdeksän prosenttia tutkimushenkilöistä. He olivat olleet työelämässä jo vuosia. Alan valinta oli heille selvä ja samalla alalla aiottiin myös jatkaa tulevaisuudessa. Tällä polulla kulkevat olivat muita hiukan vanhempia ja naisia kuului polulle suhteellisesti hiukan enemmän kuin miehiä. Epävarmalla polulla (15 prosenttia) oli jo valittuun alaansa tyytymättömiä tai uuden alan harkitsijoita. Miehiä oli polulla suhteellisesti hiukan enemmän kuin naisia.

Vastaajat ryhmittyvät selvästi kahteen osaan ammattitutkinnon suorittamisen perusteella. Ne, joilla ei ollut ammattitutkintoa, olivat vielä uransa alkuvaiheessa miettimässä tai kiteyttämässä omia suunnitelmiaan eli eksploraatio-

vaiheessa. Tutkinnon suorittaneet sen sijaan ovat jo kiinnittyneitä omalle alalleen. Mielenkiintoinen ryhmä tutkinnon suorittaneiden joukossa on epävarmojen ryhmä, johon kuului kaikkiaan 42 henkilöä. He arvioivat uudelleen jo tehtyä ammatinvalintaansa.

2.5 Yhteenveto

Tutkimushenkilöiden opinto- ja työuran vaiheen tarkastelu osoittaa, että vastaajat olivat urakehityksessään hyvin erilaisessa vaiheessa. Kehitysteorioiden näkökulmasta suurin osa eli aikuisuuden siirtymävaihetta ja osa aikuiseksi tulemisen vaihetta. Tutkimuksen kohdejoukko jakaantui pohjakoulutukseltaan kahteen koulutuskohorttiin: peruskoulureittiä edenneisiin (49 prosenttia), joista useimmat olivat suorittaneet ammatillisen tutkinnon, ja ylioppilaisiin (51 prosenttia), joista suurin osa oli ilman ammattitutkintoa. Jonkin verran ylioppilaiden joukossa oli myös niitä, joilla oli jo ylioppilastutkinnon lisäksi ammatillinen tutkinto. Varsinkin naisissa heitä oli miehiä suhteellisesti enemmän. Naiset olivat miehiä koulutetumpia – ylioppilaita oli naisista yli neljä viidesosaa.

Tutkimushenkilöillä oli vaihtoehtoisia tulevaisuuden opintosuunnitelmia, mikä osoittaa heidän varautuneen tarvittaessa sopeuttamaan suunnitelmiaan olosuhteita vastaaviksi. Näin oli erityisesti suojelualan kohdalla, joka oli useiden naisten tulevaisuuden suunnitelmissa. Suojelualan koulutuksen hakeutumisen päätöksenteon pohjaksi haluttiin odottaa palveluksen tuottamaa kokemusta. Miehistä vain harvoilla oli suojeluala tulevaisuudensuunnitelmissaan.

Ammatinvalinnan vaiheen ja pohjakoulutuksen perusteella tutkimushenkilöt voitiin jakaa ennen palvelusta viiteen eri uratyyppiin Savickasin (2002) vaihekuvaukseen perustuen: 1) tietämättömiin, 2) tutkiskelijoihin, 3) sitoutuneisiin, 4) vakaisiin ja 5) epävarmoihin. Tietämättömät olivat yleensä ilman ammatillista tutkintoa etsimässä vielä omaa alaansa. Tutkiskelijat olivat jo tekemässä lopullista valintaansa ja usein jo hankkimassa opiskelupaikkaa. Sitoutuneet olivat saaneet jo opiskelupaikan tai valmistuneet ammattiin ja siirtymässä työelämään. Vakaat olivat sitoutuneita alalleen ja olivat olleet töissä alalla jo vuosia. Epävarmat olivat vaihtamassa alaa, heillä ei ollut vielä täysin varmaa käsitystä uudesta alasta tai he olivat tutkimassa olemassa olevia vaihtoehtoja. Erilaiset polkutyypit osoittavat että ylioppilaat rakentavat vielä opintouraa ja peruskoulupohjalta ammatillisen tutkinnon suorittaneet rakentavat jo työuran alkua tai arvioivat tehtyä valintaansa uudelleen. Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden joukossa oli huomattavan paljon oman alansa uudelleenarvioijia.

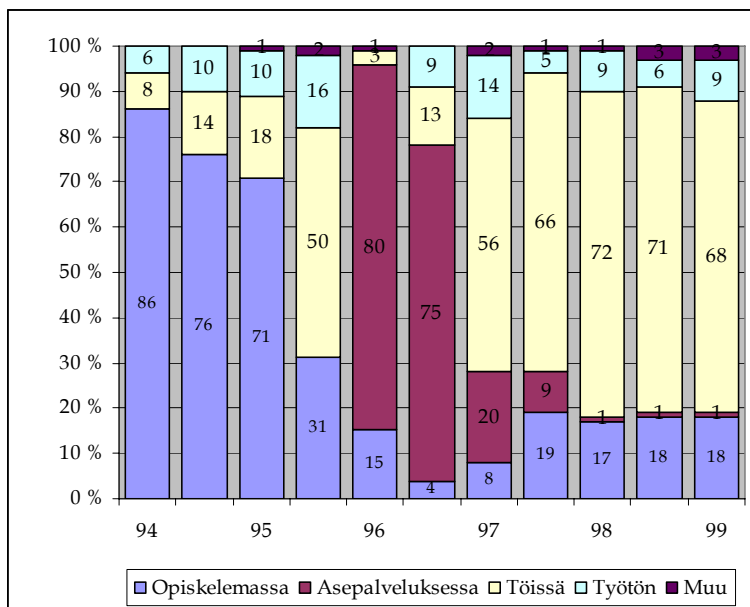
3 OPINTO- JA TYÖURAN RAKENTEEN MUUTOKSET PALVELUKSEN AIKANA JA SEN JÄLKEEN

Tässä luvussa kuvataan toisen päätutkimusongelman pohjalta sitä, millaisia muutoksia tapahtui palveluksen aikana ja välittömästi palveluksen jälkeen opinto- ja työuran rakenteessa: yleisessä elämäntilanteessa, ammatinvalinnassa, opintosuunnitelmissa ja kouluttautumisessa. Elämäntilannetta asepalvelusajan molemmin puolin kuvataan aikasarjalla: ennen palvelusta, palveluksen loputtua ja noin kaksi vuotta palveluksen jälkeen. Ammatinvalinnassa edistymistä hahmotetaan edellisessä luvussa kuvatun ammatinvalinnan vaihemittarin avulla. Opintosuunnitelmien muutosta kartoitetaan vertaamalla ennen palvelusta olleita suunnitelmia palveluksen jälkeisiin mahdollisesti muuttuneisiin suunnitelmiin ja opintosuunnitelmien toteutumista selvennetään sillä, kuinka vastaajat pääsivät hakemiinsa koulutukseen palveluksen jälkeen.

3.1 Elämäntilanteessa tapahtuneet muutokset

Asepalveluksen vaikutuksista aikuisen opinto- ja työuran kulkuun on kovin vähän tutkimuksia. Laaksosen (2005) tekemän selvityksen perusteella varusmiespalvelus vaikeuttaa jatko-opintoihin valmistautumista ja kotiuttamisen ajoittuminen lukuvuoden keskelle hidastaa ja vaikeuttaa jatko-opintoihin kiinnostumista. Tämän tutkimuksen tutkimushenkilöt ilmoittivat juuri ennen asepalvelusta pääasialliseksi toiminnakseen opiskelun (ks. kuviot 4 ja 5). Palveluksen kynnyksellä toisen asteen opinnot yleensä päättyivät ja valmistauduttiin palveluksen suorittamiseen. Seuraavassa selvennetään elämäntilanteessa tapahtuneita muutoksia ennen palvelusta, asepalveluaikana ja palveluksen jälkeen aikasarjalla, jossa on kuvattu vastaajien pääasiallinen toiminta puolen vuoden välein vuoden 1994 alusta vuoden 1999 alkupuoliskolle. Toiminnat on jaettu opiskeluun, asepalvelukseen, työssäkäyntiin, työttömyyteen ja muuhun toimin-

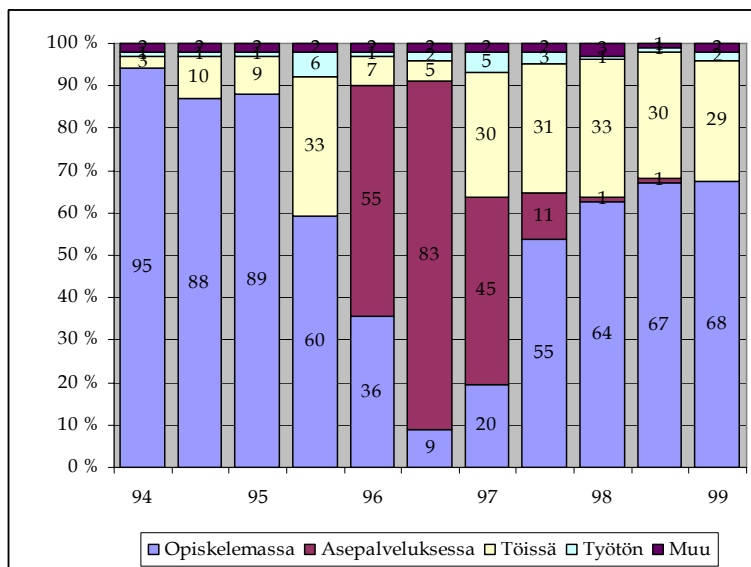
taan. Alkuperäisistä vaihtoehtoista (ks. kysymys 18) opiskelun ohessa tehtävä työssäkäynti on yhdistetty opiskeluun, jota pidetään ensisijaisena toimintana. Myös ansiotyö ja työssäkäynti kotona on yhdistetty työssäkäynniksi. Muuhun toimintaan on yhdistetty kotona oleminen lasten hoidon vuoksi, äitiysloma, sairaana oleminen ja muu luokittelematon toiminta. Tuloksia tarkastellaan pohjakoulutuksen (peruskoulu/lukio) mukaan, koska suurimmat erot ilmenivät näiden ryhmien välillä.

KUVIO 4 Peruskoulupohjaisten pääasiallinen toiminta vuoden 1994 alusta vuoden 1999 kevääseen puolivuositain

Peruskoulupohjaiset (ei-ylioppilaat), joilla useimmilla oli jo toisen asteen ammatillinen tutkinto, hakeutuivat tai ainakin pyrkivät hakeutumaan töihin juuri ennen palvelusta. Palveluksen suorittamisen jälkeen suurin osa suuntautui työelämään. Opiskelemaan valikoitui vajaa viidesosa vastaajista. Työttömien määrä oli suurimmillaan juuri ennen palvelusta ja heti sen jälkeen.

Ylioppilaiden trendi oli pääosin samantyyppinen; eroja oli painotuksissa opiskelun ja työn välillä. Opiskelijoiden osuus oli hieman peruskoulupohjaisia suurempi. Palveluksen suorittamisen jälkeen noin kaksi kolmasosaa vakiintui opiskelijoiksi ja noin kolmannes hakeutui työelämään. Työttömien osuus oli hieman pienempi kuin peruskoulupohjaisilla.

KUVIO 5 Lukiopohjaisten pääasiallinen toiminta vuoden 1994 alusta vuoden 1999 kevääseen puolivuositain

Naisten ja miesten kesken oli pieniä eroja pääosin erilaisesta pohjakoulutuksesta johtuen (vrt. kuvio 2). Naiset olivat pääsääntöisesti opiskelijoita ennen palvelusta; jonkin verran ennen palveluksen alkua monet olivat hakeutuneet töihin. Melkein kaikki aineiston naiset olivat vuoden 1996 loppupuoliskolla asepalveluksessa. Palveluksen jälkeen toiminnat selvästi vakiintuivat opiskeluun ja työssäkäyntiin. Työttömien ja muussa toiminnassa olleiden osuus oli koko tarkastelujaksolla erittäin pieni. Miesten trendi oli pääosin samantyyppinen kuin naisilla. Opiskelu oli pääasiallisin toiminta ennen palvelusta, mutta työssäkäyvien osuus oli hieman naisia suurempi. Palveluksen jälkeen miehet jakaantuivat työllisiin ja opiskelijoihin; työssäkäyvien osuus oli suhteellisesti suurempi kuin naisilla. Miehistä suurempi osa oli myös työttömänä ennen palvelusta ja myös sen jälkeen. Selvä piikki työttömyydessä oli juuri ennen palvelusta ja palveluksen jälkeen.

3.2 Ammatinvalinnassa edistyminen

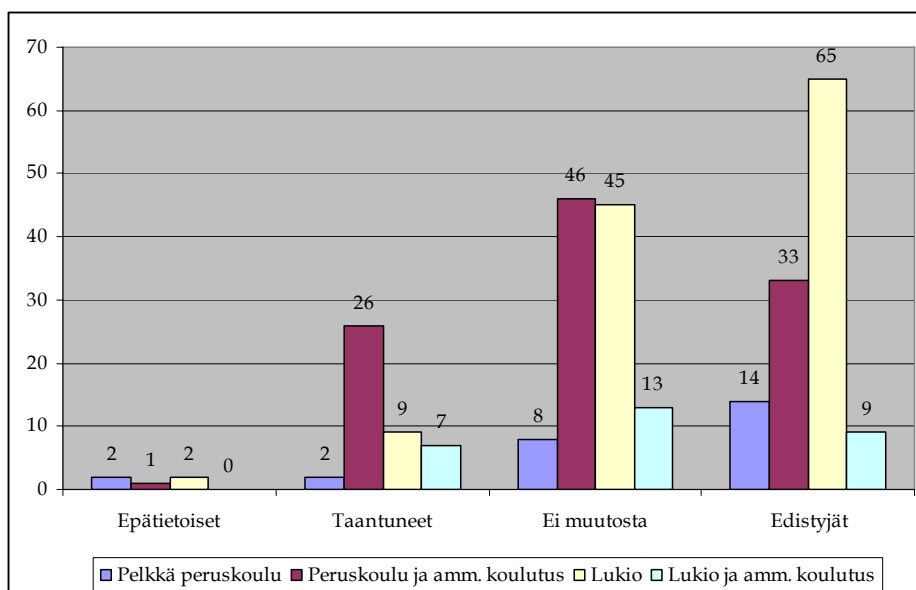
Ennen palvelusta vastaajat olivat koulutustaustansa perusteella hyvin erilaisessa vaiheessa urallaan (ks. edellä, luku 2). Taulukossa 16 on esitetty yksityiskohdaisesti ammatinvalinnan vaiheessa tapahtuneet muutokset palveluksen aikana. Taulukko kertoo ammatinvalinnan vaiheen ennen palvelusta (rivit) ristiintaulukoituna palveluksen jälkeisen tilanteen (sarakkeet) kanssa. Diagonaalille (suurempi kirjainkoko) ryhmittyvät ne henkilöt, joiden kohdalla muutosta ei tapahtunut. Tämän alapuolelle taulukon vasempaan alaosaan ryhmittyvät ne, jotka taantuivat ammatinvalinnassa. Diagonaalin oikeanpuoleiseen yläosaan ryhmittyvät ne, joiden ammatinvalinnassa tapahtui edistymistä.

TAULUKKO 16 Ammatinvalinnassa tapahtuneet muutokset palveluksen aikana

Ennen palvelusta	Palveluksen jälkeen								Yht
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1. Ei tietoa ammatista...	3	10	7	2	1	0	0	0	23
2. Mielessä erilaisia vaihtoehtoja...	0	19	30	11	8	3	1	2	74
3. Oma ala alkoi hahmottua...	0	1	6	18	2	2	2	0	31
4. Tunsin löytäneeni oikean alan...	0	0	1	7	5	2	0	0	15
5. Minulla oli opiskelupaikka/ opiskelin ammattiin	0	0	1	2	34	6	0	2	45
6. Opintoni olivat päättyneet ja olin siirtynyt työelämään	1	9	4	5	1	30	10	6	66
7. Työelämässä jo vuosia	0	1	3	1	2	0	16	3	26
8. Vaihtamassa alaa	1	0	0	0	1	0	0	1	3
Yhteensä	5	40	52	46	54	43	29	14	283

Muutosta tapahtui enemmän nousevaan suuntaan eli pääsääntöisesti palveluksen aikana ammatin valinnassa edistyi. Erityisesti tutkiskeluvaiheessa (vaihtoehtot kaksi ja kolme) olleiden suunnitelmat täsmentyivät. Päätrendistä poiketen siirtymävaiheeseen lukeutuvista (vaihtoehto kuusi) huomattava osa siirtyi alemmalle tasolle harkitsemaan uudelleen valintaansa tai kokonaan alan vaihtamista.

Tulokset tiivistettiin neljään luokkaan kokonaiskuvan selkeyttämiseksi: 1) edelleen epätietoiset (taulukon kulmissa harmaalla tummennetut ruudut), 2) taantuneet (vaalean harmaat solut), 3) ei muutosta (lihavoidut ja isommat numerot) ja 4) edistyneet (kursiivi). Luokkien tarkastelu pohjakoulutuksen mukaan tuotti seuraavan tuloksen (kuvio 6).

KUVIO 6 Ammatin valinnassa tapahtunut muutos palveluksen aikana

Kokonaan epätietoisten määrä oli erittäin pieni jo ennen palvelusta ja oli sitä myös palveluksen lopussa. Tulos kertoo siitä, että asepalveluksen suorittamisen aikana ja sen jälkeen tämä vaihe on jo pääosin ohitettu; lähes kaikilla oli jonkinlainen käsitys tulevasta alastaan. Ammatinvalinnassa taantuviksi luokiteltiin noin 16 prosenttia vastaajista. Heidän joukossaan oli erityisesti jo tehdyn valinnan uudelleenarvioijia, muun muassa jo ammatillisen tutkinnon suorittaneita. Noin 40 prosentille ei tapahtunut mitään muutosta palveluksen aikana. Tässä luokassa oli erityisesti jo työelämään vakiintuneita sekä työelämään siirtymässä olevia, erityisesti peruskoulun jälkeen jo ammatillisen tutkinnon suorittaneita, sekä myös opintoihinsa jo sitoutuneita pääosin ylioppilaita. Vastaajista noin 43 prosenttia edistyi ammatinvalinnassa. Näin oli erityisesti ylioppilaiden kohdalla.

Sukupuolten kesken ei syntynyt tilastollisesti merkitseviä eroja, vaikka naisten joukossa oli suhteellisesti enemmän taantujia. Peruskoulupohjalta edenneiden ja lukion käyneiden erot ammatillisessa kehitysvaiheessa olivat selvät ennen palvelusta ja myös palveluksen jälkeen. Peruskoulupohjaisten pääosalla muutokset olivat pieniä, valintansa uudelleen harkitsijoilla tosin merkitäviä. Lukion käyneillä asepalvelus toimi suunnitelmien kiteyttäjänä, erityisesti niillä, joilla omaa ammatillista suunnitelmaa tai sen pohjalle hankittua opiskelupaikkaa ei vielä ollut. Uransa valinneilla muutokset olivat pieniä.

3.3 Opintosuunnitelmien muutos

Palveluksen suorittamisen aikana ei luonnollisesti ole mahdollisuutta edistää tutkintotavoitteista kouluttautumista. Kevääseen 1999 tutkittavat olivat saaneet valmiiksi vain 24 tutkintoa. Osa näistä oli jäänyt kesken ennen palvelusta, mutta toisen asteen ammatillisen perustutkinnon ehtivät monet suorittaa parin vuoden reserviläisaikana palveluksen jälkeen. Lukumääräisesti tutkinnon suorittaneiden osuus oli kuitenkin aika pieni. Muutoksia tapahtui enemmän opintosuunnitelmissa, joita tässä luvussa tarkastellaan. Seuraavassa esitellään ensin naisten tulokset ja sen jälkeen miehiä koskevat havainnot.

Ennen palvelusta naisilla oli monenlaisia ja myös vaihtoehtoisia opintosuunnitelmia. Suunnitelmien muuttumista palveluksen aikana selvitettiin pienemmällä vertailuaineistolla (esitelty luvussa 2). Tulokset ilmenevät oheisesta taulukosta.

TAULUKKO 17 Naisten opintosuunnitelmien muutos palveluksen aikana

Ennen palvelusta	Palveluksen jälkeen				Yhteensä
	Ei kumpaakaan	Vain muu koulutus, ei suojelualaa	Vain suojelualan koulutus	Molemmat	
Ei kumpaakaan	1	1	1	0	3
Vain muu koulutus, ei suojelualaa	0	0	0	0	0
Vain suojelualan koulutus	16	5	9	8	38
Molemmat	9	16	6	12	43
Yhteensä	26	22	16	20	84

Taulukosta 17 näkyy selvästi, että ennen palvelusta naisista peräti 81 (96 prosenttia) suunnitteli hakeutumista suojelualan opintoihin keväällä 1995. Suunnitelmat realisoituivat palveluksen aikana ja palveluksen jälkeen enää vain 36 (43 prosenttia) suunnitteli suojelualan opintoja. Suunnitelmat muuttuivat selvästi muiden kuin suojelualan opintojen suuntaan tai opintoja ei enää haluttu jatkaa lainkaan. Koska naisten kohdalla useimmilla oli jo olemassa aikaisempi koulutus, tämä tarkoitti myös paluuta aikaisempaan uranvalintaan.

Suojelualan suunnitelmien hylkäämistä käsiteltiin runsaasti myös avoimissa vastauksissa. Naisille kysymys oli miehiä huomattavasti tärkeämpi:

"Huomasin, ettei sotilasura ollut minua varten. Samalla kiinnostuin lääkinnällisestä puolesta kovasti ja sitten lähdinkin jatkamaan opiskelua sairaanhoitajakouluun. Ilman armeijaa, en olisi kiinnostunut näin kovasti sairaanhoidosta. ..."
Nainen, 22, opiskelee sairaanhoitajaksi

"Luovuin haaveista / tavoitteistani koskien sotilasuraa. Opiskelujen loppuun vieminen ja sen tärkeys vahvistuivat. Minusta tuli yksi niistä tytöistä, jotka kävivät intin ja se seuraa minua jollain tasolla koko elämän. Yhteiset palveluskokemukset ja tunteukset yhdistävät muiden kanssa. Sitä että olen suorittanut asepalveluksen arvostetaan ja joskus jopa nostetaan hattua. Se tuntuu hyvältä ja oikeuttaa olemaan ylpeä itsestään ja tekemisistään..."
Nainen, 24, opiskelee sosionomiksi

Lainaukset kertovat kypsytysprosessista, joka on tapahtunut palveluksen aikana. Asepalveluksen suorittaminen on antanut kokemuksen suojelualan ammattista ja kokemuksen perusteella on voitu tehdä päätös oman uranvalinnan suhteen. Suunnitelmien kaatumisesta huolimatta palveluksen suorittaminen oli koettu hyvin positiivisesti, tosin poikkeuksiakin oli joukossa:

"Pyrkimykseni "haaveammattiini" poliisiksi menetti hohtonsa. Ensimmäisten naisalokkaiden joukossa en ollut yksi muiden joukossa vaan yksi 15:sta silmätikusta. Tämä oli jokseenkin stressaavaa. Jälkeenpäin olen ajatellut asepalvelusta hyvänä kokemuksena, joskin silloin tällöin koen "hukanneeni" turhaan opiskelua ajasta nuo 2 vuotta. (Todistusta AUK:sta on kylläkin arvostettu työpaikkaa hakiessani)."
Nainen, 24, opiskelee fysioterapeutiksi

Asepalveluksen suorittaminen oli ollut pettymys, vaikka sen arvo tunnustettiin omassa elämässä esimerkiksi työpaikan haussa. Tässä tapauksessa valinnalla viitataan selvästi negatiivisiin kokemuksiin ainokaisena, mikä oli ollut ratkaise-

va tekijä sotilasalan mielekkyyden katoamisessa. Miesten kohdalla tilanne oli toinen, koska heillä kiinnostus suoje-lualaa kohtaan oli laimeampi.

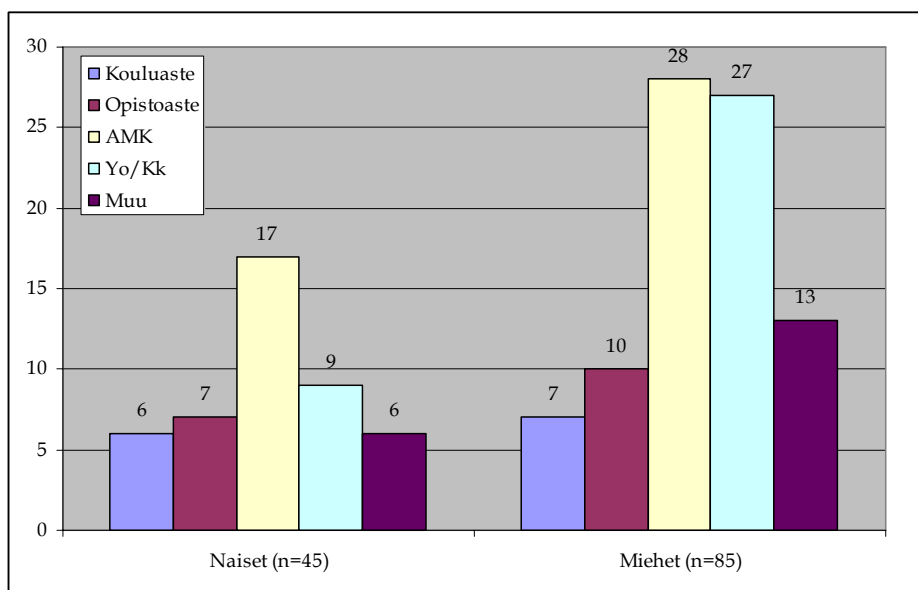
TAULUKKO 18 Miesten opintosuunnitelmien muutos palveluksen aikana

Ennen palvelusta	Palveluksen jälkeen				Kaikki
	Ei kumpaakaan	Vain muu koulutus, ei suoje-lualaa	Vain suoje-lualan koulu-tus	Molemmat	
Ei kumpaakaan	16	5	1	3	25
Vain muu koulutus, ei suoje-lualaa	4	4	0	0	8
Vain suoje-lualan koulutus	8	1	1	1	11
Molemmat	3	10	3	1	17
Yhteensä	31	20	5	5	61

Miehistä 28 (46 prosenttia) piti suoje-lualaa yhtenä vaihtoehtona ennen palvelus-ta kutsunnoissa syksyllä 1995. Toisaalta naisten tavoin myös miesten suunnitelmät realisoituivat palveluksessa hankitun kokemuksen myötä ja palveluksen jälkeen vain kymmenen (16 prosenttia) suunnitteli suoje-lualalle hakeutumista.

3.4 Opintosuunnitelmien toteutuminen

Palveluksen jälkeen kaikkiaan 130 henkilöä pääsi johonkin tutkintotavoitteiseen koulutukseen (ei suoje-lualalle).

KUVIO 7 Koulutukseen (ei suoje-luala) päässeet sukupuolen ja koulutustason mukaan

Koulutukseen pääsivät melkein kaikki hakeneet, ei tosin aina ensisijaiseen vaihtoehtoon. Selvästi suosituin koulutustaso oli sekä naisten että miesten keskuudessa korkea-asteen koulutus: ammattikorkeakoulu tai yliopisto. Muulla koulutuksella tarkoitettiin tässä sellaista koulutusta, joka ei johda tutkintoon. Naisten ja miesten kesken ei ollut eroja. Suurin osa hakijoista oli luonnollisesti ylioppilaita ja henkilöitä, joilla ei ollut vielä ammatillista koulutusta. Joukossa oli myös runsaasti ammatillisen tutkinnon jo suorittaneita hakijoita, yhteensä 37 henkilöä. Kaikkiaan 92 vastaajaa aikoi hakeutua vielä tulevaisuudessa, vuoden 1999 jälkeen, tutkintoon johtavaan koulutukseen. Suosituimpia opintoja olivat korkea-asteen opinnot sekä muut lyhyemmät tutkintoon johtavat koulutukset.

Suojelualan koulutukseen haki palveluksen jälkeen kaikkiaan 58 vastaajaa. Tutkimukseen osallistuneista naisista yli kolmannes (34) haki suojelualalle palveluksen jälkeen. Naisten kiinnostus suojelualan koulutukseen on erityisen mielenkiinnon kohteena, koska he olivat ennen palvelusta kiinnostuneita nimenomaan suojelualan koulutuksesta.

TAULUKKO 19 Hakeutuminen ja pääsy suojelualan koulutukseen (naiset suluissa)

Hakeneet	Koulutusmuoto						Kaikki
	MPKK	MPO	RVL	Poliisi	Palo	Vartija	
Pääsi	3 (3)	7 (6)	5 (4)	7 (5)	2 (0)	9 (2)	33 (20)
Ei päässyt	5 (3)	3 (3)	1 (1)	14 (7)	0 (0)	2 (0)	25 (14)
Kaikki	8 (6)	10 (9)	6 (5)	21 (12)	2 (0)	11 (2)	58 (34)

MPKK = Maanpuolustuskorkeakoulu, MPO = Maanpuolustusopisto, RVL = Rajavartiolaitos

Kaikkiaan 33 henkilöä, naisista 20, pääsi suojelualan koulutukseen palveluksen jälkeen. Näin ollen noin neljäsosalle naisista jo ennen palvelusta asetetut suunnitelmat myös muuttuivat todeksi. Halutuinta oli sotilaskoulutus (mukaan lukien Maanpuolustuskorkeakoulu, Maanpuolustusopisto ja rajavartijakoulutus). Yhdeksän naista pääsi sotilaskoulutukseen, kolme heistä Maanpuolustuskorkeakouluun. Rajavartijakoulutukseen pääsi neljä naista. Jossain määrin kiinnosti myös vartija- ja vankeinhoitokoulutus, miehiä kuitenkin selvästi enemmän kuin naisia. Poliisikoulutukseen pääsi viisi naista. Kokonaisuutena naiset poikkesivat miehistä sikäli, että heitä kiehtoi erityisesti sotilaskoulutus (mukaan lukien rajavartiolaitos) ja poliisikoulutus.

Naisille palveluksen suorittaminen oli suojelualan suunnitelmien testamista, mikä tuli selvästi esille myös avoimissa vastauksissa:

"Asepalveluksen suorittaminen muutti täysin tulevaisuuden suunnitelmani. Vaihdoin opiskelupaikkaa ja valmistuttuani vaihdan myös asuinpaikkaa työn vuoksi."
Nainen, 25, opiskelee maanpuolustuskorkeakoulussa

"Oikeastaan asepalvelus muutti elämäni täysin, koska jäin sotilasuralle. Ennen sitä en ollut ajatellutkaan vaihtoehtoa."
Nainen, 23, opiskelee maanpuolustuskorkeakoulussa

"Varmistuin tulevaisuudensuunnitelmieni suhteen eli selvää oli, että minusta tulisi joko upseeri (skappari) tai poliisi. Varusmiespalveluksen jälkeen työskentelin 10 kk 20 pv ylikersanttina SLlaivoissa, jonka jälkeen aloitin poliisikoulun."
Nainen, 24, poliisi

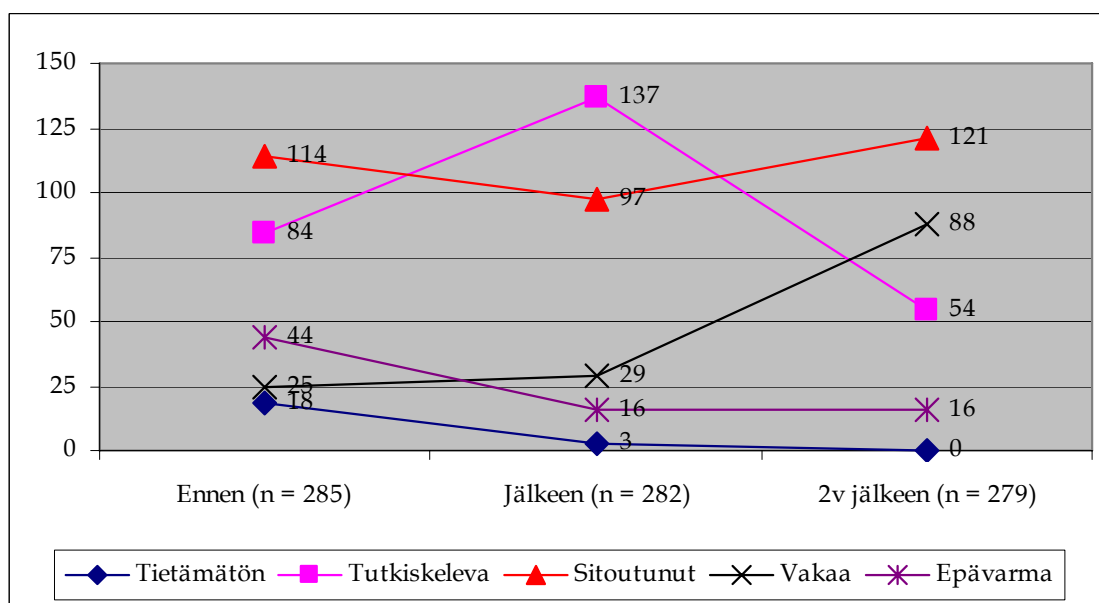
”Olen aina unelmoinut poliisin ja sairaanhoitajan ammateista ja armeija näytti suunnan lopullisesti mihin ammattiin haluan. Kohta sh-tutkinto on valmis ja sitten jatkan poliisikouluun. Palvelus antoi paljon sellaista, mitä siviilissä ei saa. Sotilaspoliisin taidot/tehtävät olivat erityisen kannustavia poliisin ammattiin.”

Nainen, 21, opiskelee sairaanhoitajaksi

Myönteiset kokemukset asepalveluksen suorittamisesta vahvistivat käsityksiä oman uranvalinnan oikeellisuudesta. Näille naisille asepalveluksen suorittaminen oli uranvalinnan kannalta käännekohta, koska usein he hylkäsivät aikaisemman valintansa ja hakeutuivat suojelualan koulutukseen tai jäivät töihin armeijaan väliaikaisesti tehtäviin varusmieskouluttajiksi, josta sitten hakeutuivat joko sotilasalalle tai usein myös poliisikouluun.

3.5 Urapolkutyyppien vaihtelut

Ennen palvelusta tutkimushenkilöt jakaantuivat viiteen eri urapolkuun ammatillisen kehitysvaiheen mukaan (ks. taulukko 15). Oheisesta kuviosta käyvät ilmi tapahtuneet muutokset palveluksen aikana ja palveluksen jälkeisenä aikana. Kuvio kertoo lukumääräisesti sen kuinka tutkimushenkilöt sijoittuvat polkutyypeille juuri ennen palvelusta, heti palveluksen jälkeen sekä noin kaksi vuotta palveluksen jälkeen. Kuvio ei siis kerro sisäisiä muutoksia, vaan se kertoo yleis-tilanteen kullakin mittaushetkellä. Esimerkiksi yksilö on voinut olla samassa tyyppissä koko ajan, kun taas toinen yksilö on voinut siirtyä edistyneempään tyyppiin ja kolmas yksilö on voinut taantua ja siirtyä jopa kehittymättömämpään tyyppiin.

KUVIO 8 Uratyyppi ennen palvelusta, palveluksen päättyessä ja kaksi vuotta palveluksen jälkeen

Taulukon päätrendi on selkeä: muutokset palveluksen aikana polulta toiselle ovat selvästi vähäisempiä kuin palveluksen jälkeisinä kahtena vuotena. Palveluksen aikana omasta uranvalinnastaan epätietoisten (tietämättömien) määrä selvästi laski ja palveluksen jälkeen niitä ei ollut juuri lainkaan. Tutkiskelijoiden määrä oli korkea jo ennen palvelusta ja kasvoi entisestään palveluksen aikana. Heidän määränsä laski jyrkästi palveluksen jälkeisinä vuosina useimpien siirtyessä sitoutuneiden joukkoon. Sitoutuneiden, joilla oli jo opiskelupaikka valmiina tai jotka olivat siirtymässä työelämään ennen palvelusta, määrä kasvoi hiukan palveluksen aikana ja lisääntyi selvästi palveluksen jälkeen. Työelämään jo kiinnittyneiden (vakaiden) määrä pysyi suunnilleen samansuuruisena palveluksen ajan, mutta kohosi reilusti palveluksen jälkeen. Epävarmojen määrä vähentyi palveluksen aikana; heitä oli jonkin verran vielä keväällä 1999.

3.6 Yhteenveto

Tutkimushenkilöt olivat erilaisessa elämän ja uran vaiheessa ennen palvelusta. Peruskoulusta suoraan ammatilliseen koulutukseen siirtyneillä oli jo yleensä ammatillinen tutkinto ja he olivat siirtymässä työelämään. Ylioppilaat olivat vasta siirtymässä ammatilliseen tutkintoon johtavaan koulutukseen. Palvelukseen valmistautuminen ilmeni ennakoitina, jolloin ei voitu kiinnittyä työelämään tai pitempikestoiseen koulutukseen. Tämä näkyi tuloksissa muun muassa työllistymispiikkiä sekä ennen että jälkeen palveluksen.

Pääosalle tutkituista asepalvelus ajoittui siihen aikaan, jona ammatinvalintaa aktiivisesti tehdään ja sitä myös uudelleen harkitaan. Ammatinvalinnan vaiheen perusteella tutkimushenkilöt voitiin jakaa neljään ryhmään. Valinnastaan epätietoisia oli sekä ennen palvelusta että palveluksen jälkeen vain muutama. Ammatinvalinnassaan edistyneitä oli paljon; erityisesti ylioppilaat olivat eksploraatiovaiheessa palveluksen aikana. Heillä tapahtui vaihtoehtojen täsmentymistä tai jopa lopulliseen valintaan sitoutumista ja kiinnittymistä valitulle alalle. Näin ollen palveluksen suorittaminen ja siihen sisältyvät viiveajat olivat heille tärkeitä. Taantujiksi luokiteltiin ne, jotka siirtyivät palveluksen aikana asteikolla alemmalle tasolle eli taantuivat suunnitelmissaan. Heille palvelus toimi uudelleenarvioinnin vaiheena. Uudelleenarviointi ei välttämättä tarkoita yksilön kannalta haitallista tai negatiivista muutosta. Pikemminkin kyse voi olla positiivisesta edistymisestä, jossa epävarma valinta kyseenalaistetaan ja vaihdetaan toiseen, tulevaisuuden kannalta varmempaan valintaan. Huomattavalle osalle ei palvelusaikana tapahtunut mitään muutosta. Heille palveluksen suorittamisella ei ollut merkitystä ammatin valinnassa edistymisen kannalta, vaan heille palveluksen merkitys urakehityksessä oli selvästi viivästyttävä.

Naisille suojelualan ammatteihin hakeutuminen oli selvästi yksi keskeinen palvelukseen hakeutumismotiivi. Miehille suojelusala ei ollut niin merkittävä, vaikka heidänkin joukossaan oli poliisiksi ja vartiointialalle pyrkiviä jonkin verran. Tutkimushenkilöiden opintosuunnitelmat realisoituvat selvästi palveluk-

sen aikana sekä kahden vuoden aikana sen jälkeen. Tämä näkyi ennen palvelusta olleiden vaihtoehtoisten suunnitelmien kiteytymisenä. Naisten suuri halukkuus suojelualan koulutukseen laimenee: ennen palvelusta melkein kaikki naiset suunnittelivat suojelualan opintoja, palveluksen jälkeen alalle haki noin 40 prosenttia ja lopulta alalle pääsi alle neljännes (23 prosenttia) tämän aineiston naisista. Suunnitelmien realisoitumista tapahtui myös koulutuksen tasossa, kun Maanpuolustuskorkeakoulua koskevat toiveet siirtyivät Maanpuolustusopiston ja poliisikoulutuksen suuntaan.

Urapolku tyypit pysyivät palveluksen ajan luonnollisesti suhteellisen vakioina. Palveluksen jälkeen toiminnot vakiintuivat ja pari vuotta palveluksen jälkeen lähes kaikki tutkimushenkilöistä olivat sitoutuneita tai vakiintuneita joko opiskeluun tai työelämään.

4 AMMATINVALINNASSA EDISTYMISEN SELITTÄJÄT

Tässä luvussa haetaan vastausta kolmanteen tutkimusongelmaan: mitkä asiat selittävät ammatinvalinnan vaiheessa tapahtuneita muutoksia. Ammatin valintaan liittyvät tekijät voidaan jaotella ulkoisiin (kontekstisidonnaisiin) ja sisäisiin yksilöllisiin tekijöihin. Ulkoisiin tekijöihin kuuluvat yksilön saama koulutus, sosiaalinen asema, kotitausta ja muu sosiaalinen ympäristö asuinpaikka mukaan lukien sekä niiden tuottamat sosiaaliset normit, arvot ja rooliodotukset. Sisäisiin tekijöihin voidaan lukea yksilön henkilökohtaiset kykytekijät ja niiden asettamat rajoitukset, persoonallisuuden piirteet, omat mieltymykset ja halut sekä muut yksilölliset mahdollisuudet. (vrt. Osipow & Fitzgerald 1995, 54–63.)

Tässä tutkimuksessa muutoksen selittäjiä haetaan yhtäältä yleisistä taustatekijöistä: sukupuoli, ikä ja koulutustausta (peruskoulu/lukio), ammatillisen tutkinnon suorittaminen (kyllä/ei) sekä myös palveluksen suorittamiseen liittyvistä tekijöistä, kuten palvelusmuodosta (miehistö-johtajat) ja palveluksen pituudesta. Tämä tehdään analysoimalla ammatinvalinnassa edistymistä ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä varianssianalyysin avulla.

4.1 Varusmiespalvelus ja opinto- ja työura palveluksen jälkeen

Varusmieskoulutuksen vaikuttavuutta koskevassa Elovainion, Metsärannan ja Kivimäen (2002) tutkimuksessa selvitettiin sitä, ennustaako varusmieskoulutuksessa menestyminen myöhempää työelämään sijoittumista ja siinä selviytymistä. Samalla kartoitettiin varusmieskoulutuksesta saatuja hyötyjä myöhemmän työuran kannalta. Tutkimukseen osallistuivat 1955, 1960 ja 1965 vuosina syntyneet varusmiehet. Saadut tulokset osoittavat, että johtajakoulutuksen käyneet miehet, varsinkin RUK:n käyneet, menestyivät työuralla muita miehiä paremmin. Tämä näkyi kuulumisena ylempään tuloluokkaan ja ylempään toimihenkilötason tehtäviin selvästi miehistöä useammin. Myös saadusta johtamis-

koulutuksesta katsottiin olleen hyötyä työuralla. (Elovainio, Metsäranta & Kivimäki 2002.)

Elovainion, Metsärannan ja Kivimäen tekemä tutkimus osoittaa, että johtajakoulutukseen valikoitumisella ja koulutuksessa menestymisellä on selvä ennustearvo työelämässä menestymiseen. Tutkimus ei kuitenkaan osoita, että varusmieskoulutuksella itsellään olisi ollut selvä vaikutus yksilöiden työuralla menestymiseen. Keskeiseksi selittäväksi tekijäksi tulee nimenomaan koulutukseen valikoituminen. Toisin sanoen kyvykkäät yksilöt valikoituvat johtajakoulutukseen ja selviytyvät yleensä varusmieskoulutuksesta hyvin ja menestyvät myös työurallaan. Varusmieskoulutuksella voi olla vahvistavia mutta myös yksilön työuraa heikentäviä vaikutuksia, joita tutkimuksessa ei selvitetty.

Laaksonen (2005) on selvittänyt varusmiespalveluksen vaikutuksia korkeakouluopiskelun aloittamiseen ja jatkamiseen. Tutkimuksessa selvitettiin vuonna 1999–2003 varusmiespalveluksensa suorittaneiden miesten (n = 2242) näkemyksiä varusmiespalveluksen vaikutuksista korkeakouluopintoihin. Tutkimukseen osallistuneet olivat iältään alle 34-vuotiaita miehiä ja opiskelivat yliopistossa joko alemmaa tai ylempää korkeakoulututkintoa tai ammattikorkeakoulujen perustutkintoa. Selvitys liittyy ajankohtaiseen keskusteluun korkeakouluopiskelijoiden opintojen pitkittymisestä sekä myös varusmiespalveluksen kehittämiseen niin, että palveluksessa opittua voitaisiin lukea hyväksi myös oppilaitoksissa. Yhtenä tavoitteena oli myös kartoittaa mahdollisuuksia varusmiespalveluksen kehittämiseksi yhteensopivammaksi muiden oppilaitosten oppisisältöjen kanssa. Tulokset osoittavat että pääsykokeisiin valmistautuminen oli armeija-aikana vaikeaa. Kotiuttamisajankohdalla oli merkitystä siinä, kuinka hyvin päästiin opiskelurytmiin mukaan. Kesken lukuvuoden kotiutuneet ja opintojaan jatkavat kokivat vaikeuksia opiskelurytmin löytämisessä armeijasta kotiutuessaan. Hyväksilukemisen käytäntöjä opiskelijan tunsivat hyvin vähän ja tulosten perusteella hyväksilukemisen toteutuminen oli myös hyvin vähäistä. Huomattavaa oli, että osa kyselyyn vastanneista ei kokenut varusmiespalvelusta ongelmana opintojensa kannalta: monet kokivat varusmiespalveluksen positiivisena oma-aloitteisuuden, sosiaalisten taitojen ja johtamistaitojen kehittymisen kannalta.

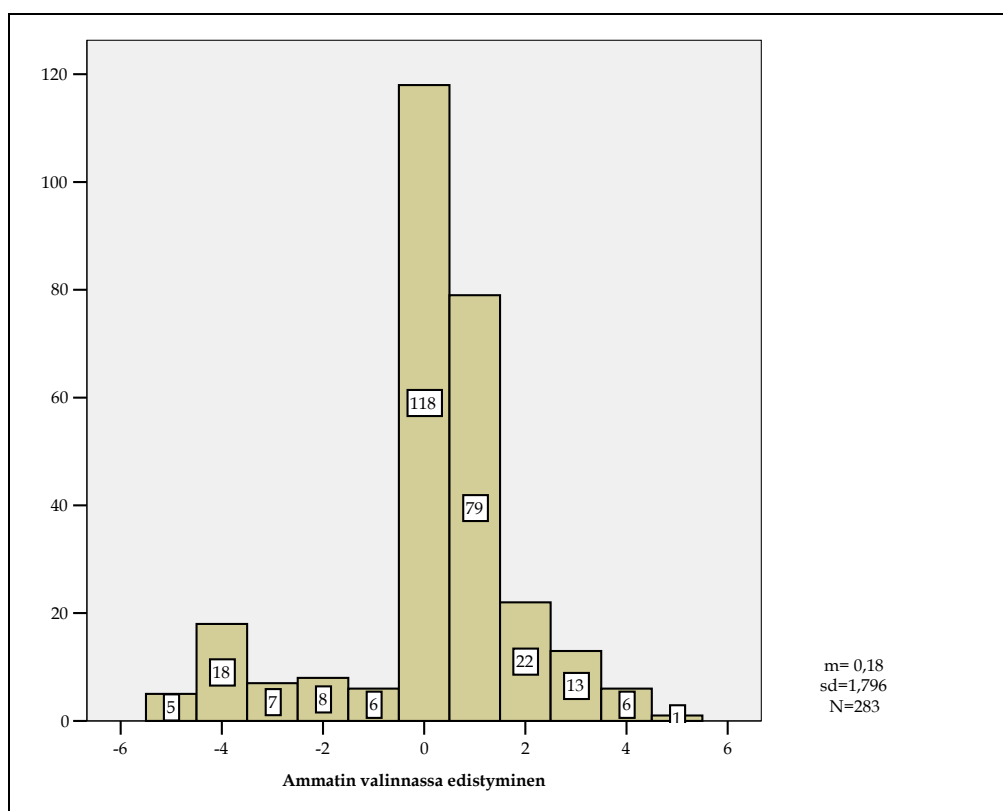
4.2 Analyysin muuttujat

AmmatINVALINNASSA EDISTYMINEN SELITETTÄVÄNÄ MUUTTUNA

AmmatINVALINNAN edistymistä kuvaava mittari koostuu kahdeksaa eri tasoa kuvaavasta vaihtoehdosta, joista vaihtoehdot 1–7 ovat nousevassa järjestyksessä ja kuvaavat ammatin valinnassa edistymistä silloin, kun valinnan oletettiin etenevän nousujohteisesti. Vaihtoehto kahdeksan (*Vaihtamassa alaa*) ei sopinut luontevasti nousevalle asteikolle, koska se kertoo nousujohteiselta uralta poikkeamiselta. Muutoksen analysointia varten kahdeksas vaihe koodattiin vaihee-

seen kaksi (*Mielessä erilaisia vaihtoehtoja*). Tällöin oletettiin, että vaihtoehdon kahdeksan valinneet olivat jo kerran ammatinvalintansa tehneet ja halusivat harkita sitä uudelleen palveluksen aikana. Näin saatiin mukaan tarkasteluun myös niiden henkilöiden ammatinvalinnan muutokset, jotka ennen palvelusta harkitsivat alan vaihtoa ja mahdollisesti kiteyttivät omia uusia suunnitelmiaan palveluksen aikana.

Tämän uudelleenkoodauksen jälkeen yhdistettiin muuttujat *ammatinvalinnan vaihe ennen palvelusta* ja *ammatinvalinnan vaihe palveluksen jälkeen* (ks. luku 3) ristiintaulukoimalla. Tästä asetelmasta muodostettiin uusi muuttuja ammatinvalinnan kehitysvaiheen muutoksen mukaan. Valinnassaan positiivisesti edistyneet saivat erisuuruisia positiivisia arvoja riippuen siitä kuinka monta vaihetta he olivat edenneet palveluksen aikana. Tällöin siirtymä alemmalta vaiheelta (esimerkiksi vaiheesta kaksi vaiheeseen kolme) merkitsi positiivista muutosta (+1). Vastaavasti alemmalle vaiheelle siirtyminen (esimerkiksi vaiheesta kolme vaiheeseen kaksi) merkitsi negatiivista muutosta (-1). Samassa vaiheessa pysyminen tarkoitti muuttumatonta tilannetta (0). Näin muodostui jatkuva muuttuja, joka sai arvoja väliltä -6-6 (kuvio 9). Positiivinen etumerkki tarkoitti siis urasuunnitelmien selkeytymistä ja negatiivinen etumerkki tarkoitti urasuunnitelmien hämärtymistä. Mitä suurempi arvo oli, niin sitä suurempi oli muutos suuntaan tai toiseen. Esimerkiksi arvo +2 tarkoitti suunnitelmien selkiytymistä kaksi porrasta ylöspäin esimerkiksi epätietoisuudesta (vaihtoehto yksi) oman alan hahmottumiseen (vaihtoehto kolme).

KUVIO 9 Ammatinvalinnan vaiheessa tapahtunut muutos palveluksen aikana

Kuviosta on todettavissa, että miltei puolelle tutkimushenkilöistä (n = 121) tapahtui positiivista muutosta, yleensä pieniä, koska muuttujan arvo +1 oli positiivisessa muutoksessa kaikkein yleisin. Melkein yhtä paljon oli heitä, joille muutosta ei tapahtunut lainkaan (n = 118). Vähemmistönä olivat ne, joille ammatinvalinnan muutos oli negatiivinen (n = 44). Tästä ammatinvalinnassa edistymisen muuttujasta tuli analyysin selitettävä muuttuja, kun lähdetään tarkastelemaan muutokseen yhteydessä olevia tekijöitä.

Selittävät muuttujat

Aikaisemman tarkastelun perusteella selittäväksi muuttujaksi valittiin ensin sukupuoli, koska naiset olivat asepalveluksessa erilaisessa asemassa kuin miehet vapaaehtoisuutensa vuoksi. Lisäksi heidän laaja suojelualalle hakeutumisensa tarkoitti usein myös mahdollista uuden ammatin valintaa. Toiseksi selittäväksi muuttujaksi valittiin ikä, koska se asetti tutkittavat erilaiseen urakehityksen ja siten myös erilaiseen ammatinvalinnan vaiheeseen palveluksen aikana. Vanhemmat tutkimushenkilöt olivat yleensä myös ammatinvalinnassaan pidemmällä kuin nuoremmat. Kolmanneksi selittäväksi muuttujaksi valittiin koulutus: peruskoulusta suoraan ammatilliseen koulutukseen siirtyneet olivat jo ammatillisen valintansa tehneet ja heillä useimmilla oli jo ammatillinen tutkinto valmiina, elleivät he harkinneet alan uudelleenvalintaa palveluksen aikana. Ylioppilaat olivat ammatinvalinnassaan alemmissa vaiheissa, koska lukio yleissivistävänä oppilaitoksena vasta antoi pohjakoulutuksen tutkintoon johtavalle koulutukselle hakeutumiselle. Neljänneksi selittäjäksi valittiin palveluksen pituus: pidempi palvelusaika saattoi antaa lisää aikaa myös ammatilliseen tutkiskeluun.

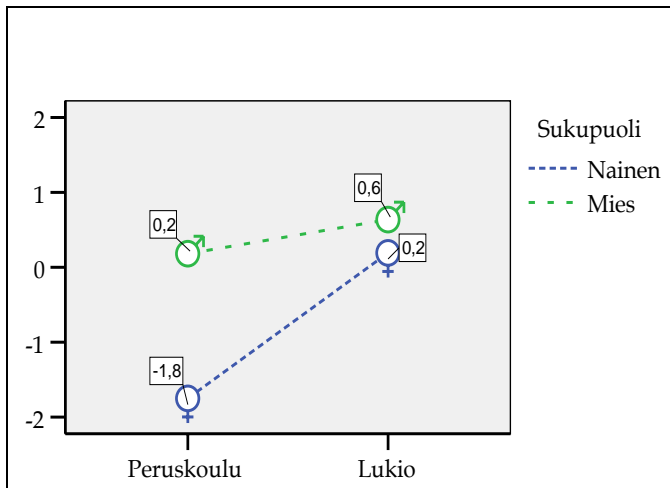
TAULUKKO 20 Selittävät muuttujat

	f	%
Sukupuoli		
Nainen	89	30,1
Mies	207	69,9
Yhteensä	296	100,0
Koulutus		
Peruskoulu	144	48,8
Lukio	151	51,2
Yhteensä	295	100,0
Ikä		
Alle 20	183	61,8
20 tai yli	113	38,2
Yhteensä	296	100,0
Ammattitutkinto		
Kyllä	135	47,9
Ei	147	52,1
Yhteensä	282	100,0
Palvelusjakso		
240 vrk	86	29,1
285 vrk	28	9,5
330 vrk	182	61,5
Yhteensä	296	100,0

Kaikki selittävät muuttujat olivat luokitteluasteikollisia ja ne muunnettiin taulukon 20 mukaisesti tarkoituksenmukaisiin luokkiin analyysin ja tulinnan helpottamiseksi. Ikä muutettiin kaksiluokkaiseksi (alle 20 vuotta/20 vuotta tai yli), koulutustausta myös kaksiluokkaiseksi (peruskoulu/lukio) ja palveluksessa saadun sotilaskoulutuksen pituus kolmiluokkaiseksi (240 vrk/ 285 vrk/330 vrk).

4.3 Varianssianalyysin tulokset

Vastausta haettiin kaksisuuntaisella varianssianalyysillä, koska tällöin voitiin analysoida sekä pää- että yhdysvaikutukset. Aluksi malliin otettiin mukaan sukupuoli ja koulutustausta (peruskoulu/lukio). F-testi osoitti, että omavaikutuksia oli sekä sukupuolella ($F_{1,278} = 19,87$, $p < .001$, $\eta^2_p = 0,067$) että pohjakoulutuksella ($F_{1,278} = 20,23$, $p < .001$, $\eta^2_p = 0,068$). Tämä tarkoitti sitä, että naisten ja miesten kesken sekä peruskoulupohjaisten että ylioppilaiden kesken oli tilastollisesti merkitseviä eroja ammatinvalinnassa edistymisen pistemäärässä. Myös sukupuolen ja pohjakoulutuksen suorittamisen välillä esiintyi yhdysvaikutusta ($F_{1,278} = 7,80$, $p < .05$, $\eta^2_p = 0,027$), joten naisten ja miesten ammatinvalinnan pistemäärässä oli eroja peruskoulupohjaisten ja ylioppilaiden kesken. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että sekä sukupuolella että pohjakoulutuksella sekä näiden muuttujien yhdysvaikutuksella voitiin selittää ammatinvalinnassa edistymistä.

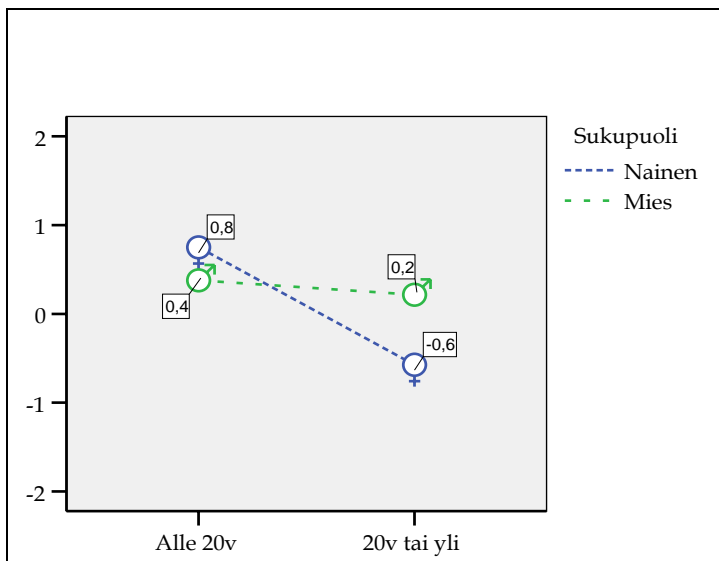

KUVIO 10 Sukupuolen ja pohjakoulutuksen vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot)

Peruskoulupohjaiset miehet olivat edistyneet ammatinvalinnassaan ja peruskoulupohjaiset naiset olivat taantuneet. Sen sijaan sekä lukiopohjaiset naiset että lukiopohjaiset miehet olivat edistyneet.

Hienojakoisempi tarkastelu osoitti, että ilman ammatillista koulutusta olleet ylioppilaat edistyivät kaikkein eniten. Tässäkin miehet erosivat naisista. Naisten alhaisemmat pistemäärät selittyivät tarkemmassa analyysissä niillä naisilla, jotka olivat jo suorittaneet ammatillisen tutkinnon ennen palveluksen alkua ja ilmoittivat ennen palvelusta ammatinvalinnan vaiheensa vakiintuneeksi. Suurin osa heistä oli hakeutumassa tosissaan suojelualalle ja juuri ne, jotka eivät päässeet suojelualalle, ilmoittivat palveluksen lopussa olevansa uudelleen eksploraatiovaiheessa eli laskeutuivat mittarilla reilusti alemmalle tasolle. Uutta ammatinvalintaa koskevat suunnitelmat eivät toteutuneet ja tämä näkyi pistemäärissä roimana laskuna.

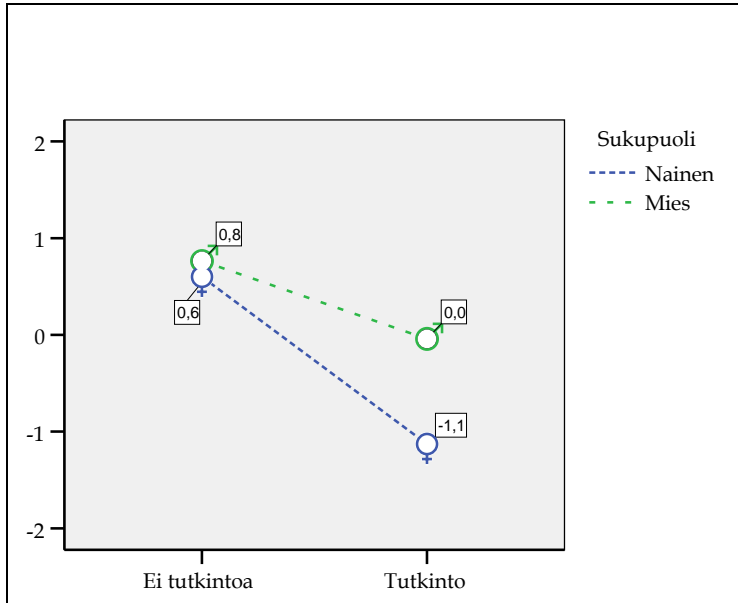
Seuraavaksi malliin sovitettiin koulutuksen tilalle ikä palveluksen alussa (alle 20 v/20 v tai yli), jolloin F-testi osoitti, että omavaikutuksia ei ollut sukupuolella ($F_{1,279} = 0.72$, $p = .398$, $\eta^2_p = 0,003$), mutta oli iällä ($F_{1,279} = 9,09$, $p < .01$, $\eta^2_p = 0,032$). Myös sukupuolen ja iän välillä esiintyi yhdysvaikutusta ($F_{1,279} = 5.56$, $p < .05$, $\eta^2_p = 0,020$), joten naisten ja miesten ammatinvalinnan edistymisen pistemäärissä oli eroja eri ikäluokkien kesken.

KUVIO 11 Sukupuolen ja iän vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot)

Nuoremmat, alle 20-vuotiaat naiset edistyivät ammatinvalinnassaan enemmän kuin samanikäiset miehet. Vanhemmat, 20-vuotiaat tai vanhemmat naiset sen sijaan taantuivat selvästi samanikäisiin miehiin verrattuna. Nuorempien edistyminen selittyi luonnollisesti tutkinnon suorittamattomuudella, joten palveluksen aikana suunnitelmat tulevasta ammatista kiteytyvät. Vanhemmilla miehillä tulos oli aika stabiili, pientä edistymistä oli tapahtunut. Heistä useat olivat jo kiinnittyneitä alalleen. Joskin vanhemmilla naisilla tulos sen sijaan oli selvästi muista poikkeava, koska heidän taantumansa selittyy sillä, että jo valittua ammattialaa harkittiin uudelleen. Tämä uudelleenharkinta liittyi erityisesti suojelualan ammatteihin.

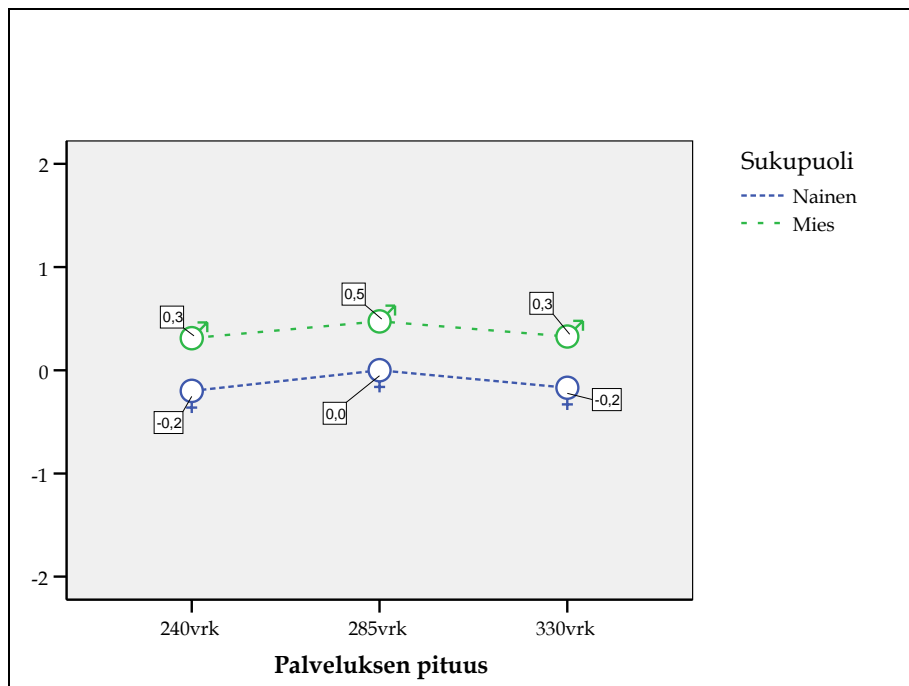
Hieman toisenlainen tulos syntyi kun malliin sovitettiin koulutuksen tilalle ammattitutkinnon suorittaminen (kyllä/ei). Tällöin F-testi osoitti, että oma-vaikutuksia oli paitsi sukupuolella ($F_{1,278} = 0.50$, $p < .01$, $\eta^2_p = 0,030$) myös tutkinnon suorittamisella ($F_{1,278} = 34,91$, $p < .01$, $\eta^2_p = 0,112$). Myös sukupuolen ja tutkinnon suorittamisen välillä esiintyi yhdysvaikutusta ($F_{1,278} = 34.91$, $p < .001$, $\eta^2_p = 0,016$), joten naisten ja miesten ammatinvalinnassa edistymisen pistemäärissä oli eroja ammattitutkinnon suorittaneiden ja suorittamattomien kesken.

KUVIO 12 Sukupuolen ja ammattitutkinnon suorittamisen vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot)

Odotusten mukaisesti ne henkilöt, joilla ei ollut ammattitutkintoa, edistyivät selvästi ammatinvalinnassaan tutkinnon suorittaneita enemmän. Miehet edistyivät hiukan naisia enemmän: ero oli tosin hyvin pieni. Ammattitutkinnon suorittaneet naiset taantuivat ammatinvalinnassaan selvästi. Tutkinnon suorittaneet miehet sen sijaan edistyivät ammatinvalinnassaan hivenen, mutta vähemmän kuin tutkintoa suorittamattomat miehet.

Lopuksi malliin sijoitettiin palveluksen pituus, joka muuttujana mukaili myös palvelusjaksoa (miehistö/johtajat). Johtajat palvelivat kaikki 330 vuorokautta. Palveluksen pituuden syöttäminen malliin ei tuonut uusia selittäjiä. F-testi osoitti, että omavaikutuksia ei ollut sukupuolella ($F_{1,277} = 1,57$, $p = .211$, $\eta^2_p < -0,05$) eikä myöskään palveluksen pituudella ($F_{1,277} = 0,75$, $p = .928$, $\eta^2_p = -0,001$). Myöskään yhdysvaikutusta ($F_{2,277} = 1,57$, $p = .999$, $\eta^2_p = -0,001$) ei esiintynyt. Verrattuna edellisiin analyyseihin sukupuolen omavaikutus häviää, koska erot eri palvelusajanjaksojen välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

KUVIO 13 Sukupuolen ja palveluksen pituuden vaikutus ammatinvalinnassa edistymiseen (keskiarvot)

Palveluksen pituus vaihteli 240 vuorokaudesta 330 vuorokauteen, joten oli oletettavaa, että pituudella mahdollisesti olisi voinut olla yhteys ammatinvalinnassa edistymiseen. Kuviossa 13 näkyvät erot sukupuolten välillä: naiset näyttäisivät edistyneen ammatinvalinnassaan keskimääräistä vähemmän kuin miehet. Tulokset eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä. Tämä johtui osaltaan siitä, että aineisto muodostui naisten kohdalla, varsinkin 240 vuorokauden ja 285 palvelusvuorokauden välillä, niin pieneksi, ettei tilastollisesti merkitseviä tuloksia saatu. Vaikka koulutuksen pituus yhdistettiin kaksiluokkaiseksi (240 ja 285 vuorokautta/330 vuorokautta), se ei muuttanut tulosta.

Mielenkiintoinen piirre, joka havainnollistuu myös kuviossa, oli se, että 285 vuorokautta palvelleet näyttäisivät edistyneet ammatinvalinnassaan muita enemmän. Tämä ryhmä oli pääsääntöisesti erikoisjoukoissa palvelleita, joilla useimmilla oli jo jokin ammatillinen koulutus takanaan tai he olivat suuntautuneita ko. aselajin ja mahdollisesti sille läheisen ammattialan mukaisille aloille. Tämä antaa mielenkiintoisen lähtökohdan seuraavalle luvulle, jossa tarkastellaan asepalveluksen ja ammatillisen osaamisen yhteenliittymiä.

4.4 Yhteenveto

Malliin haetuista muuttujista sukupuolella, koulutustaustalla, ikävaiheella ja tutkinnon suorittamisella oli vaikutusta ammatin valinnassa edistymiseen palveluksen aikana. Palvelukseen liittyvällä keskeisellä tekijällä, palveluksen pituudella, joka myös mukaili miehistön ja johtajien koulutusta (miehistöllä lyhy-

empi ja johtajilla pisin koulutus), ei ollut vaikutusta ammatinvalinnassa edistymiseen. Yhdysvaikutuksia oli sukupuolella ja pohjakoulutuksella, sukupuolella ja iällä, sukupuolella ja tutkinnon suorittamisella. Tämä tarkoitti sitä, että ammatinvalinnassa edistymisessä oli eroja peruskoulupohjaisten ja lukiopohjaisten sisällä eri sukupuolten välillä. Eroja oli myös eri ikäryhmien sisällä naisten ja miesten välillä. Myös tutkinnon suorittaneiden naisten ja miesten välillä oli eroja.

Tulos vahvasti aikaisempia tuloksia. Myös naisten ja miesten erilaiset lähtökohdat näkyivät tuloksissa. Naiset olivat tulleet palvelukseen vapaaehtoisesti, ja useimmilla heistä oli jo ennen palvelusta ylioppilastutkinto, osalla myös ammatillinen tutkinto. Naiset olivat myös miehiä vanhempia. Ammattitutkinnon suorittaneet ja vanhemmat naiset eivät edistyneet ammatinvalinnassaan siinä määrin kuin pelkän ylioppilastutkinnon suorittaneet nuoremmat naiset.

Miehet erottautuivat selvästi naisista. Heillä keskeiseksi erottelijaksi muodostui tutkinnon suorittaminen. Jo tutkinnon suorittaneilla ja aloilleen sitoutuneilla ammatinvalinnassa edistymistä tapahtui hyvin vähän – edistyminen olisikin merkinnyt jo seuraavalla tasolle siirtymistä, työammattiin tai vakiintuneelle uralle. Tätä palveluksen suorittaminen ei luonnollisesti mahdollistanut. Tuloksissa tämä näkyi hyvin pieninä muutoksia, koska suurin osa tutkittavista oli jo vakiintuneita. Joukossa oli jo valittua alaa uudelleen harkitsevia, lukumääräisesti kuitenkin pääjoukosta vähemmistö, joten he eivät olleet muuttaneet päätrendiä. Nuoremmilla, lähinnä ylioppilastutkinnon suorittaneilla, muutosta tapahtui enemmän kuin vanhemmille. Heille palveluksen suorittaminen merkitsi edistymistä eksploraatiovaiheen sisällä. Suunnitelmat kiteytyivät ja palvelusaika mahdollisti oman alan täsmentymisen. Myös heidän joukossaan oli jo oman alavalintansa tehneitä: osalla oli jo opiskelupaikka odottamassa, mikä vaikutti tuloksiin siten, että koko joukossa keskiarvoin tarkasteluna muutosta tapahtui vain vähän, mutta selvästi enemmän kuin pääosalla naisista ja tutkinnon suorittaneista miehistä.

Mielenkiintoista oli se, että palveluksella itsellään ja sen pituudella ei ollut mainittavaa vaikutusta ammatinvalinnassa edistymiseen. Varsinkin miehillä, joilla suojelualaa koskevat suunnitelmat olivat marginaaliset, palveluksen pituus ei muuttanut kokonaiskuvaa. Naisille, joista useimmille suojeluala oli ammatinvalintasuunnitelmissa ennen palvelusta, vaikutus oli merkittävämpi. Vajaalle neljäsosalle naisista suojelualasta tuli myös toteutunut ammatinvalinta. Tämä ei kuitenkaan näkynyt päätuloksissa. Naiset, jotka hakivat suojelualalle, mutta eivät päässeet, palasivat harkitsemaan alavalintaansa, eksploraatiovaiheeseen.

Selitysprosentit jäivät kaikissa malleissa hyvin alhaiseksi, joten on siis mahdollista, että ammatinvalinnassa kehittymistä selittävät jotkin muut tekijät. Näitä voivat olla yksilölliseen elämäntilanteeseen liittyvät tekijät, joita tällä aineistolla ei ollut mahdollista tarkastella.

5 ASEPALVELUS JA AMMATTITAITO

Tässä luvussa tarkastellaan ammatillisen osaamisen ja asepalveluksen yhteenliittymiä. Aluksi kuvataan sitä, millä tavoin jo ennen palvelusta hankittu ammatti/koulutusala ja asepalveluksen työtehtävät ovat yhteneviä palveluksessa suoritettujen aselajin ja työtehtävien kanssa. Näin saadaan yleinen kuva tutkivamushenkilöiden mahdollisuudesta työskennellä oman alansa mukaisissa tehtävissä. Toiseksi selvitetään määrällisesti kuinka paljon jo ammatillisen tutkinnon suorittaneet pääsivät hyödyntämään ammatillista osaamistaan palveluksessa. Avoimilla kysymyksillä selvitetään tarkemmin sitä, mitä taitoja erityisesti voitiin hyödyntää palveluksessa. Kolmanneksi selvitetään sitä, millaisia työelämässä hyödynnettäviä taitoja opittiin omaa uraa ajatellen. Ongelmaan haetaan vastausta mittarilla, jossa on yhteensä 36 väittämää (ks. liite 1: kysymykset 46–81). Väittämät on muodostettu Väärälän (1995) kvalifikaatioluokituksia mukailleen. Väittämille tehdään faktorianalyysi ammattitaidon ulottuvuuksien selkiyttämiseksi. Tulosten käsittelyyn on lainattu valikoituja sitaatteja avointen kysymysten vastauksista tarkastelua elävöittämään ja rikastuttamaan.

5.1 Ammattitaito

Ammattitaidosta ja ammatillisesta osaamisesta käytetään monia käsitteitä ja näkökulmasta riippuen niillä on omat merkityksensä. Näistä lähestymistavoista ovat tehneet selkoa muun muassa Ruohotie ja Honka (2003). Seuraavassa tarkastellaan lähemmin kvalifikaation ja kompetenssin käsitteitä.

Kvalifikaatio

Kvalifikaatio-käsitteen ja kvalifikaatiotutkimuksen alkuperä on saksalaisessa työelämän tutkimustraditiossa 1960- ja 70-luvuilla, jolloin myös kvalifikaatiolle läheisiä käsitteitä, pätevyyttä (*competence*) ja taitoja (*skills*) alettiin käyttää. Jäl-

kimmäiset käsitteet ovat peräisin anglosaksisesta tutkimustraditiosta. (Engeström 1995, 19; Jaakkola 1995, 113–114; Pelttari 1997, 24 ja Streumer 1993)

Kvalifikaatio tarkoittaa yleiskielisessä merkityksessä yleensä *pätevyyttä*. Työ- ja koulutuskeskusteluissa käsitettä on käytetty kuvaamaan niitä valmiuksia ja taitoja, joita koulutus yhtäältä tuottaa ja joita työelämä toisaalta tarvitsee. Jaakkolan (1995, 118–119) mukaan kvalifikaatiot kuvaavat niitä yksittäisiä ammatillisia sisältöalueita, joista muodostuu ammatillinen pätevyys. Näin ne myös kuvaavat työstä johdettujen vaatimusten ja yksilön yksittäisten taitojen välistä suhdetta. Myös Streumer (1993) painottaa, että kvalifikaatio on suhdekäsite. Ellströmin (1994, 30–31) mukaan kvalifikaatiot voivat olla esimerkiksi laissa määrättyjä tai sitten työssä itsessään määräytyviä, todellisia vaatimuksia, joista jälkimmäisten katsotaan olevan tärkeämpiä. Toikan (1984, 5–6) mukaan vaatimuksia voidaan tarkastella koko yhteiskunnan, työorganisaation tai yksilön omista tarpeista käsin. Nämä vaatimukset eivät välttämättä ole identtisiä ja kvalifikaatiot myös muuttuvat aikojen kuluessa (Pelttari 1997, 31–32). Kvalifikaatiolla on tarkoitus kuvata niitä taitoja ja valmiuksia, joita tarvitaan työssä. Tällöin ollaan lähellä Ellströmin (1994) määrittelyä kvalifikaatiosta ammattitaidon osana, sinä pätevyyttenä, jota työ todellisuudessa vaatii ja jota työnantajat edellyttävät. Kvalifikaatiot voivat olla yleisiä, kaikissa ammateissa ja työtehtävissä tarvittavia tai spesifejä, vain tietyssä ammatissa tai ammattialalla tarvittavia.

Väärälä (1995, 43–45) on luokitellut (Ollusta yms. 1990 mukaillen) kvalifikaatiot seuraavasti:

1. *Tuotannolliset ja tekniset kvalifikaatiot* ovat yksilöllisiä työn välittömässä suorittamisessa tärkeitä ja teknisesti painottuvia ammattitaidon osia. Ammatti on käsitetty joukkona rajattuja työtehtäviä, ja ammattitaito on näiden yksittäisten taitojen ja tietojen summa, joita tehtävistä suoriutuminen vaatii.
2. *Motivaatiokvalifikaatiot* ymmärretään yleensä suhteellisen pysyvinä ominaisuuksina, ei ammattitaitoina. Työntekijän muuttuva rooli entistä itsenäisemmäksi päätöksentekoyksiköksi korostaa henkistä sitoutumista ja vastuullista itseohjautuvuutta.
3. *Mukautumiskvalifikaatiot* tarkoittavat työhön sopeutumista ja suostumista, joihin kuuluvat mm. työkuri, työaika, työtahti, työyhteisö, tunnollisuus yms. Voidaan puhua myös sietokyvystä, työprosessin välttämättömyksien tajuamisesta tai vähintään niiden sietämisestä.
4. *Sosiokulttuuriset kvalifikaatiot* tarkoittavat työntekijän suhdetta ja liittymää työorganisaatioon ja liittymää työorganisaatiosta ulospäin. Niillä tarkoitetaan taitoa yhdistellä tutusta poikkeavalla tavalla erilaisia osaamisen alueita ja erilaisten ihmisten osaamista. Siihen liittyy myös yksilöllinen pätevyys käyttää toisten osaamista oman oppimisen tukena ja oman oppimisen lähteenä. Se on myös kykyä kommunikoida asiakkaiden kanssa muuttuvissa olosuhteissa. Usein tilanteiden vaatima roolinotto (esim. tiimityössä), roolin vaihto ja oman roolin puolustaminen nousevat tärkeiksi kysymyksiksi.
5. *Innovatiiviset kvalifikaatiot* liittyvät työprosessin kehittämiseen. Ne rakentuvat Väärälän (1995, 46–47) mukaan systeemisestä suhteesta työhön, suh-

teuttamisen taidosta, jolla työntekijä näkee oman työnsä merkityksen ja kohdistumisen osana koko työprosessia, työjärjestelmää ja yhteiskunnallista toimintaa. Historiallisuus on kykyä nähdä oma työnsä ja koko työprosessi jatkuvasti muuttuvana ja kehityksellisenä toimintana. Kohteenomaisuudella tarkoitetaan kykyä analysoida työn perustekijöitä ja erityisesti työn muuttuvaa kohdetta sekä kykyä kohdistaa omaa työtänsä ja kykyä kehittää uusia välineitä muuttuvien haasteiden mukaisesti. Se on myös kykyä jatkuvaan oppimiseen ja ammattitaidon joustavaan kehittämiseen.

Jaakkola (1995, 116) käyttää nimitystä *kvalifikaatiolistat* kuvaamaan yksittäisiin työtehtäviin sidottuja valmiuksien luetteloita. Usein kvalifikaatioiden sisältöalueet on ilmoitettu luetteloina ilman vaadittavaa hallinnan tasoa ja ilmaistu yleisesti mekaanisina taitoina, tietoina ja asenteina. Toisaalta kvalifikaatioiden keskinäisiä suhteita ja niistä syntyneitä kokonaisuutta ei ole juurikaan pohdittu. Ehkä luokittelulla on oma merkityksensä siinä, että ne auttavat hahmottamaan sitä taitojen kokonaisuutta, jota työelämässä vaaditaan. Kvalifikaatioita tarkasteltaessa tuleekin pitää mielessä, että ammattitaito on kokonaisuus – ei pelkääntään erillisten kvalifikaatioiden summa, vaan myös näiden keskenään suhteessa olevien kvalifikaatioiden yhtenäinen kokonaisuus.

Kompetenssi

Kvalifikaatiolle läheinen käsite on kompetenssi. Ellströmin (1994, 22) näkemyksen mukaan kompetenssi viittaa yksilöön ja hänen mahdolliseen kykyynsä tehdä määrättyä työtä. Hän korostaa kompetenssin olevan yksilön kyvyn ja tietyn tehtävän/työn välinen suhde ja osoittavan yksilön mahdollista toimintakykyä suhteessa tiettyyn tehtävään. Kompetenssi on sitä, mitä yksilö kykenee tietyissä tehtävissä ja tilanteissa tekemään. (Pelttari 1997, 28.) Kun kompetenssi lähtee yksilöstä ja hänen mahdollisesta kyvystään suhteessa johonkin työhön, kvalifikaatiokäsite lähtee työstä ja sen asettamista vaatimuksista yksilön kompetenssille. Yksilöllä voi siis olla kompetenssia, mutta se ei välttämättä vastaa työssä vaadittavia kvalifikaatioita. Vastaavasti työssä voidaan vaatia sellaisia kvalifikaatioita, joiden mukaisia kompetensseja yksilöllä ei ole. (Pelttari 1997, 28–29.)

Ellström (1994, 38) on yhdistänyt kompetenssin ja kvalifikaation käsitteet ammattitaidon käsitteen avulla. Hän löytää viisi erilaista tapaa määritellä ammattitaito:

1. *Ammattitaito muodollisena kompetenssina, saavutetaan muodollisen koulutuksen avulla*
2. *Ammattitaito yksilön omistamana todellisena pätevyytinä, jonka yksilö omistaa ja jota voi hyödyntää käyttäen*
3. *Ammattitaito hyödynnettynä kompetenssina, jonka yksilö omaa ja voi hyödyntää työssä*
4. *Ammattitaito työn vaatimana pätevyytinä, jota vaaditaan työn menestykselliseksi suorittamiseksi*
5. *Ammattitaito tietyn työn määräämänä, joka on siinä muodollisesti tai epämuodollisesti määrätty*

Tässä luokittelussa muodollinen kompetenssi ja työn vaativa kompetenssi voidaan käsittää kvalifikaatioksi. Toisin sanoen niiden vaatimukset tulevat ulkoa,

koulutukselle ja työlle asetetuista vaatimuksista. Sen sijaan yksilön todellinen pätevyys ja työn vaatima todellinen pätevyys viittaavat yksilöstä käsin nousevaan ammattitaidon alueeseen eli kompetenssiin. Ideaali tilanne syntyy, kun yksilön kompetenssit ja työlle asetetut kvalifikaatiot ovat yhteneviä – puhutaan hyödynnetyistä kompetenssista.

Tässä tutkimuksessa on kysymys siitä millä tavoin muodollinen koulutuksen kautta hankittu kompetenssi yhdistyy palveluksen työtehtävien kanssa. Toisaalta on kysymys sekä koulutuksen että työkokemuksen kautta hankitun todellisen kompetenssin hyödyntämisestä palveluksen aikana. Kolmanneksi kysymys on siitä, millaisia yleisiä ja kaikissa työtehtävissä tarvittavia kvalifikaatioita palveluksessa opitaan.

5.2 Ammattitaidon hyödyntäminen asepalveluksessa

Aselajin/puolustushaaran ja asepalvelustehtävien yhteensopivuus koulutus- ja ammattialaan

Varusmiehet sijoitetaan palveluksessa ensisijaisesti puolustusvoimien omien tarpeiden mukaan. Vasta toissijaisesti huomioidaan sijoitettavien koulutus, ammatti, työkokemus, tulevaisuuden suunnitelmat ja erityistaidot. Taulukossa 21 on esitetty tutkimushenkilöiden koulutusala ennen palvelusta ristiintaulukoituna aselajin kanssa. Aselajit ovat hiukan eri tavoin ammatillisesti painottuneita, joten ne antavat lähtökohdan hankitun ammattitaidon hyödyntämisen tarkastelulle palveluksessa. Jalkaväki on yleisin aselaji ja sieltä löytyy monenlaisiin ammatteihin liittyviä työtehtäviä esimerkiksi ravitsemus-, lääkintä- ja kuljetusvälinehuollossa. Huollossa palveleminen voi tapahtua joko erillisissä huoltojoukoissa tai jonkin muun aselajin yhteydessä. Kenttätykistössä ja ilmatorjunnassa tarvitaan teknistä ammattitaitoa, pioneerijoukoissa rakennusteknisiä taitoja ja viestijoukoissa sähkötekniisiä taitoja.

TAULUKKO 21 Aselaji/puolustushaara palveluksessa koulutusalan mukaan ammatillisen tutkinnon suorittaneilla

Koulutusala	Aselaji/puolustushaara							Kaikki
	Jalkaväki	Kenttätykistö	Ilmatorjunta	Pioneerit	Viesti	Huolto	Merivoimat	
Luonnonvara-ala	3	3						6
Tekniikan ja liikenteen ala	31	16	1	4	7	13	4	76
Hallinnon ja kaupan ala	12	3			3	2	1	21
Ravitsemis- ja talousala	6	6	2			2		16
Sosiaali- ja terveysala	3	2				5	2	12
Kulttuuriala, humanistinen ja kasvatusala	3	4				1	1	9
Suojelu			1					1
Yhteensä	58	34	4	4	10	23	8	141

Luonnonvara-alan (maa-, metsä- ja puutarhatalous), hallinnon ja kaupan, ravitsemis- ja talousalan, kulttuurialan sekä humanistisen ja kasvatustalouden tutkijahenkilöt palvelivat pääosin jalkaväessä ja tykistössä. Sosiaali-terveysalan edustajat palvelivat jalkaväessä ja tykistössä, mutta myös huollon tehtävissä. Tekniikan ja liikenteen koulutusalan edustajista, joita oli lukumääräisesti eniten, suurin osa palveli jalkaväessä tai tykistössä, mutta myös huollon tehtävissä (taisteluväline- tai ajoneuvohuolto). Aineisto hajaantui niin pieniin osiin (soluihin), että luotettaviin vertailuihin aselajien ja ammattialojen välillä ei päästy.

Tarkemman kuvan saamiseksi tutkittavilta selvitettiin heidän täsmällisempi palvelustehtävänsä palveluksen aikana. Tämä yhdistettiin koulutusalan kanssa.

TAULUKKO 22 Palveluksessa suoritettu tehtävä⁹ koulutusalan mukaan ammatillisen tutkinnon suorittaneilla

Koulutusala	Tehtävä					
	Lääkintä	Sotilaspoliisi	Tekniikka	Huolto	Kirjuri	Kaikki
Luonnonvara-ala	0	0	2	0	0	2
Tekniikan ja liikenteen ala	1	5	18	1	2	27
Hallinnon ja kaupan ala	3	1	5	0	1	10
Ravitsemis- ja talousala	1	1	2	2	2	8
Sosiaali- ja terveysala	7	0	1	1	0	9
Kulttuuriala, humanistinen ja kasvatustalousala	0	0	2	1	0	3
Suojeluala	0	1	0	0	0	1
Kaikki	12	8	30	5	5	60

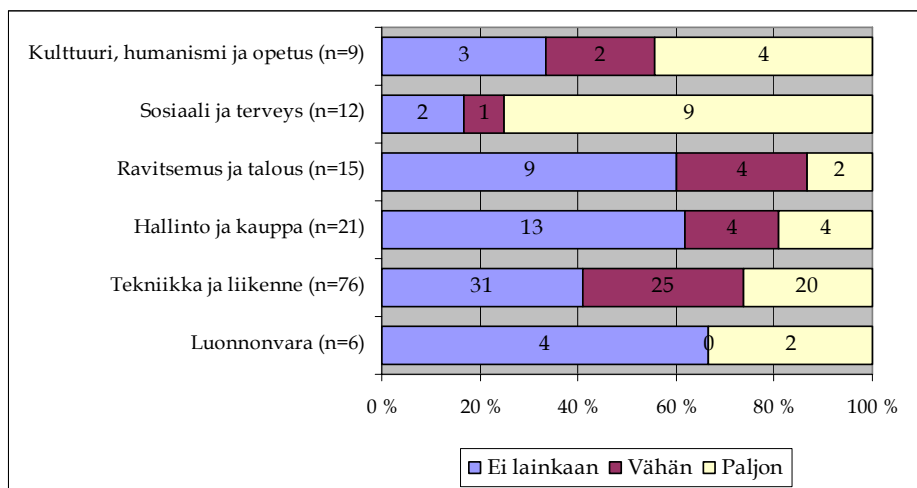
Vain osalle (60) tutkinnon suorittaneista voitiin täsmentää työtehtävä palveluksen aikana. Tyypillisimpiä olivat tekniikan alaan liittyvät tehtävät, kuten auton tai muun ajoneuvon kuljettaja, mekaanikko, mittaustehtävät tai elektroniikkaalaaan liittyvät tehtävät. Myös lääkintähuoltoon liittyviä tehtäviä oli runsaasti. Sotilaspoliisi (SPOL) on mainittu omana ryhmänä, koska heidän toimintansa on läheistä suojelualalle ja on tarkastelussa mielenkiinnon kohteena. Lisäksi oli eräitä huollon tehtäviä, toimistotehtäviä sekä jonkin verran erittelemättömiä erikoistehtäviä.

Selvä kasauma oli tekniikan ja liikenteen koulutusalan ja vastaavasti tekniikan alaan liittyvien palvelustehtävien välillä. Tekniikan ja liikenteen alan ja sosiaali- ja terveysalan edustajat olivat useimmin päässeet myös siviiliammattillean läheisiin tehtäviin. Muita liittyviä ei voi luotettavasti arvioida aineiston pienuuden vuoksi.

⁹ Tehtävän koodaus. Lääkintä: erilaiset lääkintätehtävät ja ambulanssinkuljettaja. Sotilaspoliisi: sotilaspoliisin tehtävät. Tekniikka: autonkuljettaja, traktorinkuljettaja, vauvankuljettaja, veneenkuljettaja, asentaja, mekaanikko, muut kuljetushuollon tehtävät, elektroniset tehtävät, radisti ja taisteluvälinehuollon tehtävät. Huolto: erilaiset huollon tehtävät. Kirjuri: kirjuri ja lähetti.

Ammattitaidon hyödyntäminen palveluksen aikana

Yhteenliittymien tarkastelu antaa yleiskuvan ennen palvelusta hankitun ammattitaidon hyödyntämismahdollisuuksista palveluksen aikana. Tämän lisäksi tutkittavilta tiedusteltiin sitä, missä määrin he omasta mielestään pystyivät hyödyntämään hankkimaansa ammattitaitoa asepalveluksessa sekä sitä, mitä ammatillisia taitoja olisi heidän mielestään voinut hyödyntää vielä paremmin (ks. liite 2: kysymykset 40, 41 ja 43).

KUVIO 14 Hankitun ammattitaidon hyödyntäminen koulutusaloittain ammatillisen tutkinnon suorittaneilla (n = 139)

Vastaajista 29 prosenttia pääsi hyödyntämään ammattitaitoaan palveluksessa paljon. Sosiaali- ja terveysalalla tämä näyttää tapahtuneen useimmin, mutta aiheiston pienuuden vuoksi ei voi tehdä merkittäviä johtopäätöksiä. Vaikka tekniikan ja liikenteen koulutusalojen edustajat pääsivät parhaiten oman koulutus- ja ammattialansa mukaisiin tehtäviin (ks. edellä), he eivät päässeet hyödyntämään osaamistaan merkittävästi muita aloja enemmän. Vastaajilta tiedusteltiin tarkemmin myös sitä, millaista osaamista he pääsivät hyödyntämään palveluksessa (ks. kysymys 41). Näitä esimerkkejä löytyi helpoiten tekniikan ja liikenteen alalta:

”Minulla oli ABECE-kortti ennen asepalvelusta ja näin sain siellä ajotehtäviä ennen muita ja sain mieleisen työn palveluksessa; opettaa yhdistelmällä ajoa / peruutusta. Olin ajanut rekkaa ulkomaillekin ennen palvelusta ja näin näkemys oli monipuolisempi, kuin monella muulla.”
Mies, 27, opiskelee logistiikkaa

”Vaunun huollossa sähkötöitä”
Mies, 22, sähköasentaja

”Tietoja tietoliikenteestä ja vähän fysiikastakin!”
Mies, 23, opiskelee fysiikkaa ja tietojenkäsittelytiedettä

Vastauksia tuli runsaasti auto- ja kuljetustekniikasta ja jonkin verran myös sähkötekniikasta, tietotekniikasta ja tietoliikenteestä. Varsinkin auto- ja kuljetus-

alan tutkinnon suorittaneet pääsivät sellaisiin tehtäviin, joissa ajoneuvoasentajan koulutusta päästiin hyödyntämään joko asentajana tai kuljettajana.

Myös sosiaali- ja terveysalan edustajat pääsivät hyödyntämään omaa osaamistaan:

”Ryhmänjohtajana koulutin EA- ja erätaitoja, joihin olen aiemmin kouluttautunut.”
Nainen, 21, opiskelee luonnonvara-alaa

”Perushoitajan ammattitutkinto auttoi palveluksessa... Varuskuntasairaalassa sain muita enemmän vastuuta.”
Nainen, 25, perushoitaja

Sosiaali- ja terveysala on naisvaltainen ala, joten monet näistä vastauksista olivat naisten. Oman ammattitaidon huomioiminen antoi myös mahdollisuuden vaativimpiin tehtäviin palveluksen aikana. Muilla aloilla osaamisen hyödyntäminen oli satunnaista. Eräitä mainintoja oli ravitsemus- ja talousalaan liittyvien taitojen hyödyntämisestä.

Vain harvat kykenivät nimeämään sellaisia ammattitaidon osa-alueita, joita palveluksen aikana olisi voinut paremmin hyödyntää (ks. kysymys 43).

”Olisin voinut tehdä kenttätyökistön laskimeen huomattavasti paremman ohjelman. Samoin olisin voinut tehdä Puolustusvoimien ulkoisia web-sivustoja.”
Mies, 22, opiskelee tietotekniikkaa

Saadut harvat vastaukset liittyivät yleensä tekniikkaan. Oma koulutus saattoi olla huomattavasti edistyneemmän tekniikan parissa, joten palveluksen työtehtävissä nähtiin kehittämisen paikkoja. Saattoi olla myös niin, että vaikka osaamista oli, niin sitä ei annettu käyttää tai siihen ei ollut mahdollisuuksia:

”Sähköasennustaitoja ei saanut käyttää edes lampun vaihtoon.”
Mies, 25, sähköalan yrittäjä

Edellisten lisäksi vastauksissa tuli esille muun muassa juridista osaamista, erilaista tekniikkaan liittyvää laajempaa osaamista, taloushallinnon taitoja, liikunnan ohjauksen osaamista, ihmissuhdeosaamista, kielitaitoa, lääkintätaitoja, markkinointia, vartiointia, siivousosaamista ja organisointitaitoja. Eräät tutkimushenkilöistä eivät halunneet hyödyntää ammattitaitoaan, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus (esim. juridiikasta, taloushallinnosta, johtamisesta ja ravitsemuksesta). Usein heillä oli tähtäimessään sotilasura, joten he halusivat oppia nimenomaan sotilastaitoja. Heistä monet olivat naisia.

5.3 Palveluksessa opitut taidot

Palveluksessa hankittujen erilaisten taitojen oppimista selvitettiin strukturoiduilla asenneväittämällä ja avoimilla kysymyksillä. Strukturoitu Likertasteikollinen mittari koostui yhteensä 36 väittämästä (ks. liite 1: kysymykset 46 - 81). Mittarissa oli mukana kvalifikaatioluokittelujen mukaisia väittämiä (vrt.

Ollus yms. 1990; Väärälä 1995). Näiden mainittujen kvalifikaatioulottuvuuksien lisäksi mittariin tuotiin johtamistaitojen oppimista koskeva osa-alue, koska sitä pidetään tärkeänä johtamistaitojen oppimisen paikkana myös siviilin työelämää varten (ks. Nyberg 2005). Mittarin sisältöjen selkeyttämiseksi tehtiin faktorianalyysi (ks. liite 3: taulukko 24). Teoreettisena etukäteisoletuksena oli, että osiot mittaisivat jollakin tavoin mainittuja kvalifikaatioiden osa-alueita ja myös ryhmittäisivät analyysissä sen mukaisesti. Nummenmaan (2004, 333) mukaan faktorianalyysissä pyritään tiivistämään aineiston muuttujat yksinkertaisempaan muotoon faktoreiden avulla varsinkin silloin kun muuttujia on paljon. Faktorianalyysillä pyritään kuvaamaan latentteja muuttujia, jotka eivät ole suoraan mitattavissa, mutta joiden oletetaan vaikuttavan vaihteluun havaituissa muuttujissa. Faktorit toimivat aineistossa piilevinä yhdistelmämuuttujina. Lopullisista analyyseistä jätettiin pois osiot r_{70} ja r_{71} alhaisten kommunaliteettien vuoksi (<0.20).

Toiseksi erilaisten taitojen oppimista selvitettiin avoimilla kysymyksillä, joilla selvitettiin ammatillisten taitojen oppimista (kysymys 44) ja yleisten taitojen oppimista (kysymys 45). Ammatillisia taitoja koskevaan kysymykseen tuli niukasti vastauksia ja ne liittyivät yleisempien taitojen kuvauksiin ja sekoittuivat jälkimmäisen kysymyksen kanssa. Myös kysymyksessä 118 (*Mikä elämässä muuttui?*) vastaajat pohtivat asepalveluksen ammatillista merkitystä taitojen oppimisen näkökulmasta. Kaikkien kolmen kysymysten vastauksia liitettiin elävöittämään faktorianalyysissä tuotettuja ulottuvuuksia.

Faktorianalyysissä päädyttiin ekstraktointimenetelmänä suurimman uskottavuuden menetelmään (*maximum likelihood*). Menetelmä on yleisratkaisu ja sitä voidaan käyttää silloin kun aineisto on riittävän suuri ja normaalijakaumaoletus toteutuu (Nummenmaa 2004, 145). Faktoriratkaisu rotatoitiin vinokulmaiseksi (*direct oblimin*) erottelevuuden vuoksi ja koska vinokulmainen rotaatio sallii faktoreiden välisen yhteyden. Kokeilujen jälkeen päädyttiin neljän faktorin ratkaisuun (ks. liite 3: taulukko 24). Neljännen faktorin jälkeen ominaisarvoissa oli selvä pudotus, joten se oli myös teknisesti mielekäs katkaisukohta. Faktorit muodostuivat pääpiirteissään teoreettisesti ennakoitujen kvalifikaatioluokkien (ks. Väärälä 1995) mukaisesti. Ensimmäinen faktor selitti selvästi kaikkein eniten muuttujien vaihtelua. Myös muut faktorit olivat suhteellisen selkeitä ja kärkilatausten kautta sisällöllisesti ymmärrettäviä ja toisistaan erottuvia, vaikka ne eivät olleet selitysosuuksiltaan niin korkeita. Myös osioiden kommunaliteetit olivat kohtuullisen korkeita. Muodostuneet faktorit nimettiin: 1) työelämään sosiaalistumiseksi, 2) ammatilliseksi taidoiksi, 3) johtamistaidoiksi ja 4) yhteisöllisiksi taidoiksi. Seuraavassa esitellään kunkin faktorin tarkempi sisältö. Tarkasteluun yhteyteen on liitetty myös sitaatteja avoimista vastauksista.

Faktori 1: Työelämään sosiaalistuminen

"...kurinalaisuutta..." " ...vastuuta..." " ...pitkäjännitteisyyttä ..."

Ensimmäinen faktor selitti kokonaisvaihtelusta 48 prosenttia eli faktoreista selvästi eniten. Faktorille latautuneet muuttujat kuvasivat tyypillisesti mukautu-

miskvalifikaatioita (ks. Ollus 1990 ja Väärälä 1995), joissa tähdennetään työhön sopeutumista ja siihen suostumista. Tästä kertoivat myös kärkilataukset: *"Sopeutumaan aikatauluihin"* (.88), *"Yrittämään parhaani työtehtävissä"* (.84) ja *"Kantamaan vastuuta itsestäni"* (.90). Muut faktoreille latautuneet osiot kertoivat muun muassa työn tunnollisesta suorittamisesta, sääntöjen ja määräysten noudattamisesta, toimimisesta tehokkaasti ja itsenäisesti, työskentelystä ryhmässä ja paineen alla työskentelemistä. Voidaan puhua myös sietokyvystä, työprosessin välttämättömyyksien tajuamisesta tai vähintään niiden sietämisestä. Faktorille latautui myös kaksi sellaista osiota (r66 ja r72), jotka saivat kohtuulliset korkeat lataukset myös toisella faktorilla (yhteisölliset taidot). Näissä osioissa korostettiin muiden huomioimista ja itseensä luottamista. Kärkilatausten perusteella faktori nimettiin *työelämään sosiaalistumisen* faktoriksi. Faktori korreloi voimakkaasti johtamistaitojen ja yhteisöllisten taitojen faktorin kanssa (ks. liite 3: taulukko 26). Avointen kysymysten vastauksissa oli runsaasti faktorin sisältöaluelle liittyviä luonnehdintoja:

"... Opetti nöyryyttä! ... Opin siis sopeutumaan tilanteisiin ja olosuhteisiin ... Luonteeni tasottui ja opin hillitsemään itseni. En ehkä niinkään palvelusaikana tajunnut näitä asioita vaan enemmänkin nyt jälkepäin pystyn arvioimaan tapahtunutta muutosta..."

Nainen, 25, rajavartija

"Olen entistä määrätietoisempi + itsevarmempi. "Pystyn tähän, kun kerran selvisin intistäkin 11kk" ... "

Mies, 28, metsänhoitaja, maatalousyrittäjä

"Oppi ottamaan vastuuta tekemisistään"

Mies, 22, insinööriopiskelija

"Kuri ja kuuliaisuus esimiestä kohta"

Mies, 21, ATK-markkinointimerkonomi

"Pitkäjännitteisyyttä tuli hieman lisää, kun oli kerran odottanut bussia sateessa 10 tuntia, ei muutaman minuutin viivästys aikatauluissa paljon harmita."

Mies, 23, myyjä

Sitaatit kertovat sopeutumisesta työkuriin ja työtahtiin, itsenäistymisestä ja parhaansa yrittämisestä, vastuun ottamisesta, esimiehen kunnioittamisesta, sääntöjen ja määräysten noudattamisesta, pitkäjännitteisyyden lisääntymisestä, stressinsietokyvyn parantumisesta sekä maltillisuuden lisääntymisestä.

Faktori 2: Ammatilliset taidot

"Sain rekkakortin siviiliin, jota tarvitsen päivittäin nykyisessä työtehtävässä."

Toinen faktori selitti kokonaisvaihtelusta seitsemän prosenttia. Faktorille latautuneet muuttujat olivat: *"Oman alan teoreettista osaamista"* (.97), *"Oman alan käytännöllisiä taitoja"* (.91), *"Oman alan tietoteknisiä taitoja"* (.81) ja *"Kehittämään itseäni ammatillisesti"* (.55). Muuttujat kuvasivat ns. ammatillisia kvalifikaatioita (ks. Ollus 1990 ja Väärälä 1995), jotka ovat yksilöllisiä, teknisesti painottuvia ja työn välittömässä suorittamisessa tärkeitä taitoja.. Faktori nimettiin *ammattillisten tai-*

tojen faktoriksi. Tämä faktori ei korreloinut muihin faktoreihin merkittävästi (ks. liite 3: taulukko 26). Avoimissa vastauksissa ammatillisten taitojen oppimisesta kuvattiin seuraavasti:

"Rakennusalalla tarvitaan mittaustaitoja ja ym. karttataitoja, mittausta oli armeijassa paljon."
Mies, 21, opiskelee rakennustekniikkaa

"Se antoi opetusta käytännön hoitotyöstä ja erilaisia näkökulmia kuin normaali sairaalaympäristö, lisäksi se antoi valmiuksia toimimaan äkillisesti / onnettomuustilanteissa paremmin ja tehokkaammin."
Mies, 21, autonkuljettaja

"Työskentelen tällä hetkellä RVL:ssä joten minulla on ollut hyötyä työelämässä intissä opituista taidoista. Itse asiassa en olisi päässyt tähän hommaan, jos en olisi suorittanut asepalvelusta."
Nainen, 24, rajavartija

Tyypillisimmät vastaukset liittyivät tekniikan ja liikenteen koulutusalaan, varsinkin auto- ja kuljetustekniikkaan, mutta myös rakennustekniikkaan. Mainintoja oli myös terveydenhuoltoon liittyvän osaamisen kehittymisestä sekä myös aseiden tuntemuksen ja viestintätaitojen kehittymisestä, joita tarvitaan suojelealan ammateissa.

Faktori 3: Johtamistaidot

"Kehitti johtajaominaisuuksia, organisointikykyä ..."

Kolmas faktori selitti kokonaisvaihtelusta viisi prosenttia ja sille latautuneet muuttujat *"Johtamaan ihmisiä"* (.97), *"Suunnittelemaan joukon toimintaa"* (.94) ja *"Tekemään päätöksiä"* (.77) kertoivat johtamisesta. Myös muut faktorille latautuneet muuttujat kertoivat johtamiseen liittyvistä asioista, kuten asioiden järjestyly- ja organisointitaidoista, vastuun ottamisesta muista sekä ongelmien käsittelystä. Faktori nimettiin *"johtamistaidon"* faktoriksi. Johtamistaitojen faktori korreloi voimakkaasti työelämään sosiaalistumisen ja yhteisöllisten taitojen faktoroiden kanssa (ks. liite 3: taulukko 26). Avoimissa vastauksissa johtamistaitojen oppiminen tuli esille seuraavasti:

"Ihmisten johtamistaitojen kehittyminen oli ilmeistä. Myös erilaisten ratkaisujen tekeminen, päättäväisyys ja joustavuus erilaisissa asioissa on kehittynyt jonkin verran ..."
Mies, 23, opiskelee tradenomiksi

"Kokonaisuuksien hallinta, esiintyminen, toiminnan ennalta suunnitteleminen, ihmisten johtaminen, paineen alla työskentely"
Mies, 24, opiskelee kauppa- ja kauppakorkeakoulussa

"Johtamistaitoja, organisointitaitoja, miehistä (= selkeää, johdonmukaista ajattelutapaa), selkeiden ohjeiden antamista ..."
Nainen, 25, vartija

Sitaatit kertovat ihmisten johtamisesta, kokonaisuuksien hallinnasta ja suunnittelutaidoista ja organisointitaidoista. Joukossa oli myös kriittisiä näkemyksiä

johtamisesta, jossa puolustusvoimien johtamismalleja pidettiin vanhanaikaisina ja jopa ääripään johtamismallina, jolla viitataan hyvin käskyvaltaisen organisaation johtamiseen:

"Koska opiskelen hallintotieteitä, niin antoihan varusmiespalvelus ainakin elävän esimerkin ääripään johtamismallista."
Mies, 21, opiskelee hallintotieteitä

Faktori 4: Yhteisölliset taidot

"Oppi työskentelemään täysin erilaisten ihmisten kanssa ja puhaltamaan yhteen hiileen..."

Neljäs faktori selitti kokonaisvaihtelusta kolme prosenttia. Faktorin kärkilataukset olivat: *"Joustamaan tarvittaessa asioiden edistämiseksi"* (.68), *"Sovittelemaan ja tekemään kompromisseja"* (.66) ja *"Arvioimaan oman työn tuloksia"* (.64). Muut faktorille latautuneet muuttujat kertoivat muun muassa itsetuntemuksen ja itsehillinnän paranemisesta. Kaksi faktorille latautunutta muuttujaa (r73 ja r68) latautuivat myös ensimmäiselle, työelämään sosiaalistumisen, faktorille ja nämä muuttujat kertoivat toimimisesta vaikeissa tilanteissa ja asioiden esittämisestä toisille. Neljäs faktori viittaa sosiokulttuurisiin taitoihin, joilla tarkoitetaan esimerkiksi taitoja kommunikoida asiakkaiden kanssa muuttuvissa olosuhteissa. Toisaalta faktori viittaa myös innovatiivisiin kvalifikaatioihin, koska sille latautuneet muuttujat kertoivat arviointitaidoista, mikä liittyy kykyyn oppia uutta. Faktori nimettiin *"yhteisöllisten taitojen"* faktoriksi. Faktori korreloi voimakkaasti työelämään sosiaalistumisen ja johtamistaitojen faktoreiden kanssa (ks. liite 3: taulukko 26). Avoimissa vastauksissa oli runsaasti mainintoja yhteisöllisten taitojen oppimisesta:

"Opetti erilaisten ihmisten kanssa toimeen tulemistä. Opetti ottamaan vastaan milloin minkäkinlaista palautetta (pähän potkiminen). Miten vaikeista tilanteista selvittäään."

Nainen, 22, opiskelee tuotantotaloutta

"... Asepalvelus osoitti ryhmän merkityksen. Yksin selviää, mutta kun tulee vaikeaa, on parempi kuulua johonkin "porukkaan", sillä he auttavat vaikeuksien yli, sellaisienkin jotka yksin jäisivät tekemättä. Pitää myös olla valmis auttamaan muita heidän vaikeuksissaan, että saa itsekkin apua sitä tarvitessaan."

Mies, 22, opiskelee tietoliikennetekniikkaa

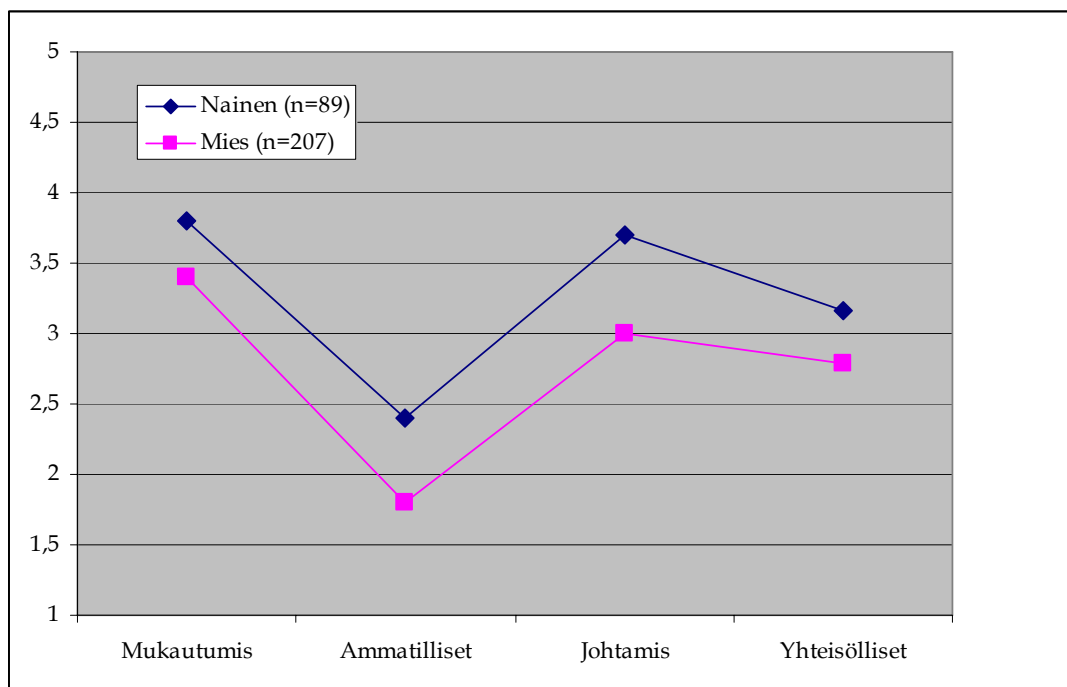
Sitaatit kertovat yhteistyötaitojen parantumisesta, palautteen vastaanottamisesta, ryhmätyöskentelyn ja myös sovittelutaitojen oppimisesta.

Taitojen oppiminen osaryhmittäin

Faktorianalyysi tiivistä etukäteen jo teoreettisesti ennakoitua kvalifikaatioulottuvuuksia. Tästä analyysiä jatkettiin rakentamalla faktoreille latautuneista muuttujista summamuuttujia. Toinen mahdollisuus olisi ollut käyttää faktoripistemääriä, mutta niiden tulkinta on vaikeampaa, koska jokaisen faktoripistemäärän takana on latauksia myös muille faktoreille latautuneista osioista. Näin ollen tulkinnallisesti selkeämpi tapa oli käyttää kärkilatausten perusteella valikoi-

tuja muuttujia summamuuttujien rakentamisessa. Summamuuttujat rakennettiin siten, että ensimmäiseen yhdistelmämuuttujaan otettiin mukaan ensimmäiselle faktorille latautuneet osiot, toiselle toisen jne. Mukaan otettiin kaikki ne muuttujat, joiden lataus oli itseisarvoltaan vähintään 0.40. Näin ollen pois jätettiin muuttujat r49, r50, r51, r68 ja r73 alhaisten latausten vuoksi. Ne eivät myöskään sisällöllisesti sopineet niin hyvin summamuuttujan sisältöön. Cronbachin alpha -reliabiliteetti-kertoimen avulla varmistettiin yhdistettävien muuttujien sisäinen yhtenäisyys (ks. liite 3: taulukko 27) ja ne vaihtelivat välillä 0.88–0.95. Lopulliset summamuuttujat muodostettiin keskiarvojen avulla, jolloin muuttujien vastausjakauma skaalautui automaattisesti alkuperäisten muuttujien asteikolle. Näin myös summamuuttujien keskinäinen vertailu helpottui.

Oheisessa kuviossa on tarkasteltu summamuuttujittain eri taitojen oppimista sukupuolen mukaan. Keskiarvojen tilastollinen merkitsevyys (p) testattiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä (anova).

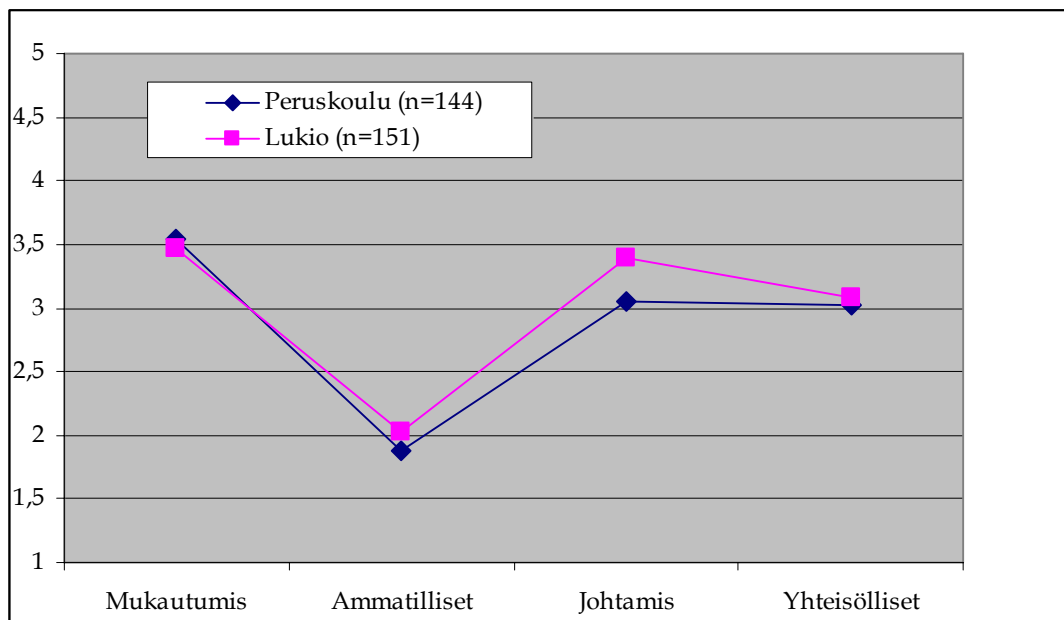

KUVIO 15 Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana? Kvalifikaatioita kuvaavien summamuuttujien keskiarvot sukupuolen mukaan

Tulokset osoittavat, että määrällisesti kaikkein eniten opittiin työelämän sosiaalistumiseen (kuviossa mukautumistaidot) liittyviä taitoja ($m = 3,6$) ja seuraavaksi eniten johtamistaitoja ($m = 3,2$). Johtamistaitojen oppiminen on huomionarvoista, koska vain osa palveluksen suorittaneista suoritti varsinaisen johtamiskoulutuksen. Tulos selittynee sillä, että johtamistaitojen summamuuttuja kuvasi osioiden sisällön perusteella monia yleisiä johtamisessa tärkeitä asioita, joita palveluksessa harjaannutettiin, vaikka varsinaista esimieskoulutusta ja asemaa ei palveluksessa ollutkaan. Myös yhteisöllisiä taitoja opittiin kohtuullisesti ($m = 3,0$). Sen sijaan kaikkein vähiten opittiin ammatillisia kvalifikaatioita ($m = 2,0$). Naiset erottuivat miehistä selvästi kaikkien summamuuttujien kohdalla

($p < .001$). Selvin ero miehiin oli johtamistaitojen kohdalla. Tämä on seurausta siitä, että naisista suhteellisesti huomattavasti suurempi osa suoritti joko aliupseeri- tai upseerikoulutuksen palveluksen aikana. Samat erot on havaittavissa myös osiokohtaisissa tarkasteluissa (ks. liite 3: taulukko 25).

Pohjakoulutuksen mukaan tarkasteltuna tulokset olivat seuraavat.

KUVIO 16 Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana? Kvalifikaatioita kuvaavien summamuuttujien keskiarvot pohjakoulutuksen mukaan

Pohjakoulutus ei erotellut vastaajia yhtä selkeästi kuin sukupuoli. Peruskoulu-pohjaisten ja lukiopohjaisten kesken ei syntynyt eroja muussa kuin johtamistaitojen oppimisessa ($p < .01$), joita lukion suorittaneet olivat oppineet selvästi enemmän. Ero selittyy luonnollisesti sillä että lukion käyneistä suhteellisesti suurempi osa suoritti aliupseeri- tai reservinupseerikoulutuksen palveluksen aikana.

Aselajeittain tarkasteltuna summamuuttujien havainnollistamisissa taitoutuvuuksissa ei ollut suuria eroja. Ainoa, myös tilastollisesti merkitsevä, ero syntyi ammatillisissa taidoissa, joita huoltojoukoissa ($m = 2,3$) ja merivoimissa ($m = 2,8$) palvelleet kokivat oppineensa enemmän kuin muut.

5.4 Yhteenveto

Vain harvoilla varusmiehillä ja vapaaehtoiseen asepalvelukseen tulleilla naisilla oli mahdollisuus päästä oman koulutusalsansa mukaisesti tehtäviin palveluksessa. Yleisimmin tämä tapahtui tekniikan ja liikenteen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon koulutusaloilla. Kaikilla ei ollut vielä ammatillista tutkintoa, joten tämä mahdollisuus oli vain osalla (48 prosenttia) tutkimushenkilöistä. Hankittua

ammattitaitoaan pääsivät parhaiten hyödyntämään tekniikan ja liikenteen sekä sosiaali- ja terveystalojen edustajat. Tutkimushenkilöiden joukossa oli myös sellaisia, jotka eivät halunneet alansa mukaisiin tehtäviin sekä myös niitä, jotka olisivat halunneet ja kyenneet myös vaativampiin tehtäviin.

Palveluksen aikana opittiin erilaisia taitoja. Taidot ovat luokiteltavissa Väärälää (1995) mukailleen neljään pääulottuvuuteen: työelämään sosiaalistumiseen, ammatillisiin taitoihin, johtamistaitoihin ja yhteisöllisiin taitoihin. Myös avoimissa vastauksissa oli näiden taitoulottuvuuksien mukaisia kuvauksia. Faktoreiden pohjalta tehtyjen summamuuttujien perusteella selvästi eniten opittiin työelämän sosiaalistumiseen liittyviä kvalifikaatioita ja toiseksi eniten johtamistaitoja. Myös yhteisöllisiä taitoja opittiin kohtuullisesti. Ammatillisia taitoja opittiin kaikkein vähiten. Vain harvojen vastaajien mielestä asepalvelus kehitti ammatillisesti, poikkeuksena olivat eräät tekniset ja suojelualalla tarvittavat taidot. Näin ollen kokonaisuutena tarkastellen palveluksessa opittiin enemmän yleisiä kaikissa ammateissa tarvittavia yleisiä taitoja ja vähemmän ammatillisia tietyssä työssä tarvittavia teknisiä taitoja.

6 ASEPALVELUKSEN SUBJEKTIIVINEN MERKITYS

Viidennellä tutkimusongelmalla selvitettiin asepalveluksen subjektiivista merkitystä nuoren aikuisen elämään. Aluksi selvitettiin avoimen kysymyksen (ks. kysymys 118) vastausten myönteisyys-kielteisyys -ulottuvuuden avulla henkilöiden yleistä suhtautumista palveluksen suorittamiseen. Kysymyksessä vastaajia pyydettiin luonnehtimaan avoimesti sitä, mikä asia heidän elämässään muuttui asepalveluksen aikana. Toiseksi määrällisen mittarin avulla tutkittiin tutkimushenkilöiden asepalvelukselle antamaa subjektiivista merkitystä. Mittarissa oli yhteensä 35 asepalveluksen yleiseen suhtautumiseen liittyvää väittämää (ks. liite 1: kysymykset 82–117). Kvantitatiivisen aineiston rinnalla laadullista aineistoa on hyödynnetty poimimalla sieltä soveltuvia lainauksia faktoreiden tuottamien sisältöalueiden yhteyteen. Laadullinen aineisto on pelkistetty kiinnittämällä huomiota vain siihen, mikä oli teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusongelmien asetelun kannalta olennaista (Alasuutari 1999, 40). Tässä se merkitsi huomion kiinnittämistä ensisijaisesti siihen tekstiin, jossa tutkimushenkilöt pohdiskelivat omaan opiskelu- ja/tai työuraansa ja siihen liittyviä muutoksia.

6.1 Asepalvelus elämänvaiheena

Asepalvelus saa aikaan monia merkittäviä ulkoisia muutoksia nuoren aikuisen elämässä (vrt. Baltes & Reese 1987). Uusi rooli asevelvollisena (tai siihen verrattavana) syrjäyttää aikaisemmat roolit. Yksilön elämänrakenteen eri osat kokevat muutoksen, kun palvelukseen astuminen merkitsee eroa kodista, ystävistä ja ehkä seurustelu- tai av(i)o- kumppanista. Samalla siirrytään siviiliyhteisöstä sotilasorganisaatioon. Palveluksessa yksityisyys ja yksilöllisyys, itsenäiset päätöksentekomahdollisuudet, harrastusmahdollisuudet ja oman persoonallisen elämäntavan toteuttamisen mahdollisuudet rajoittuvat. Miltei vuoden eläminen suljetussa ja kurinalaisessa yhteisössä koettelee yksilön psyykkisiä ja fyysisiä voimavaroja. Ulkoiset muutokset palveluksen aikana ja meneillään oleva psykososiaalinen ja henkinen kasvu saavat aikaan myös sisäisiä muutoksia aikuis-

tuvassa nuorena. Yksilö on tuolloin luomassa omaa identiteettiään – kyseisen aikakauden erästä tärkeintä kehitystehtävää.

Merkillepantavaa on, että maailmalle levinneissä kehitystehtäväteorioissa ei ole juurikaan käsitelty asepalveluksen merkitystä elämänkulun osana. Tämä johtunee siitä, että Yhdysvalloissa, joissa teorioita on pääasiallisesti kehitelty, asepalveluksen suorittaminen ei ole koskettanut kuin pientä osaa ikäluokasta. Esimerkiksi Sugarman (1986, 137) esittelee kirjassaan luokituksen yksilön elämäntapahtumista ja niiden toteutumisen todennäköisyyksistä elämän aikana. Värväytyminen asepalvelukseen mainitaan yhdessä polio-epidemian kanssa vain pienenä mahdollisuutena toteutua useimmille ihmisille.

Yksilön tärkeimmät valinnat aikuisiässä liittyvät työhön, perheeseen, ystävyys- ja perhesuhteisiin, asuinpaikkaan ja vapaa-aikaan. Palvelustaan suorittavalla varusmiehellä tai vapaaehtoista asepalvelusta suorittavalla naisella nämä asiat ovat palveluksen aikana muutoksen alla. Työura, jos sellainen on ollut ennen palvelusta, katkeaa. Työtä hakeville tilanne oli hankala, koska pitkäaikaisempaa työtä ei voi täysimittaisesti hakea ennen asepalvelusta. Ystävyys- ja perhesuhteet kokevat muutoksia: aikaa on vähemmän käytettävissä jo olemassa olevien suhteiden ylläpitoon ja hoitamiseen. Palvelus tuo mukanaan uusien ihmisten piirin, joiden vaikutus omaan elämään on yhä merkityksellisempi palveluksen edetessä. Asuinpaikka muuttuu, se voi jopa siirtyä toiselle puolelle Suomea tai ainakin pitkien matkojen päähän. Vapaa-ajanviettomahdollisuudet luonnollisesti kaventuvat ja ajoittuvat loma-aikoihin sekä palveluksen säätelemiin iltaloma- ja vapaa-aikoihin.

Asepalveluksen suorittaminen voi merkitä eri asioita eri ihmisille. Se voi olla normaali elämänkulkuun liittyvä asia, elämänmuutos tai jopa käännekohta. Käännekohdista elämänkulussa ovat tehneet selkoa mm. Oravala ja Rönkä (1999, 274–280). Asepalveluksen suorittaminen merkitsee väistämättä muutosta elämänkaarella ja on yksilöllistä millä tavalla ja kuinka voimakkaasti tämä vaikuttaa myöhempään elämään. Asepalveluksen suorittaminen voi olla myös haaraumakohta elämässä, jos ihminen itse aktiivisesti omien valintojensa ja ratkaisujensa kautta muuttaa elinolosuhteistaan, kuten tässä tutkimuksessa naiset hakeutumalla vapaaehtoisesti asepalvelukseen. Käännekohdaksi asepalveluksen suorittaminen muuttuu, jos tapahtumat saavat aikaan pitkäkestoisia psyykkisiä muutoksia ihmisen elämässä avaten tai sulkien mahdollisuuksia ja suunnaten kehitystä tiettyyn suuntaan. Yleisesti käännekohdat voivat muodostua ihmisen itse tekemien valintojen ja ratkaisujen kautta sekä myös odottamattomien ja kontrolloimattomien tapahtumien kautta. Jotta tapahtumat muodostuisivat käännekohdaksi, niiden tulee olla yksilölle itselleen merkityksellisiä ja hänen on itse koettava muuttuneensa. Usein käännekohdat ovat tunnistettavissa vasta pitkän ajan kuluessa lopullisten vaikutusten selvittyä. Asepalvelus voi siis olla elämänkaarella käännekohta, haaraumakohta tai vain elämänmuutos ja kasvatuksellinen siirtymä riippuen siitä millaisen merkityksen yksilö sille antaa.

6.2 Yleinen suhtautuminen palvelukseen

Yleistä suhtautumista palveluksen suorittamiseen selvitettiin kysymykseen 118 saatujen vastausten perusteella ryhmittelemällä kysymykset sen mukaan, oliko vastauksen yleissävy myönteinen vai kielteinen asepalvelusta kohtaan. Kysymykseen tuli paljon vastauksia (229) – 80 prosenttia tutkimushenkilöistä vastasi jollakin tavalla kysymykseen. Varsinkin naiset vastasivat erittäin aktiivisesti ja vastaukset olivat myös runsaita. Vastaus luokiteltiin myönteiseksi, jos se sisälsi asioita, jotka olivat aikuistumisen ja siihen liittyvien asioiden kannalta myönteisiä, urakysymykset mukaan lukien. Esimerkkejä myönteisistä vastauksista olivat seuraavat: *"Auk paransi mahdollisuuksia päästä töihin"*, *"Itsekuri vahvistui"*, *"...itsenäistyin huomattavasti"*, *"Kasvoin ihmisenä ja opin arvostamaan eri asioita elämässä..."* ja *"Musta tuli kovempi jätkä"*. Päinvastaisessa tapauksessa vastaukset luokiteltiin negatiivisiksi. Esimerkkejä negatiivisista vastauksista olivat seuraavat: *"Taloudellinen tilanne huonontui palveluksen aikana."*, *"Rahat loppui ja muija lähti"*, *"Armeija teki olon turhauttavaksi, ja motivaatio moneen asiaan hävisi"* ja *"Paska homma, mutta tulipahan tehtyä"*. Pääsääntöisesti kaikista vastauksista kyettiin tulkitsemaan vastauksen sävy. Muutamat vastaukset olivat neutraaleja ja ne luokiteltiin puuttuviksi tiedoiksi, koska tarkoituksena oli vain luoda yleiskuva vastausten sävystä. Näin erottuivat sukupuolen mukaan tarkasteluna seuraavat tulokset (taulukko 23).

TAULUKKO 23 Suhtautuminen palveluksen suorittamiseen sukupuolen mukaan

	Nainen		Mies		Kaikki	
	f	%	f	%	f	%
Suhtautuminen						
Positiivinen	74	83,1	96	46,4	170	57,4
Negatiivinen	4	4,5	43	20,8	47	15,9
Tieto puuttuu	11	12,4	68	32,8	79	26,7
Yhteensä	89	100,0	207	100,0	296	100,0

$$\chi^2 = 34,83, df = 2, p < .001$$

Miehet vastasivat huomattavasti vähemmän ja heidän vastauksensa olivat lyhyempiä kuin naisten. Selvä enemmistö (170) vastasi kysymykseen positiivisella tavalla, eli palveluksen aikana oli tapahtunut jotain myönteiseksi koettua omalle elämälle. Selvästi pienempi osa (47) vastasi kysymykseen kielteisellä tavalla tai mainitsi vastauksessaan jotain kielteistä palveluksen suorittamisen vaikutuksista omaan elämään.

Naisten vastauksista 83 prosenttia oli myönteisiä, viisi prosenttia kielteisiä ja vain 12 prosenttia puuttuvia tai luokittelemattomia. Miesten vastauksista 46 prosenttia oli myönteisiä, 21 prosenttia kielteisiä, ja 33 prosenttia vastauksista puuttui tai niitä ei voinut luokitella. Erot sukupuolten välillä olivat myös tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < .001$). Myös pohjakoulutus erotteli vastaajia, koska noin 47 prosenttia peruskoulun suorittaneista ja 68 prosenttia lukion käyneistä vastasi myönteisesti ($p < .001$).

6.3 Palveluksen merkitykset

Kvantitatiivisen aineiston osioille tehtiin faktorianalyysi informaation tiivistämiseksi ja merkitysulottuvuuksien selkiyttämiseksi (ks. liite 3: taulukko 30). Lopullisesta analyysistä pudotettiin pois yhteensä kymmenen muuttujaa (r88, r90, r95, r96, r103, r104, r108, r109, r115 ja r117) alhaisten (< 0.20) kommunaliteettien vuoksi. Faktorianalyysi toi esiin ominaisarvojen perusteella (> 1.000) kuusi ulottuvuutta. Tulkinnan helpottamiseksi faktorit rajattiin neljään.

Muodostuneet neljä faktoria olivat sekä sisällöllisesti kohtuullisen selkeitä. Liitetaulukossa (ks. liite 3: taulukko 30) on näkyvillä kaikki sellaiset lataukset, jotka olivat suuruudeltaan 0.30 tai sitä suurempia. Muodostuneet faktorit nimettiin 1) yleisen hyödyllisyyden, 2) uran hyödyllisyyden, 3) palveluksen helpouden ja 4) taantuman faktoreiksi.

Laadullisesta aineistosta nostettiin teemoittelun avulla esille tutkimusongelmaa valaisevia sitaatteja (vrt. Eskola & Suoranta 2005, 174). Sitaatteja on käytetty yhdessä kvantitatiivisen aineiston kanssa tuomaan lisävalaistusta faktoroinnin kautta muodostuneiden ulottuvuuksien kuvauksiin. Avoimista vastauksista nousi esiin asioita, jotka liittyivät aikuistumiseen (1) ja siihen liittyvään henkiseen kasvuun, kuten itsenäistymiseen. Paljon oli mainintoja myös asepalveluksen suorittamisen vaikutuksista uraan (2). Nämä asiat liittyivät oman uranvalinnan selkiytymiseen, asepalveluksen yleiseen arvoon opinnoissa ja työelämässä sekä myös palveluksen tuottamiin negatiivisiin kokemuksiin omaa uraa ajatellen. Naisten kirjoituksista erottuivat myös ainokaisuuden (3) kokemukset. Näitä ei käsitellä tässä yhteydessä muutoin kuin silloin jos ne liittyvät kiinteästi myös uranvalintakysymyksiin. Vastauksista erottuivat myös hyvin neutraalit kokemukset (4), joissa palveluksen suorittamisella ei nähty olevan mitään erikoisempaa merkitystä omaan elämään. Teemojen sisään mahtui sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia.

Faktori 1: Yleinen hyödyllisyys

"Äitis ei oo täällä siivoomassa"

Ensimmäinen faktori selitti kokonaisvaihtelusta 33 prosenttia eli selvästi muita faktoreita enemmän. Faktorille latautuneet muuttujat kertoivat palveluksen antamasta yleisestä hyödyllisyydestä ja itsenäistymiskehityksestä. Faktorin kärkilataukset olivat: *"Asepalvelus antoi minulle valmiuksia elämää varten."*(.74), *"Asepalvelusaika oli kasvattavaa aikaa henkisesti"*(.70), *"Asepalvelus lisäsi itseluottamustani"*(.69) ja *"Asepalvelus tarjosi minulle haastavia tavoitteita"*(.69). Muut faktorille latautuneet muuttujat kertoivat muun muassa maailmankuvan avartumisesta, asepalveluksen koetusta mielekkyydestä, sen hyödyllisyydestä ja arvosta oman elämän kannalta. Yksikään faktorille latautunut osio ei latautunut muille faktoreille itseisarvoltaan yli 0.40 latauksella, mikä kertoi faktorin yhtenäisyydestä (ks. liite 3: taulukko 30). Faktori korreloi kohtuullisesti (0.58) uran hyödyllisyy-

den faktorin kanssa, mikä oli sisällöllisesti ymmärrettävää (ks. taulukko 28). Faktori nimettiin kärkilatauksensa perusteella *yleisen hyödyllisyyden* faktoriksi.

Avoimissa vastauksissa yleistä hyödyllisyyttä kuvattiin seuraavasti:

”Henkinen kasvu oli erittäin suuri armeija-aikana. Kasvoin henkisesti todella paljon ja sain itselleni itsehillintää luonteeseeni. Oppi tuntemaan erilaisia ihmisiä sekä arvostamaan elämää mikä ei olekaan niin yksinkertaista mitä luuli sen olevan ennen armeija-aikaa.”

Mies, 25, kartoittaja

Sitaatti viittaa palveluksen aikana tapahtuneeseen henkiseen kasvuun ja oman itseluottamuksen kohoamiseen, mikä on osoitus emotionaalista itsenäistymisestä, kuten myös faktorille latautuneet osiot r97 ja r106. Samantyyppisiä kokemuksia oli avoimissa vastauksissa runsaasti. Henkinen kasvu liittyy yksilön persoonallisuuden vahvistumiseen ja identiteettikehitykseen. Asepalveluksen aikana on meneillään kehitysvaihe, jolloin omaa yksilöllistä identiteettiä rakennetaan. Edellytys sen muodostumiselle on riittävä irrottautuminen lapsuuden ympäristöstä, jonka asepalvelus mahdollistaa:

”Asepalvelus irrotti minut lopullisesti kotoa, muutimme palveluksen jälkeen yhteen mieheni kanssa. Palvelusaika opetti hyvin paljon itsetuntemusta; omat kyvyt ja omat ”rajat” mihin pystyn ja mihin en ...”

Nainen, 22, opiskelee suomen kieltä

”Asepalvelukseen mennessäni olin ujo tyttö. Armeija ajan aikana ujous karisi pois, sillä pakko oli selviytyä ja pitää puolensa. Nykyään itseluottamus on hyvä ja uskaltaa elää koko ajan täysillä.”

Nainen, 21, opiskelee ympäristötekniologiaa

Sitaatit viittaavat toiminnalliseen itsenäistymiseen, jolla tarkoitetaan laajemmin irrottautumista lapsuuden kodin vaikutuspiiristä, jolloin itsenäiset päätöksentekomahdollisuudet ja vastuu omasta tekemisestä lisääntyvät. Tyypillisimmillään toiminnallinen itsenäistyminen tapahtuu siinä vaiheessa kun nuori muuttaa pois lapsuuden kodista. Sitaatissa tulee ilmi palveluksen aikaansaama irrottautumisprosessi yksilön elämässä. Toiminnallinen itsenäistyminen tapahtuu lapsuudenkodista muuton lisäksi myös ihmissuhteiden tasolla uudessa kiinteämässä ihmissuhteessa. Useille nuoremmille varusmiehille palveluksen suorittaminen saattoi olla ensimmäinen pidempiaikainen poissaolo kotoa:

”Hakeuduini vapaaehtoisena asepalvelukseen ja olin 17-vuotias, kun pääsin pois. Mielestäni kasvoin henkisesti armeijassa aika paljon. ... Monet kasvavat aikuisiksi vasta armeijassa, menevät he sinne minkä ikäisinä tahansa.”

Mies, 20, merkonomi-opiskelija

Sitaatissa korostetaan toiminnallisen itsenäistymisen lisäksi myös emotionaalista itsenäistymistä. Tärkeänä pidettiin myös näkökulmien avartumista ja oman maailmankuvan laajentumista:

”Välillä tuntui että vapaus mutta eiköhän se ole ihan normaalia. Pitkät leirit opettivat näkeen kylmyyttä, nälkää ja märkää. Siviilissä oppi arvostamaan pieniä asioita jotka on ennen ollu ihan itsestään selvyyksiä ennen palvelusaikaani.”

Mies, 21, paperiprosessinohitaja

"Suurin vaikutus luonteeseeni oli kuitenkin se että nykyään olen rauhallisempi ja ennen kaikkea pitkäjäntteisempi. Ei enää "hihat pala" heti vaan olen oppinut jättämään jotkut asiat omaan arvoonsa. Nyt osaan ottaa "käskyjä" vastaan ilman että heti astuu uho päälle."

Nainen, 23, sosionomi-opiskelija

Lainaukset viittaavat yleiseen itsenäistymiskehitykseen, maailmankuvan avarutumiseen ja pitkäjäntteisyyden kehittymiseen. Samantapaisia vastauksia oli paljon ja ne myös yhdistyvät sisällöllisesti opittujen taitojen analysointiin, jota tehtiin edellisessä luvussa. Palveluksen pituus, siellä kohdatut vaikeudet ja muiden huomioiminen antavat perspektiiviä asioiden tarkasteluun myös palveluksen jälkeen.

Faktori 2: Uran hyödyllisyys

"Työnantajat usein suosivat palveluksen suorittamista"

Toinen faktori selitti kokonaisvaihtelusta kuusi prosenttia ja faktorille latautuneet muuttujat kertoivat palveluksen hyödyllisyydestä oman uran kannalta. Tämä faktori oli tutkimustehtävän kannalta sisällöltään olennainen, koska se kohdistui urakysymyksiin. Faktorin kärkilataukset olivat *"Asepalvelus helpottaa työpaikan saamista tulevaisuudessa"*(.88), *"Asepalvelus on eduksi tulevalle urakehitykselle"*(.86), *"Työelämä tulee arvostamaan palveluksen suorittamista"*(.80). Nämä olivat latauksiltaan selvästi muista erottuvia ja niistä muodostui faktorin pääsisältö. Faktorille latautui myös osio r102, joka kertoo asepalveluksen suorittamisen lisäävän ihmisten arvostusta. Faktori nimettiin kärkilataustensa perusteella *uran hyödyllisyyden* faktoriksi.

Uran valintaan liittyvät kysymyksiä käsiteltiin myös avoimissa vastauksissa paljon:

"... Sain armeijan käynnin jälkeen vakituisen paikan ja uskon armeijan suorittamisen olleen hyvin ratkaisevaa valintatilaisuudessa."

Nainen, 29, sairaanhoitaja

Palvelu koettiin myönteisenä omalle uralle muun muassa työnhaussa, kuten valittu sitaatti osoittaa. Myös opiskelupaikkoihin hakeuduttaessa on mahdollisuus saada lisäpisteitä varusmiespalveluksen suorittamisesta:

"Armeijan käymällä sain lisäpisteitä, jotka edesauttoivat pääsyäni opiskelemaan."

Mies, 21, luokanopettaja-opiskelija

"... Asepalvelus auttaa naisia saamaan koulutuspaikkoja ja varmasti työpaikkojakin alalta kuin alalta. Itse olen päässyt kouluihin joihin ilman taustaani en varmasti olisi päässyt, sillä en olisi erottunut mitenkään muusta hakija massasta."

Nainen, 23, opiskelee terveydenhuoltoa

Koska aineisto kerättiin kaksi vuotta palveluksen suorittamisen jälkeen, vastaajilla oli mahdollisuus tarkastella kokemuksiaan työelämässä ja/tai muualla elämässä saatujen kokemusten pohjalta. Tuntemukset asepalveluksen hyödyistä uran kannalta olivat yleensä positiivisia, kuten myös valitut sitaatit osoittavat.

Myös yleinen urakehitys oli tärkeää ja se tuli selvimmin esille naisten avoimissa vastauksissa, koska he tekivät miehiä ”kovemman” jutun suorittaessaan palveluksen perinteisesti hyvin miesvaltaisessa yhteisössä. Se osoitti rohkeutta ja uskallusta, mikä aiheutti ihailua palveluksen ulkopuolella.

Faktori 3: Palveluksen helppous

”Se oli yksi vuosi, erilainen vuosi, muiden joukossa.”

Kolmas faktori kuvasi palveluksen kivutonta suorittamista, palveluksen helpoutta, sekä toiminnallisesti (talous) että henkisesti. Faktori selitti viisi prosenttia muuttujien kokonaisvaihtelusta. Faktorille latautuivat muuttajat *”Minulla ei ollut taloudellisia huolia palvelusaikana”* (.69), *”Oma talouteni heikkeni palveluksen aikana”* (-.67), *”Asepalveluksen suorittaminen oli minulle vaivatonta ja helppoa”* (.45) sekä *”Asepalveluksen suorittaminen oli minulle liian raskasta ja vaikeaa”* (-.41). Muuttajat kertovat nimenomaan taloudellista tasapainosta ja palveluksen vaivattomasta suorittamisesta. Faktori nimettiin *palveluksen helppouden* faktoriksi.

Myös avoimissa vastauksissa tuli esille palveluksen vaivaton suorittaminen:

”Oikeastaan mikään asia ei muuttunut, asepalvelus tuntui luonnolliselta jatkolta elämääni. Johtuen luultavasti kasvuympäristöstäni. Olemme melkein aina asuneet varuskunnissa ja meihin (koko perheeseen) on syvälle iskostettu usko isänmaahan ja maanpuolustukseen. ...”

Nainen, 23, opiskelee kauppateknikoksi

”Ei asepalvelus merkittävästi muuttanut elämääni. Se oli yksi vuosi, erilainen vuosi, muiden joukossa. Paluu normaaliin opiskelijaelämään kävi vaivattomasti. ... Jotkut sanovat, että vuosi armeijassa kasvatti minua, aikuisti, mutta itse muutosta on hankala huomata. ...”

Nainen, 22, opiskelee maataloutta

Palvelukselle ei annettu merkittävää asemaa omassa elämässä eikä myöskään omalla uralla. Ensimmäisessä sitaatissa kasvuympäristö on mahdollistanut sosiaalistumisen jo lapsuudesta armeijaympäristöön. Toisessa sitaatissa arvioidaan palvelusta vain yhtenä erillisenä vuotena elämässä, mikä ei merkittävästi muuttanut elämää. Kun mitään suurempaa ja vaikuttavampaa palveluksen aikana ei tapahtunut, paluu takaisin opiskeluelämään kävi kivuttomasti. Kokonaisuutena faktorille latautuneet muuttajat ja sitaatit kertovat siitä, että palveluksen suorittaminen voidaan nähdä yhtenä elämänkulkuun luontaisesti kuuluvana asiana.

Faktori 4: Taantuma

”Käpyjen keräilyyn kypsyy”

Neljäs faktori selitti kokonaisvaihtelusta neljä prosenttia. Neljännelle faktorille latautuneet muuttajat kertoivat palveluksen kaventavasta, hämärtävästä, taantuttavasta merkityksestä ja palveluksen turhuuden kokemuksista. Faktorin

kärkilataukset olivat ”*Maailmankuvani kapeni ja pelkistyi palveluksen aikana*” (.63), ”*Asepalvelus taannutti minut henkisesti*” (.56) ja ”*Palvelus heikensi itseluottamustani*” (.50). Muut faktorille latautuneet muuttujat kertoivat opiskelusuunnitelmien hämartyemisestä, asepalveluksen turhuuden kokemuksesta ja työpaikan saannin vaikeutumisesta. Faktori nimettiin *taantum*an faktoriksi.

Myös avoimissa vastauksissa oli kirjattu paljon kielteisesti värittyneitä kokemuksia. Osalle vastaajista armeijassa vietetty aika oli hukkaan heitettyä:

”Ensimmäisten viikkojen aikana selvisi, että armeijan touhut ei ollut minua varten. Tuntui hölmöltä kuluttaa yksi vuosi tavallaan hukkaan elämästä. Senkin vuoden aikana olisin saanut aikaan paljon muuta hyödyllisempää.”

Mies, 21, opiskelee sähkötekniikkaa

”Elämäni junnasi paikoillaan armeijan ajan. ... Kesti useita kuukausia päästä eroon hälläväliä asenteesta, joka oli tarttunut intissä. ... Elämäni turhimmat 8 kuukautta. Käpyjen keräilyyn kypsyy. Jos minun pitäisi nyt tehdä sama valinta, ottaisin suosiolla hylkäyksen ”psykologisista” syistä, enkä tulisi kansalaisvelvollisuutta suorittamaan.”

Mies, 22, opiskelee ohjelmistotekniikkaa

Ensimmäinen vastaus kuvastaa hyvin palveluksen koettua turhuutta – hukkaan heitetyn ajan kuvausta. Näitä vastauksia oli jonkin verran varsinkin niillä miehillä, jotka olivat jo jollakin tavalla kiinnittyneet omalle uralle. Heillä ei selvästikään ollut motivaatiota palveluksen suorittamiseen ja he eivät kokeneet asepalveluksen suorittamista oman uran kannalta hyödylliseksi. Toinen vastaus kuvastaa samaa asiaa ja siinä viitataan jopa palveluksen suorittamisen harkintaan, jos tällä kokemuksella valinnan voisi tehdä uudelleen. Molemmat vastaukset olivat korkeakoulussa opiskelevilta miehiltä. Heidän kohdallaan oli vaikea löytää palveluksesta omaan uraan liittyviä yhtymäkohtia, jos johtamiskoulutuksen hankkiminen ei motivoinut.

Osa vastauksista liittyi yleisemmin koko asevelvollisuusjärjestelmän olemassaoloon:

”... armeijasta ei ollut urakehityksen kannalta mitään hyötyä. Nykyisin suhtaudun varauksellisesti kaikkeen, mitä armeija ja sitä lähellä olevat tahot edustavat. Mielestäni nykyisin pitäisi vakavasti keskustella yleisen asevelvollisuuden tarpeellisuudesta, sillä nykymuotoinen asevelvollisuus perustuu liiaksi historiallisiin ja aikansa eläneisiin asenteisiin ja käsityksiin.”

Mies, 22, opiskelee metsätaloutta

Vastaus kertoo myös asenteellisuudesta asevelvollisuusjärjestelmän mielekkyyttä kohtaan. Kokonaisuutena tällaiset vastaukset olivat harvinaisia. Vastaus on samantyyppinen kuin mihin Laitinen (2005) viittaa omassa tutkimuksessaan kun hän selventää Suomen asevelvollisuuden syntyhistoriaa ja sen merkitystä nykyajassa. Saatujen vastausten perusteella näyttää siltä, että suurelta osin asevelvollisuus hyväksytään ja sen suorittamista pidetään arvokkaana. Vain aniharvoissa vastauksissa, joita tämä edustaa, järjestelmä kyseenalaistetaan. Tässä kyseenalaistaminen liittyy selvästi myös kokemuksiin palveluksen turhuudesta.

Vastauksissa viitattiin myös asepalveluksen henkisesti taannuttavaan merkitykseen:

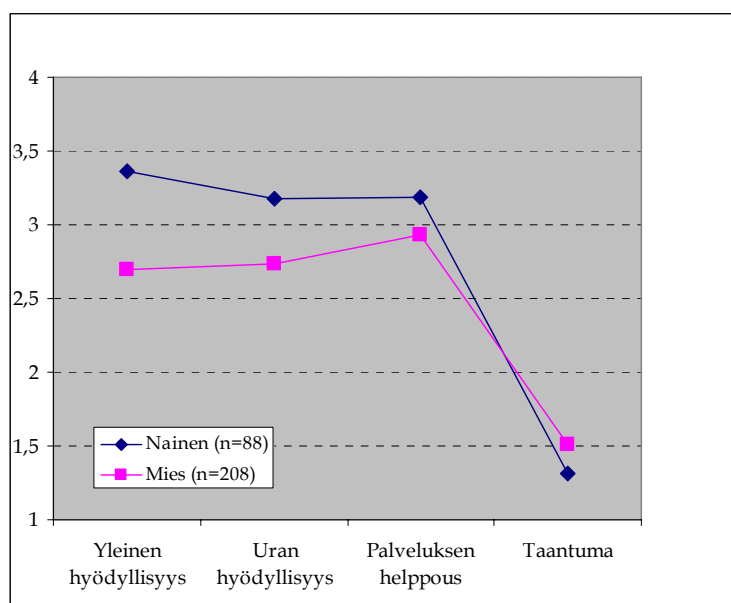
”Esimiehiin suhtautuminen on intin jälkeen etäistä, vaikeaa saada luontevaa suhtautumista. Myönteinen palaute intissä oli vähäistä, mikä vaikutti itsetunnon kehittymiseen kielteisesti.”

Mies, 23, opiskelee kaupallista alaa

Lainauksessa viitataan itsetunnon heikkenemiseen, joka oli myös yhden taantuman faktorille latautuneen osion sisältö. Vastaus on hyvä esimerkki myös siitä, miten palveluskokemukset vaikuttavat vielä siviilin työelämässä, mikä tuodaan vastauksessa esiin asepalveluksen suuren merkityksen korostamisella.

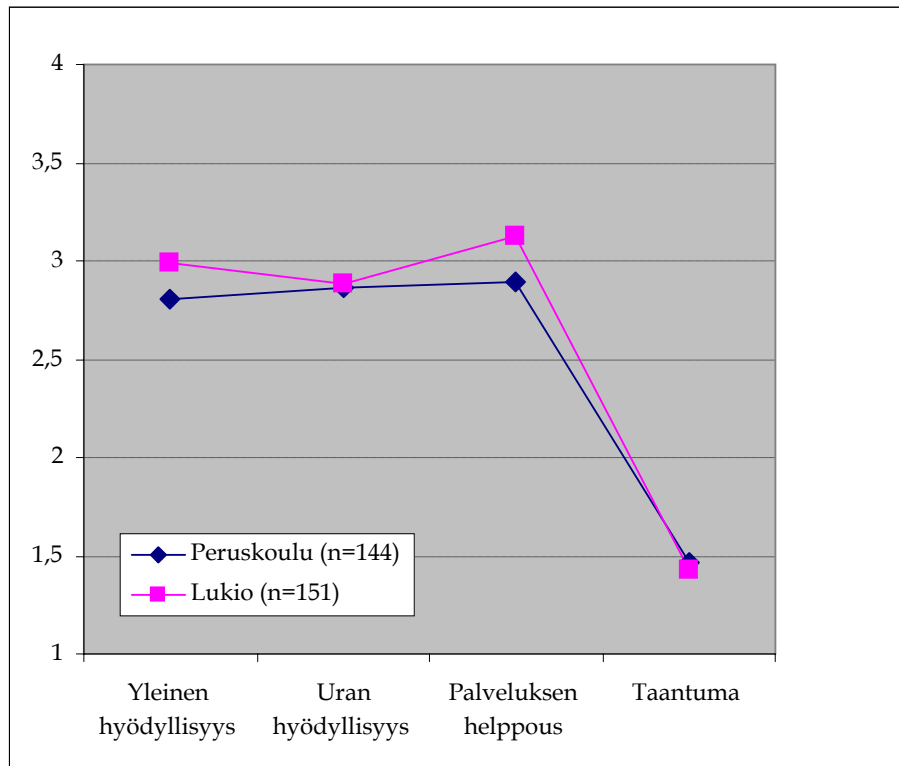
Merkitysulottuvuudet taustamuuttujittain

Analyysiä jatkettiin muodostamalla faktoreille latautuneista muuttujista summamuuttujia vastaavalla tavalla kuin luvussa 5.3, eli ensimmäiseen yhdistelmämuuttujaan otettiin mukaan ensimmäiselle faktorille latautuneet osiot, toiselle toisen jne. Mukaan valittiin muuttujat, joiden lataus oli itseisarvoltaan 0.40 tai enemmän. Näin ollen faktorin sisällön kannalta epäoleellisia muuttujia jäi pois ja näin saatiin summamuuttujista sisällöllisesti yhteneväisempiä. Reliabiliteetti-analyysin (*Cronbachin alpha*) avulla varmistettiin yhdistettävien muuttujien sisäinen yhtenäisyys. Tässä analyysissä yhdistelmämuuttujien alfa-kertoimet vaihtelivat välillä 0.56–0.86 (ks. liite 3: taulukko 29). Lopulliset summamuuttujat muodostettiin keskiarvojen avulla, jolloin muuttujien vastausjakauma skaalautui automaattisesti alkuperäisten muuttujien asteikolle. Summamuuttujat nimettiin faktoreiden mukaisesti yleisen hyödyllisyyden, uran hyödyn, palveluksen helppouden ja taantuman mukaan. Oheisissa kuvioissa on tarkasteltu palvelukseen suhtautumista summamuuttujittain sukupuolen (kuvio 17) ja pohjakoulutuksen (kuvio 18) mukaan. Tyyppien keskiarvojen tilastollinen merkitsevyys testattiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä (anova).

KUVIO 17 Palveluksen suorittamiseen suhtautuminen summamuuttujittain sukupuolen mukaan (keskiarvot)

Naiset pitivät palvelusta yleisesti hyödyllisempänä ($p < .001$), uran kannalta hyödyllisempänä ($p < .001$), helpompana ($p < .01$) ja vähemmän taannuttavana ($p < .001$) kuin miehet. Myös osiokohtaisten keskiarvojen tarkastelu (ks. taulukko 31) osoitti selvästi että pääsääntöisesti väittämien keskiarvot ovat naisilla huomattavasti miehiä korkeammat. Erot ovat ymmärrettäviä kun huomioidaan sukupuolten erilaiset lähtökohdat palveluksen suorittamisessa. Naisille palvelus oli vapaaehtoista ja he olivat jo lähtökohtaisesti asennoituneet palveluksen suorittamiseen positiivisemmin kuin keskivertovarustusmies. Sama ilmiö oli havaittavissa myös avoimissa vastauksissa, joita esiteltiin jonkin verran faktoreiden sisältöjen esittelyn yhteydessä. Naisten vastaukset olivat kauttaaltaan huomattavasti positiivisempia ja palveluksen myönteistä merkitystä korostavia. Miesten vastauksissa oli enemmän negatiivisesti sävyttyneitä vastauksia ja myös kritiikkiä järjestelmää kohtaan.

KUVIO 18 Palveluksen suorittamiseen suhtautuminen summamuuttujittain pohjakoulutuksen mukaan (keskiarvot)

Lukion suorittaneet pitivät palvelusta yleisesti hyödyllisempänä ($p < .05$) ja myös helpompana ($p < .05$) kuin peruskoulutustasoiset. Sen sijaan uran kannalta hyödyllisyyden kokemisessa ($p = .870$) ja palveluksen taannuttavan vaikutuksen suhteen ($p = .492$) ei ollut eroja ryhmien välillä. Havaitut erot selittynevät sillä että lukion käyneistä useimmat edistyivät ammatinvalinnan pohdinnossaan ja he myös valikoituivat peruskoulupohjaisia useammin johtajakoulutukseen, jossa koulutus oli nousujohteisempaa ja siltä osin miehistön koulutusta mielekkäämpää. Pohjakoulutus erotteli huomattavasti heikommin vastaajia

kuin sukupuoli. Tämä kertoo osaltaan siitä, kuinka paljon suuremman merkityksen naiset antoivat palveluksen suorittamiselle kuin keskivertovarushmiehet.

6.4 Yhteenveto

Yleinen suhtautuminen palvelukseen oli myönteistä. Naiset suhtautuivat palveluksen suorittamiseen miehiä selvästi positiivisemmin. Naisista 83 prosenttia ja miehistä 46 prosenttia kertoi myönteisistä kokemuksista. Miehistä 21 prosenttia kertoi kielteisistä kokemuksista ja 33 prosenttia ei vastannut lainkaan kysymyksiin.

Faktorianalyysi toi esiin neljä ulottuvuutta, joihin palveluksen subjektiivinen merkitys kulminoituu. Näitä olivat palveluksen yleinen hyödyllisyys, palveluksen hyöty oman uran kannalta, taantumien kokemukset ja palveluksen helppouden kokemukset. Hyödyllisyyden kokemukset liittyivät palveluksen antamiin yleisiin valmiuksiin, haasteellisuuden kokemuksiin ja itsenäistymiskehitykseen. Hyöty oman uran kannalta liittyi työ- ja opiskelumahdollisuuksien parantumiseen sekä yleiseen asepalveluksen arvostukseen. Taantuma liittyi palveluksen taannuttaviin vaikutuksiin oman henkisen kasvun ja urakehityksen kannalta. Palveluksen helppouden kokemukset liittyivät lähinnä taloudelliseen selviytymiseen sekä palveluksen suorittamisen yleiseen vaivattomuuteen.

Tulokset osoittivat, että naiset kokivat palveluksen hyödyllisempänä, uran kannalta hyödyllisempänä, helpompana ja vähemmän taannuttavana kuin miehet. Lukion suorittaneet kokivat palveluksen yleisesti hyödyllisempänä ja samalla myös helpompana kuin vain peruskoulun suorittaneet. Nämä erot olivat myös tilastollisesti merkitseviä ($p < .05$). Keskiarvotarkastelujen perusteella sekä osiokohtaisesti että summamuuttujittain palvelus koettiin pääsääntöisesti hyödylliseksi sekä yleisesti että omalle uralle ja myös kohtuullisen vaivattomaksi suorittaa; taantumaa koettiin hyvin harvoin. Huomionarvoista kuitenkin oli erityisesti avoimissa vastauksissa ilmennyt eräiden miesten hyvin kielteinen suhtautuminen palveluksen suorittamiseen. Heidän kritiikkinsä kohdistui sekä palveluksen suorittamista että koko asevelvollisuusinstituutiota kohtaan.

7 POHDINTA

Tutkimukseni päätarkoitus oli selvittää asepalveluksen vaikutuksia nuoren naisen ja miehen opinto- ja työuran kulkuun. Saatujen tulosten perusteella asepalveluksella on yksilön opinto- ja työuran kannalta ainakin neljänlaisia merkityksiä, joita myös tässä pohdinnassa käsitellään. Ensinnäkin asepalvelus toimii opinto- ja työuran pysäyttäjänä ja tämän pysähdyksen merkitys riippuu ratkaisevasti siitä, millaisessa opinto- ja työuran vaiheessa yksilö on ennen palvelusta. Toiseksi asepalvelus toimii suojelualalle hakeutuville selvästi uran jatkumona, koska se orientoi heitä tulevaan ammattiin. Tässä aineistossa näin tapahtui varsinkin naisille. Kolmanneksi palveluksen suorittamista voidaan pitää uran kannalta yleishyödyllisenä kokemuksena, jossa opitaan kaikissa ammateissa tarvittavia yleisiä taitoja. Palveluksen suorittamista myös arvostetaan työelämässä. Neljänneksi palveluksella on myös muita yleiseen aikuistumiskehitykseen ja suomalaiseen yhteiskuntaan sosiaalistumiseen liittyviä merkityksiä, jotka eivät suoraan liity urakysymyksiin. Näitä asioita ei tuloksissa tarkemmin käsitelty, mutta niiden voimakas esiin tuleminen avoimissa vastauksissa kertoi niiden tärkeydestä. Luvun lopussa tarkastellaan myös tutkimuksen yleiseen luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä ja esitetään kaksi jatkotutkimusehdotusta.

Uran pysäyttävä koulutuspolun kulminaatiopisteessä

Asepalveluksen suorittaminen ajoittuu elämänkaarella yleensä aikuisuuden siirtymävaiheeseen (Levinson 1979), jolloin tehdään myös omaan ammatinvalintaan liittyviä ratkaisuja. Yksilön koulutuspolulla se merkitsee yhtä tärkeää avainpistettä (Nummenmaa 1996, 15), toisen asteen koulutuksen päättymistä, jossa suuntaudutaan jatkokoulutukseen tai työelämään. Asepalvelus on harvoin esillä perinteisissä lineaarisissa ura- ja ammatinvalintateorioissa, joissa yksilön ammatinvalinnan ajatellaan etenevän asteittain kohti lopullista ammattia. Tähän perustuvat muun muassa minäkuvateoriat (ks. Super 1957). Uusimmissa teorioissa huomioidaan myös uran epälineaarisuus ja sen mahdollinen rikkoisuus (Osipow & Fitzgerald 1995, 54–63). Suomessa asepalveluksen huomiointi yksilön urakehityksessä on tärkeää, koska asevelvollisuus koskettaa

melkein koko ikäluokkaa ja ammatin valintaan sekä muut uraan liittyvät kysymykset ovat monella tavalla ajankohtaisia juuri asepalveluksen suorittamisen aikaan.

Tutkimushenkilöt olivat asepalveluksen alkaessa ammatinvalinnassaan hyvin erilaisissa vaiheissa. Ylioppilaista osa oli vielä epätietoinen ammatinvalinnastaan, mutta osa oli jo löytänyt alansa ja mahdollisesti jopa hankkinut siihen liittyvän opiskelupaikan. Vanhemmista ja ammatillisen perustutkinnon suorittaneista osa oli siirtymässä työelämään ja osa jatkoi opintojaan. Joukossa oli myös alan vaihtajia, jotka harkitsivat uudelleen valintaansa. Lukion suorittaneet olivat yleisimmin eksploraatiovaiheessa, tutkiskelemassa omaa alaansa, kun taas ammatillisen tutkinnon suorittaneet olivat useammin uran vakiintuneemmissa vaiheissa, eli heillä oli jo tiedossa opiskelupaikka tai työpaikka palvelukseen tullessaan.

Tutkimustulosten perusteella asepalveluksella on opinto- ja työuralle joko viivästyttävä tai edistävä funktio riippuen siitä, mikä oli uran vaihe ennen palveluksen alkamista. Asepalveluksen suorittaminen ja siihen valmistautuminen katkaisivat yksilön ulkoisen urakehityksen eli siirtymisen uralla seuraavaan positioon: koulutukseen tai työelämään. Ulkoisella uralla tarkoitetaan niitä opintoja työpositioita, joita yksilö urallaan kohtaa (ks. Varila & Kallio 1992). Opinnot eivät palveluksen aikana edenneet ja niiden aloittaminen tai niihin takaisin siirtyminen palveluksen jälkeen oli vaikeaa palveluksen tuoman keskeytyksen vuoksi. Tämän havaitsi myös Laaksonen (2005) tutkiessaan asepalveluksen vaikutuksia korkea-asteen opiskelijoihin. Ura työelämässä ei edennyt, koska palveluksen aikana vain ani harvoilla oli mahdollisuus rakentaa palveluksesta ammatillisesti oman uransa jatkumo.

Tutkimushenkilöt eivät voineet vakiintuneemmin kiinnittyä opintoihin tai työelämään ennen kuin palvelus oli kokonaan suoritettu, ja palveluksen jälkeen vei oman aikansa ennen kuin päästiin kiinni omaan uraan ja siihen liittyvien suunnitelmien toteuttamiseen. Vasta noin kahden vuoden kuluttua palveluksen jälkeen valinnat olivat vakiintuneet ja yksilöt kiinnittyneet vakiintuneemmille urapoluilleen joko tutkintotavoitteiseen koulutukseen tai työelämään. Näin ollen palvelukseen valmistautuminen ja sen suorittaminen viivästyttivät ulkoisen uran etenemistä yhdellä tai kahdella vuodella palveluksen pituudesta ja sen suorittamisajankohdasta riippuen. Tätä viivästytmää urakehitykselle nostetaan harvoin keskusteluun, vaikka palveluksen suorittamiseen kuluva aika on huomattavan pitkä aika nuoren aikuisen elämässä juuri siinä kriittisessä vaiheessa kun ollaan siirtymässä työelämään tai jatkokoulutukseen. Palveluksen suorittamisen ajoittuminen toisen asteen koulutuksen päättymisvaiheeseen on opinto- ja työuran kannalta optimaalista kun otetaan huomioon se, että asevelvollisuus on jossakin vaiheessa ja jollakin tavalla suoritettava. Haitta uralle voisi olla vielä suurempi, jos palveluksen suorittaminen ajoittuisi keskelle toisen asteen koulutusta, jatko-opintoja tai työelämää.

Vaikka palveluksen suorittaminen ja siihen valmistautuminen aiheuttivat ulkoisesti uralla viivästyvän, niin alastaan vielä epätietoiset ja ammatinvalintaansa tutkiskelevat (vrt. Savickas 2002), edistyivät selvästi ammatinvalintaprosessissaan. Palveluaika toimi välivuoden tapaan eksploraatiovaiheena ja mah-

dollisti omaa tulevaisuutta koskevan suunnittelun. Näille henkilöille palveluksen suorittaminen jatkoi harkinta-aikaa sopivasti ennen tutkintotavoitteeseen koulutukseen sitoutumista. Henkilöt testasivat urasuunnitelmiaan ja sopeuttivat ne palveluksen jälkeen vallitseviin olosuhteisiin ja tarjolla olevaan mahdollisuuksien rakenteeseen (vrt. Nummenmaa 1992, 45). Toisten reittien sulkeutuessa, kuten esimerkiksi naisilla suojelualan mahdollisuuksien kariutuessa, suunnattiin suunnitelmat uusien mahdollisuuksien rakenteeseen eli tässä tapauksessa muuhun koulutukseen tai entiselle jo valitulle ammattialalle. Jos korkea-asteen koulutukseen ei päästy, hakeuduttiin alempitasoiseen koulutukseen: ammatilliseen perustutkintoon tai ammattikorkeakouluun. Erityisesti lukion päättäneet ylioppilaat, joilla ei ollut vielä tiedossa omaa alaa, palveluksen aikana tapahtui selvää edistymistä suunnitelmissa. Toinen huomattava ryhmä olivat naiset, joilla palveluksen suorittaminen liittyi suojelualan suunnitelmien testaamiseen. Huomionarvoista oli myös se, että palveluaikaa nopeampi muutos kohti selkiytyneempää ammatinvalintaa tapahtui palveluksen jälkeisenä noin kahtena vuotena. Tämä viittaa siihen, että palveluksen suorittaminen vapautti urasuunnittelun ja siihen liittyvien suunnitelmien toteutumisen, mikä näkyi selkeänä muutoksena kohti vakiintuneempia urapolkuja.

Olisiko miesten urakehitys erilainen, ellei velvollisuutta asepalveluksen suorittamiseen olisi? Voidaan olettaa, että uralleen jo sitoutuneita ja ammatinvalinnoistaan varmoille palveluksen puuttuminen mahdollistaisi nopeamman kiinnittymisen joko opintoihin tai työelämään. Sen sijaan vielä eksploraatiovaiheessa olevilla veisi joka tapauksessa aikansa ennen kuin valinnat selkiytyisivät. Mahdollinen "välivuosi" saattaisi tulla tavalla tai toisella. Suojelualan suunnitelmien testaajille ja alalle lopulta myös päätyville asepalveluksen suorittaminen on uran kannalta selvästi hyödyllistä. Muihin ammatteihin hakeutujille tai niille, joilla ei ole omaa alaa tiedossa toisenlainen välivuosi saattaisi olla urasuunnittelun ja myös aikuistumiskehityksen kannalta hyödyllisempi. Työelämässä olisi mahdollisuus testata ammatteja ja saada sitä kautta tukea omille ammatinvalintapäätöksille.

Asepalvelus naisten urakehityksen suuntaajana

Naisille palveluksen suorittaminen vapaaehtoisena on oikeus toisin kuin miehille, joille se on Suomessa normatiivinen ja ikäsidonnainen velvollisuus (vrt. Baltés & Reese 1987). Suomalaisten naisten kokemukset ankkuroituvat siihen subjektiiviseen valintaan, jonka he ovat tehneet lähtiessään suorittamaan vapaaehtoisesti aseellista palvelusta. Miehiä selvemmin palveluksen suorittaminen oli heille yleisen elämäkokemuksen ja haasteiden lisäksi urakysymys, mikä näkyi jo ennen palvelusta mittavana halukkuutena hakeutua suojelualan koulutukseen (ks. Määttä 1997). Naisia houkutteli palveluksen suorittaminen uudenaikaisena ammatillisen orientaation mahdollisuutena hakeutua "ainokaisena" miesvaltaisiin ammatteihin (ks. Kauppinen ja Huida 1994). Se oli näin myös rajojen rikkomista verrattuna naisten "normaaliin" urakehitykseen, jota on pidetty muun muassa pakotettuna optimaalisena valintana (vrt. Gottfredson 1981).

Tässä tutkimuksessa vanhemmat, jo ammatillisen tutkinnon suorittaneet naiset erottuivat muista naisista. Palveluksen aikana he harkitsivat uudelleen tehtyä ammatinvalintaansa, mikä ulkoisesti näyttäytyi rikkonaisena urana (vrt. Osipow & Fidzerald 1995, 54–63). Tutkimusaineiston naiset olivat hiukan vanhempia kuin yleensä varusmiehet, ennen palvelusta noin 21-vuotiaita. Levinsonin (1979 ja 1986) mukaan nuoruudessa tehtyjä valintoja arvioidaan uudelleen noin 25 vuoden iässä, ja tämä voi olla naisille yleisempää. Uudelleenharkinta oli paluuta taaksepäin, koska toteutunut uusi ammatinvalinta merkitsi tutkintotoivoitteisen koulutuksen uudelleen aloittamista. Vaikka ura katkesi ulkoisesti, niin yksilölle itselleen se saattoi merkitä vasta todellisen uran alkamista. Se oli mahdollisuus ja haaste ehkä epätydyttävän aikaisemman valinnan jälkeen. Palveluksen aikana saatiin kokemuksia suojelualaan läheisesti liittyvästä ammatista, sotilasalasta. Nämä kokemukset ja myös valikoituminen johtamiskoulutukseen toimivat suodattimina suojelualalle suuntautumisessa. Esimerkiksi maanpuolustusopistoon vaaditaan aliupseerikoulun ja maanpuolustuskorkeakouluun reserviupseerikoulun suorittaminen. Sotilaskoulutukseen pääsyn ehtona oli valikoituminen johtajakoulutukseen, joten kaikki naiset eivät tätä ehtoa täyttäneet, vaikka suurin osa aineiston naisista (82 prosenttia) suorittikin johtajakoulutuksen.

Noin kaksi vuotta palveluksen jälkeen noin neljäsosa tämän aineiston naisista työskenteli suojelualalla. Heille asepalveluksen suorittaminen toimi uran käännekohtana. Käännekohtat tapahtumina (vrt. Oravala ja Rönkä 1999, 274) saavat aikaan pitkäkestoisia psyykkisiä muutoksia ihmisen elämässä avaten tai sulkien mahdollisuuksia. Suojelualalle suunnanneet naiset hylkäsivät aikaisemmat suunnitelmansa: keskeyttivät opintonsa tai luopuivat palvelusta edeltäneestä työstä. Usein tämä valinta tarkoitti myös muuttoa toiselle paikkakunnalle, uuden elämänpiirin muodostamista ja myös muun entisen taakse jättämistä. Uran kannalta se tarkoitti uuden ammatin opettelemista, jossa asepalvelus toimi hyvänä orientaatioperustana ja sosiaalistumisena uuteen ammatialaan.

Naisille, joiden suojelualan suunnitelmat kariutuivat syystä tai toisesta, palvelus suuntasi urasuunnitelmat muuhun koulutukseen tai palautti ne takaisin ennen palvelusta hankitulle uralle. Heille palvelus ei niin ratkaisevasti muuttanut uran kulkua, mutta antoi kokemuksen suojelualasta, jonka perusteella he pystyivät tekemään tulevia valintoja. Suojeluala ei ollut heitä varten, mutta päätöksen tekeminen vaati kokemusta asepalveluksen suorittamisesta. Lähes kaikille naisille palvelu oli jollakin tavoin urakysymys. Palveluksen suorittaminen paransi uralla edistymisen mahdollisuuksia arvostuksen ja lisäpiteiden muodossa.

Asepalvelus yleishyödyllisten taitojen oppimisen paikkana

Palveluksen suorittamista ei voida laajemmin markkinoida siellä opittavilla ammatillisilla taidoilla. Ammattiarmeijoissa, joissa on pidemmät palvelusajat, tällä seikalla voi olla enemmän merkitystä muun muassa teknisille aloille soveltuvien taitojen suhteen (ks. Hoiberg 1991). Tämän tutkimuksen tulosten perus-

teella suomalaisen asevelvollisuusarmeijan ammatillinen hyödynnettävyys on sidoksissa jo ennen palvelusta hankittuun koulutukseen: sen vaiheeseen ja valittuun koulutusalaan. Vain tekniikan ja liikenteen, sosiaali- ja terveyden sekä suojelualan koulutusaloilta ja vain vähäisissä määrin muilta aloilta löytyi josain määrin sellaisia ryhmiä, jotka palveluksessa pääsivät hyödyntämään omaa osaamista ja joskus jopa vahvistamaan sitä. Näin tapahtui esimerkiksi tekniikassa ja liikenteessä: raskaan ajoneuvon kuljettajakortin suorittaminen oli palveluksen aikana edullisempaa ja hankittu osaaminen laajensi ammattitaitoa ja paransi työmahdollisuuksia myös palveluksen jälkeen. Suojelualalle hakeutuille palveluksen suorittaminen oli suoraa orientoitumista niihin työtehtäviin, joita tulevassa ammatissa tarvittiin, erityisesti sotilasalalla. Muilla aloilla yhtymäkohdat olivat satunnaisia. Tämä oli ymmärrettävää, koska noin puolelta varsinainen ammatillinen koulutus ja työkokemus puuttuivat kokonaan. Erilaisten taitojen oppimisen näkökulmasta palvelus oli siis suurimmalle osalle jotain muuta kuin ammatillisten taitojen oppimisen paikka.

Palveluksen aikana opitut taidot liittyivät enemmän yleishyödyllisiin, kaikissa ammateissa tarvittaviin taitoihin, kuten sopeutumiseen, joita voidaan kutsua Väärälän (1995) termeillä mukautumiskvalifikaatioiksi. Armeija on autoritaarinen organisaatio, jossa edellytetään tottelevaisuutta, mukautumista ehdottomaan kuriin ja kuuliaisuuteen (Goffman 1997). Annettuihin määräyksiin sopeutuminen, totteleminen ja esimiehen kunnioittaminen ovat keskeisiä taitoja joilla tullaan toimeen hierarkkisessa ja käskyvaltaisessa organisaatiossa. Jokaisella on oma paikkansa osana kokonaisuutta ja se on hoidettava määrättyllä tavalla. Yksilö sopeutetaan noudattamaan sääntöjä ja määräyksiä ja ottamaan huomioon omissa päätöksissään myös muut. Tämä sopeutuminen voi olla monille vaikeaa, mikä näkyy myös palveluksen keskeyttämisen syissä, joista psyykkiset tekijät ovat yleisimpiä (Sahi & Korpela 2002). Mukautumiskvalifikaatioiden käänköpuoli liittyy passivoivaan sopeutumiseen. Uusia ideoita otetaan hyvin harvoin huomioon ja oma-aloitteisuutta voidaan jopa vieroksua. Vapautta on vain tiettyjen rajojen puitteissa ja nämä raamit ovat varusmiehelle hyvin rajalliset. Tällaisen ”passivoivan” ja oma-aloitteisuutta vieroksuvaan toimintamallin oppiminen ei ole aina paras mahdollinen työelämän toimintatapa. Varsinkin uusissa luovissa ja innovatiivisuutta vaativissa työtehtävissä vaaditaan perinteistä irrottautumista ja rajojen ylittämistä ja asioiden kyseenalaistamista.

Toiseksi palveluksessa opitut taidot liittyvät yhteisöllisyyteen. Sotilaskoulutuksen aikana ollaan aina intensiivisesti yhdessä – palveluksen suorittaminen on hyvin institutionaalista elämää: siellä on pakko tulla toimeen palvelustovereiden ja esimiesten kanssa, ja tämä kasvattaa joustavuuteen (vrt. Lähdesmäki 1993, 2–3). Yhteisöllisillä taidoilla tarkoitetaan ryhmätyötaitojen lisäksi niitä taitoja, jotka auttavat sovitteluun, tekemään kompromisseja, arvioimaan omaa työsuoritusta, auttamaan muita ja hallitsemaan kokonaisuuksia. Taidot liittyivät myös kokonaisuuksien hallintaan ja kykyyn sopeutua yhteisöön, ottaa käyttöön muiden osaamista ja kehittää toimintaa reflektiivisesti. Tältä osin voidaan puhua jopa innovatiivisista taidoista (Väärälä 1995, 46–47), joilla tarkoitetaan

myös kykyä jatkuvaan oppimiseen ja ammattitaidon joustavaan kehittämiseen. Näillä taidoilla on hyötyä missä tahansa työelämässä ja työelämän ulkopuolella.

Asepalvelus aikuistumiskehityksessä

Aikuisuuden siirtymävaiheen tärkeimpiä kehitystehtäviä (ks. Havighurst 1955) ovat muun muassa itsenäistyminen vanhemmista, tulevaisuuteen suuntautuminen, maailmankuvan avartuminen sekä persoonallisen arvojärjestelmän muodostuminen ja identiteetin kehittyminen. Yhtenä tärkeänä osana tulevaisuuteen suuntautumista on myös ammatti- ja opintouran valinta. Palveluksen suorittaminen tarjoaa otolliset olosuhteet itsenäistymiselle koska se pakottaa irrottautumaan omasta perheympäristöstä ja tutusta elämänpiiristä, mitä voidaan pitää toiminnallisena askeleena kohti aikuisen maailmaan (ks. Levinson 1979, 56–57). Tämän tutkimuksen tuloksissa tulivat esille tulevaisuuden suuntautumiseen liittyvien urakysymysten lisäksi vanhemmista itsenäistymiseen liittyvät asiat. Asepalveluskokemukset laajensivat yksilön käsitystä omasta itsestään, paransivat itsetuntemusta ja myös itseluottamusta. Tämä on todettu myös aikaisemmissa tutkimuksissa sekä ulkomailla (vrt. Dar & Kimhi 2004) että kotimaassa (ks. Mäkinen 1991). Näin ollen palveluksen suorittaminen liittyi kiinteästi aikuistumiskehitykseen.

Tutkimushenkilöt suhtautuivat pääosin myönteisesti palveluksen suorittamiseen huolimatta palveluksen mahdollisesti aiheuttamasta viivästyvästä omalle urakehitykselle ja sen vaikutuksista muulle elämälle. Varsinkin naisten suhtautuminen oli erittäin positiivista. Tulokset eivät olleet yllättäviä, koska Suomessa on olemassa perusmyönteinen suhtautuminen palveluksen suorittamiseen ja tämä trendi on jopa vahvistunut viimeisten vuosikymmenien kuluessa. Tämä on todettu maanpuolustustiedotuksen vuosittain toistuvissa mittauksissa (ks. Maanpuolustustiedotuksen neuvottelukunta 2005). Suomalaiset arvostavat asepalveluksen suorittamista ja se myös halutaan suorittaa mahdollisimman hyvin. Vain murto-osa tutkituista suhtautui negatiivisesti palveluksen suorittamiseen, mikä on myös todennettu aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. Kuronen 1996; Mäkinen 1991; Määttä 1997; Piha 1984). Tämä joukko jakaantuu hiukan erilaisiin ryhmiin. Joukossa on niitä, joilla on erittäin vaikea henkisesti sopeutua käskyvaltaiseen järjestelmään (ks. Ponteava, Rautava & Upanne 1997). On myös niitä, jotka suorittavat palveluksen aivan kunniallisesti, mutta asepalveluksen kyseenalaistaminen ideologisesti tekee palveluksen suorittamisesta ”pakkopullaa”. Tässä tutkimuksessa naisten negatiiviset kokemukset olivat harvinaisia ja ne liittyivät pettymyksiin toteutumattomista unelmista suojelualan suunnitelmien kariutuessa. Joissain tapauksissa naiset törmäsivät tyypillisiin naisten miesvaltaisessa työyhteisössä kohtaamiin ongelmiin, kuten vähättelyyn (ks. Kauppinen & Huida 1994).

Tämän tutkimuksen keskiössä oli asepalveluksen tarkasteleminen opinto- ja työuran kannalta. Mittari antoi rajalliset mahdollisuuden aikuistumisen liittyvän kehityksen ja erityisesti itsenäistymisen syvällisempään tutkintaan. Asiasta ei ole Suomessa tehty kuin muutamia yksittäisiä tutkimuksia (esim. Mäkinen 1991; Piha 1984), mikä on merkillistä, koska asepalvelus koskettaa miltei

kaikkien suomalaisten miesten aikuistumiskehitystä. Varsinkin avoimiin kysymyksiin saadut vastaukset osoittivat, että asepalveluksen suorittamisella on myös muita kuin uraan liittyviä merkityksiä, jotka ovat tutkimisen arvoisia. Nämä merkitykset liittyvät yleiseen aikuistumiskehitykseen. Palvelusta voidaan ajatella suomalaisen miehen siirtymäriittinä aikuisuuteen, joka sosiaalista myös yhteiseen näkemykseen aseellisen palveluksen tärkeydestä. Tämä saattaa ylläpitää kansallisesti korkeaa maanpuolustustahtoa ja tämän prosessin merkitys asevelvollisuusjärjestelmän säilyttämiseen voi olla jopa suurempi kuin olemme osanneet ajatella, johon myös Laitinen (2005) viittaa. Muutoin on vaikea selittää niin positiivista asennoitumista palveluksen suorittamiseen, vaikka asepalvelus häiritsee ja viivästyttää opinto- ja työuralla etenemistä ja myös muuta elämää palveluksen aikana. Julkisen keskustelun ja mielipiteen perusteella näyttää myös siltä, että suomalaiseen asevelvollisuusjärjestelmään ei tule muutoksia lähiaikoina ja suomalaiset miehet tulevat kohtaamaan tämän yhteisen kokemuksen myös jatkossa, mikä on harvinaista eurooppalaisessa vertailussa.

Menetelmän arviointia

Tutkimuksen kvantitatiivinen aineisto tuotti laajan kuvailevan aineiston. Kvantitatiivisen menetelmän valinta oli perustelua uudella tutkimusalueella, kun haluttiin rakentaa kokonaiskuvaa siitä, missä määrin ja missä laajuudessa asepalvelus ja ura kytkeytyvät yhteen. Syrvey-kysely toi avoimien kysymysten kautta runsaasti myös laadullista aineistoa, jotka toimivat kvantitatiivisen osan tarkennuksena. Kerättyä aineistoa hyödynnettiin vain siltä osin kuin se liittyi varsinaiseen tutkimustehtävään. Muun muassa avoimissa kysymyksissä oli käsitelty paljon naisen asemaa ainokaisena miesvaltaisessa yhteisössä. Tässä yhteydessä tämä aineisto jäi analysoimatta.

Lomakkeessa käytettiin Määtän (1997 ja 1999) asepalvelustutkimuksessa ja aikaisemmissa uratutkimuksissa testattuja kysymyksiä. Perusrakenteiltaan mittari oli toimiva, koska vain harvoja lomakkeita ja vastauksia jouduttiin kokonaan hylkäämään. Aineisto oli kattava, koska siinä oli mukana tutkittavia kaikista sotilaslääneistä (12 kappaletta) ja myös kaikista aselajeista erikoisjoukkoja lukuun ottamatta. Perusjoukon muodostivat kaikki vuosina 1996 ja 1997 maamerivoimissa palvelleet asepalveluksensa suorittaneet naiset ja miehet. Naisten kohdalla tutkimuksen tuloksia voidaan pitää pienin varauksin yleistettävänä kaikkiin vapaaehtoisen asepalveluksen maa- ja merivoimissa suorittaneisiin naisiin. Tosin ensimmäisenä vuonna vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuneet naiset olivat hieman vanhempia kuin myöhempinä vuosina palvelukseen hakeutuneet naiset vapaaehtoisen asepalveluksen suosion vakiintuessa. Myös miehet edustivat alueellisesti koko maata. Huomioitava on se, että tämän aineiston varusmiesten keski-ikä oli hiukan korkeampi ja heidän taustansa heterogeenisempi kuin normaaleilla varusmiehillä, koska aineistoon valikoitiin tarkoituksellisesti eri-ikäisiä miehiä.

Kyselyn vastausprosentti (68 prosenttia) oli korkea, mikä kertoo vastaajien kiinnostuksesta tutkittavaa asiaa kohtaan. Naisista jopa yhdeksän kymmenestä

vastasi kyselyyn ja myös miesten kohdalla päästiin hyvin kohtuulliseen vastausprosenttiin. Katoanalyysin perusteella vastaamattomien taustat eivät eronneet merkittävästi vastanneiden taustoista.

Koeasetelmana käytetty retrospektiivinen paneeliasetelma oli tarkoituksellisesti valittu, jotta saataisiin tutkimukseen henkilöitä, joilla oli kokemus siviilielämästä palveluksen jälkeen ja he kykenivät näin ollen tarkastelemaan palveluskokemuksiaan ajallisesti jo hieman kauempaa. Heidän elämässään oli jo tapahtunut muutoksia palveluksen jälkeisenä aikana, joita voitiin tarkastella yhdessä asepalvelusta edeltäneeseen tilanteeseen verrattuna.

Käytetyt analyysinmenetelmät olivat tyypillisiä kvantitatiiviselle tutkimukselle. Kuvauksissa käytettiin suoria jakaumia ja myös muuttujien niin sallissa paljon ristiintaulukointeja muuttujien välisten yhteyksien selventämiseksi. Aina näissä tarkasteluissa ei päästy muuttujien muunnoksista huolimatta tilastollisesti merkitseviin tuloksiin suurilta osin siitä syystä että aineiston koko oli vain 296 tutkimushenkilöä ja havaintojen hajotessa eri soluihin solufrekvenssit jäivät pieniksi. Varianssianalyysi ammatinvalinnan vaiheen ja siihen yhteydessä olevien tekijöiden analyysissä toimi, mutta oli rajallinen, koska selitysosuudet jäivät alhaisiksi. Tämä on yksi yhteiskuntatieteiden ongelma, tarkimmatkaan mittausasetelmat eivät tavoita kaikkia niitä muuttujia, jotka selittävät tutkittavaa ilmiötä.

On kulunut kymmenen vuotta siitä, kun tutkimushenkilöt suorittivat asepalveluksensa. Tutkimuksen tekohetkellä, vuonna 1999, he olivat olleet reservissä vain kaksi vuotta. Tällä hetkellä tutkimushenkilöt ovat keskimäärin hiukan yli 30-vuotiaita ja elävät elämänkaarellaan aikuisuutta, jossa keskeisiä asioita ovat perhe ja työ. Tutkimushenkilöiden tämän hetkisen elämäntilanteen selvittäminen kertoisi siitä, millä tavoin asepalvelus pidemmällä aikavälillä vaikutti heidän elämäänsä ja suuntasi erityisesti urakehitystä. Tämän tutkimuksen avulla on erotettavissa erilaisia urapolkuja, joiden jatkoseuraaminen tuottaisi uutta tietoa asepalveluksen vaikutuksesta myöhempään urakehitykseen varsinkin niiden naisten kohdalla, jotka olivat kiinnittymässä suojelualan ammatteihin. Oliko tämä valinta pidemmällä aikavälillä kestävä ja mistä mahdolliset muutokset myöhemmällä uralla johtuivat? Muun muassa Yhdysvalloissa armeijaan liittyneet naiset eroavat palveluksesta useammin kuin miehet uransa alkuvaiheessa (Moore, 2002).

Toinen jatkotutkimusaihe kumpuaa asepalveluksen muista merkityksistä, joita tässä tutkimuksessa vain sivuttiin. Tulosten perusteella asepalveluksen suorittamisella on yksilön aikuistumiseen ja yhteiskuntaan sosiaalistumiseen liittyviä merkityksiä. Ne ovat myös kansallisesti omaleimaisia: olemme säilyttämässä asevelvollisuusarmeijan ja sen mukana yhtenäisen sotilaallisen maanpuolustuskokemuksen miltei kaikille suomalaisille miehille. Suomalaiset arvostavat varusmiespalveluksen suorittamista ja tehtyjen selvitysten perusteella maanpuolustustahtomme on hyvin korkealla. Mistä tämä vahva asenteellisuus on seurausta? Millainen merkitys asepalveluksen suorittamisella on suomalaisen miehen kasvulle mieheksi kasvamisena, aikuistumisena ja yhteiskuntaan sosiaalistumisena?

SUMMARY

This dissertation aims at determining the impact of military service on the career and study paths of young women and men. Changes affecting plans related to study and career paths, as well as factors motivating these changes, are under a more detailed scrutiny. In addition, the research analyses the ways in which previous professional skills are being used during the service and examines the new professional skills acquired during the service. Furthermore, the dissertation analyses the subjective meaning of military service as related to the individual career of the informants.

In Finland, military service constitutes an experience forming part of the life of almost all male citizens, for all Finnish men are liable for compulsory national service (Laki yleisestä asevelvollisuudesta [General Conscription Act] 1950). Thus, military service constitutes an obligation and a normative, age-based factor of personal development (cf. Baltes & Reese 1987). Seventy-eight percent of Finnish men serve in the Finnish Defense Forces (Puolustusvoimien toimintakertomukset [The Annual Reports of the Finnish Defense Forces] 1999–2004), which is an unusually high percentage in the European context: many states are abandoning a general conscription affecting entire age groups. While Finnish women are not liable for national service, they have had the possibility to serve in the Defense Forces on a voluntary basis since 1995 (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta [Women's Voluntary Military Service Act] 1995). Due to its voluntary basis, the service constitutes a non-normative, random factor – an individual and voluntary choice – in the life cycle of these women. Every year, between 350 and 400 women enlist for voluntary military service (Puolustusvoimien toimintakertomukset [The Annual Reports of the Finnish Defense Forces] 1999–2004).

Military service usually coincides with the years 17–22, corresponding with the Early Adult Transition phase in Levinson's (1979) life cycle model. This stage is characterized by several developmental tasks; career choice is one of the most important of them. On the career path of the individual, this phase corresponds with one of the most important educational moments, i.e., the completion of secondary education, either in the form of a senior high school diploma or a professional school diploma. Thus, some recruits enter the service with a professional degree, while those with senior high school diplomas are in a transition towards earning a professional degree. In terms of the connections between military service and career, diverging educational backgrounds thus put individuals in a different position.

Military service represents one of the key factors having an impact on study and career path and career choice in the Early Adult Transition phase. Other factors include socio-economic position (Ahola & Nurmi 1995; Liljander 1996), academic achievement (Mäkinen & Valkonen 1988), regional factors (Maljojoki 1986; Sinisalo 1986), and competition in the field of education (Ahola & Nurmi 1995). Military service can also be characterized as a "year off" during

which plans are being made for the future and the sustainability of previous plans is being evaluated. However, in spite of the psychosocial importance of military service, there are only a few previous studies about its impact on career.

According to Laaksonen (2005), post-secondary education is delayed by some features of the military service, for example the fact that it is difficult to study for the entrance examination during service. Other research appears to indicate that while most men consider military service to be a highly valued national obligation, some men see it as difficult period with a negative impact on their personal development. (e.g., Olkkonen 1984). The first studies on women's voluntary military service have concentrated on women's expectations (Määttä 1997) and experiences during service (Määttä 1999) and their roles in the armed forces (e.g., Lepistö 1999). Early research (see Määttä 1997 & 1999) has also pointed out the relation between women's military service and career choice.

This dissertation describes the stages of career development at the Early Adult Transition stage through career choice theories based on developmental processes (see Super 1957). According to these theories (e.g., Savickas 2002), the process leading to definitive career choice consists of a long period of time during which the relation between the individual and his or her work develops and gets more precise and more concrete. Choosing a career is related to the stabilization of one's self-image, which enables advancement in this developmental task. These theories see professional development as a series of phases forming a long cycle.

Career theories, those based on theories of self-image in particular, have been criticized for presuming career choices and career paths to be linear, ascending processes. In fact, one's career can be ascending, descending, broken, or discontinuous, depending on individual choices and other external factors (Koivuluhta 1999; Osipow & Fitzgerald 1995). One's career may consist of alternating between different jobs of varied duration (e.g., Antikainen & Komonen 2003). However, while the explanatory power of these theories is therefore contested, Savickas (2002, 183) considers that their strength resides in the fact that they describe the main features of professional development and that they combine the viewpoints of psychological and sociological theories. In this dissertation, career theories (e.g., Savickas 2002) are used in order to exemplify the phase of career choice at the Early Adult Transition stage.

The research was conducted using a survey method consisting of both structured and open questions. The material was gathered in spring 1999 through a mail survey, i.e., approximately two years after completion of service, among women and men having served in the armed forces between 1995 and 1997. The total number of respondents was 296, including 86 women. The turnout was 69 percent, as much as 92 percentage points for women. The respondents represent the entire country; their median age was 20 at the beginning of the service. Seventy percent of the informants were at the Early Adult Transition stage (17–22 years of age), thirty percent were at the Entering the Adult World stage (22–28 years old). As for educational background, the respondents can be divided into two cohorts: those having completed junior high school (49

percent), most of which also had a professional degree, and those having completed senior high school (51 percent), most of which had no professional degree. Most females (82 percent) but only 35 percent of males had completed senior high school. In addition, female respondents were approximately one and a half year older than male respondents, which was due to the fact that among the first women serving in the armed forces there were many individuals who had been waiting for this opportunity for years.

The informants were classified into five different career types based on the stage of career choice and educational background at the moment of entering the service: 1) those who were uncertain, 2) deliberating, 3) committed, 4) stable, and 5) those who were changing careers. Typically, the undecided did not have a professional degree and were still looking for the right career, whereas those who were deliberating were making the final choices and were typically trying to get into a school. The committed ones had been admitted to a school and were sure about their career choice or had a profession and were in transition towards the working life. The stable ones were definitely committed to their career and had been working in their field for years. Finally, some were switching careers: they were not entirely sure about their new career or they were still contemplating different possibilities. The range of different paths shows that while those having completed the senior high school matriculation examination were still building up their study path, those having completed a professional degree after their junior high school were constructing the early stages of their professional career or were re-evaluating the choices they had made. There was a significant number of re-evaluators among those with a professional degree.

As a consequence of serving and preparing for the service, the respondents could not commit themselves fully to the working life or long-term educational projects. The impact of the service on career development depended on the career stage. Senior high school graduates who had not chosen a career, men in particular, advanced in their process of choosing a career: their alternatives became more precise and they committed themselves to the choice they had made. On the other hand, for many males with a professional degree, no significant change occurred during the service: military service clearly regressed their career. For those switching careers or considering a change, the service provided a period of re-evaluation. This was the case of women considering a security industry career. Indeed, for females, the desire to work in the security industry had been one of the key factors motivating the enlisting (Määttä 1999). After the army experience, women were less enthusiastic about security jobs. Prior to service, almost all women dreamed about the security industry; after the service 40 percent of them sought employment in the field. Less than a quarter (23 percent) of the female respondents of this study managed to be employed as security officers upon completion of service. Plans became more realistic also in terms of the level of education: instead of the National Defense College (Maanpuolustuskorkeakoulu), many readjusted their plans and continued at the National Defense School (Maanpuolustusopisto) or at the Police Academy (Poliisikoulu).

Advancement in the process of choosing a career could not be explained by factors related to the service, such as the training and its length or the tasks involved in it. Rather, as explained above, factors such as gender, educational background, age group, and completion of degree were more important factors explaining advancement in choosing a career.

The use of previously acquired professional skills during the service was rare. Only professionals in the fields of technology and transportation, as well as health and social services professionals, could occasionally perform tasks corresponding with their previous training and, in certain cases, learn new things about professional tasks in their own field. For those seeking training in the security industry, the service functioned as an orientation to their future profession. Rather than professional skills necessary for successfully performing the tasks in their own field, the respondents learned general skills useful in any field, such as adaptation skills, managing skills, and social skills.

The general attitude towards the service was positive. Women's attitude was clearly more positive than men's. Subjective meanings given to the service included its general usefulness, its usefulness for one's own career, the feeling of the service being easy, and the retrograding influence of the service. The service was considered a generally useful experience forming part of the process of becoming an adult and growing up emotionally. In spite of the delaying factor, the service was deemed useful for one's career because it was considered to improve study and job opportunities and increase prestige in the working life. The uncomplicated nature of the service generated feelings of the service being easy. The service was considered to be part of a normal life path which was not questioned or seen as a significant complication in terms of the general life cycle. For some, the service appeared to be a clearly retrograding experience; these individuals associated the service with negative signification for their emotional growth and career development. Women considered the service to be more useful for their careers than men. They also found the service to be easier and less retrograding. However, although most respondents had a positive attitude towards the service and saw the global importance of the service in their personal life as positive, there was a clearly defined group of recruits who found it difficult to complete the service and considered the experiences acquired while in service mostly as negative.

LÄHTEET

Julkaistut

- Adams, J. 1984. Women at West Point: A three-year perspective. *Sex Roles*. (5/6). 525-540.
- Ahola, S. & Nurmi, J. 1995. Kilpahaku korkeakoulutukseen. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, raportti 31.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. Helsinki & Porvoo: WSOY.
- Antikainen, A. & Komonen, K. 2003. Elämäntilanne ja elämäntilanne kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen sosiologiassa. Teoksessa P. Sallila (toim.) Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja aikuiskasvatuksen vuosiseura. Vantaa: Dark.
- Asetus asevelvollisuuslain soveltamisesta annetun asetuksen muuttamisesta 1998. 19/16.1.1998.
- Asetus naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 1995. 266/3.3.1995.
- Asevelvollisuuslaki 1950. 452/15.9.1950.
- Baltes, P. B. & Reese, H. W. 1987. Elämäntilanteen näkökulma kehityspsykologiassa. (suom. Merita Parviainen). Teoksessa M. Korhonen (toim.) Puoli vuosikymmentä psykologian tutkimusta ja opetusta Jyväskylässä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisusarja 289, 113-165.
- Becraft, C. 1990. Facts about women in the military 1980-1990. *Feminism and women studies*. Tulostettu 14.10.2005.
<http://feminism.eserver.org/workplace/professions>.
- Buchman, M. 1989. The script of life in modern society. Entry into adulthood in a changing world. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dar, Y. & Kimhi, S. 2004. Youth in the military. Gendered experiences in the conscript service in the Israeli army. *Armed Forces & Society* 30 (3), 433-459.
- Elder, G. H. Jr. & Caspi, A. 1988. Human development and social change: An emerging perspective on the life course. Teoksessa N. Bolger, A. Caspi, G. Downey, M. Moorehouse (toim.) Persons in context. Developmental processes. New York: Cambridge University Press, 77-113.
- Ellström, P-E. 1994. Kompetens, lärande och utbildning i arbetslivet. Problem, begrepp och teoretiska perspektiv. Stockholm: Publica.
- Elovainio, M., Metsäranta, T. & Kivimäki, M. 2002. Ennustaako varusmieskoulutus työelämään sijoittumista. Tutkimus vuosina 1995, 1960 ja 1965 syntyneistä miehistä. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. Julkaisusarja A/4. Vaasa: Ykkös-Offset.
- Engström, Y. 1995. Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteista. Helsinki: Painatuskeskus.

- Eskola, J & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Goffman, E. 1997. Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista. (Suom. Auli Tarkka ja Riitta Suominen). Mielenterveyden keskusliitto. Lohja: Lohjan Sanomalehti ja kirjapaino.
- Gottfredson, L. S. 1981. Circumscription and compromise: A development theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology* 28, 545-579.
- Harris, B, C., Ganzt, M, M. & Simutis, Z, M. 2002. Women in the U. S. army: An annotated bibliography. U. S. army research institute for the behavioral and social sciences. Tulostettu 2.1.2007.
<http://www.hqda.army.mil/ari/pdf/WomenInTheArmy-DrHarris.pdf>.
- Havighurst, R. J. 1955. Human development and education. New York: Longman.
- Hoiberg, A. 1991. Military psychology and women's role in the military. Teoksessa R. Gal & A. D. Mangelsdorff (toim.) *Military psychology*. New York: John Wiley & Sons.
- Holland, J. L. 1985. Making vocational choices: a theory of vocational personalities and work environments. New York: Prentice-Hall.
- Hurme, H. 1985. Elämänkulun käsitteellisiä jäsentämistapoja. *Sosiologia* 22 (2), 125-129.
- Hämäläinen, J. 2003. Naiset tulevat. *Poliisilehti* (3). Viitattu 30.10.2005.
<http://www.poliisi.fi/poliisi/periodic.nsf>.
- Jaakkola, R. 1995. Työelämän ja koulutuksen käsitteistöstä – miten käsitteitä voitaisiin jäsentää ammattitutkintojen kehittämiseksi. Teoksessa R. Turpeinen (toim.) *Ammattitutkintojen ja näyttökokeiden teoreettisia perusteita*. Opetushallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 113-127.
- Jussila, J. 1992. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista koskeva kiista ja kasvatustieteen kriisi. *Kasvatus* 23 (3), 247-255.
- Järvinen, T & Vanttaja, M. 2005. Nuoret koulutus- ja työmarkkinoilla. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Kauppinen, K. & Huida O. 1994. Naiset, rauhanturvaamistyö ja muutos. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. Tutkimusosasto. Tutkimusselosteita A-S3-2. Helsinki: Painatuskeskus.
- Kerckhoff, A. C. 1993. *Diverging pathways. Social structure and career deflections*. Oxford: Cambridge University Press.
- Kessler, D. H. 1980. Women in Combat. *Army* (8), 44-52.
- Koivuluhta, M. 1991. Ammatti-intressien kehitys ja yhteys ammattiin. Joensuun yliopisto. *Psykologian tutkimuksia* 10.
- Koivuluhta, M. 1999. Ammatti-intressit ja ura. Pohjoiskarjalaisen ammattikoulutetun ikäluokan seuranta vuosina 1975-1991. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston yhteiskuntapoliittisia julkaisuja 42.
- Kosonen, P. 1972. Motivaation ja mielenterveyden perusteita varusmiesaikana. *Sotilasaikauslehti* 47 (4), 178-182.

- Kosonen, P. 1988. Lukiolaisten koulutustavoitteista ja abiturienttien päätöstilanteesta. Teoksessa M-V. Volanen & H. Jalkanen (toim.) Koulutuksen kuninkaikat ja kulkurit. Lukio, ylioppilaat ja nuorisooasteen koulutus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 214, 51-74.
- Koulutus 1998. 1998. Koulutus Suomessa. Osa 1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Koulutus 2004. 2005. Oppilaitostilastot 2004. Osa 3. Helsinki: Tilastokeskus.
- Krohn, M. D., Lizotte, A. J. & Perez, C. M. 1997. The interrelationship between substance use and precocious transitions to adult statuses. *Journal of Health and Social Behavior* 38 (3), 87-103.
- Kuronen, R. 1996. Varusmiesluuserin muotokuva. *Miinusputken miehet*. *Sotilasaikakauslehti* (5), 8-11.
- Laaksonen, E. 2005. Varusmiehestä opiskelijaksi. Selvitys varusmiespalveluksen vaikutuksista korkeakouluopintojen aloittamiseen ja jatkamiseen. Opetusministeriön julkaisuja 28. Helsinki.
- Laisi, T. 1994. Helsingissä opiskelevien nuorten naisten asennoituminen naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. Tutkimusosasto. Tutkimusselosteista A-G9-3. Helsinki: Painatuskeskus.
- Laitinen, K. 2005. Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus. Teoksessa Laitinen, K. & Nokkala, A (toim.) Suomalainen asevelvollisuus-historiaa, haasteita ja tulevaisuutta. Julkaisuja 1. Helsinki: Puolustusministeriö, 119-237.
- Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta 1971. 387/21.5.1971.
- Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta 1992. 1260/11.12.1992.
- Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta 1994. 358/16.5.1994.
- Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 1995. 194/17.2.1995.
- Laki puolustusvoimista 1974. 402/31.5.1974.
- Lehtinen, E. & Kuusinen, J. 2001. Kasvatuspsykologia. Helsinki: WSOY.
- Levinson, D. J. 1979. *The Seasons of a Man's Life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Levinson, D. J. 1986. *The Seasons of a Woman's Life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Liesinen, K. 2004-05. Artikkelisarja Euroopan unionin maiden puolustusvoimista. *Ruotuväki* 2004/10-2005/8.
- Liljander, J-P. 1996. Statusvoittojen ja -tappioiden tiet korkeakoulutuksessa. Keskeyttäminen ja koulutuksen vaihtaminen opintouran taitekohtina. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.
- Lähdesmäki, M. 1993. Varusmiehen läheiset ihmissuhteet, niiden merkityksellisyys ja sopeutuminen armeijaelämään. Tampereen yliopisto. Psykologian pro gradu -työ. Helsinki: Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus.
- Maanpuolustustiedotuksen neuvottelukunta 2005. Suomalaisen mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia marraskuu 2005. Tulostettu 1.3.2006. http://www.defmin.fi/index.phtml?463_m = 464&s = 263.

- Maljojoki, P. 1986. Nuorten keskiasteen koulutuksen kysynnän yhteydet alueellisiin kehityseroihin Suomessa 1970- ja 1980-luvun vaihteessa. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 4.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Moore, B. L. 2002. The propensity of junior enlisted personnel to remain in today's military. *Armed Forces and Society* 28 (2), 257-279.
- Moore, E. 2003. Pitkä opintie. Aikuisiällä suoritettu yliopistotutkinto ja koulutuksellisen elämänkulun muutos. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 61.
- Mäkinen, R. & Valkonen, S. 1988. Vuoden 1980 ylioppilaiden sijoittuminen lukion jälkeiseen koulutukseen. Teoksessa M-V. Volanen & H. Jalkanen (toim.) Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit. Lukio, ylioppilaat ja nuorisosaasteen koulutus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 214, 13-50.
- Mäkinen, S. 1991. Isänsä menettäneet pojat varusmiehinä. Vertaileva tutkimus hajonneiden ja ehjien kotien poikien persoonallisuuden kehityksestä ja palveluksessa selviytymisestä. Helsingin yliopistollinen keskussairaala. Psykiatrian klinikka. Sotilaslääketieteellinen aikakauslehti LXVI 1a.
- Määttä, J. 1997. Kutsunnanalaisten ja vapaaehtoisten naisten sotilaskoulutusta koskevat odotukset. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus. Tutkimusosasto. Tutkimuslauseita A/10. Helsinki: Edita.
- Määttä, J. 1999. "Miesten koulussa" .Vapaaehtoisten naisten ja varusmiesten kokemuksia sotilaskoulutuksesta. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus. Tutkimusosasto. Tutkimuslauseita A/12. Rauma: Lai-net. Naisten vapaaehtoinen asepalvelus 1993. Naiset ja sotilaallinen maanpuolustustoimikunnan mietintö. Komiteamietintö. 1993: 9. Puolustusministeriö. Helsinki: Hakapaino.
- Nokkala, A. 2005. Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospaineissa. Teoksessa K. Laitinen & A. Nokkala (toim.) Suomalainen asevelvollisuus - historiaa, haasteita ja tulevaisuutta. Julkaisuja 1. Helsinki: Puolustusministeriö, 119-237.
- Nummenmaa, A-R. 1992. Toisen sukupuolen ammatti nuoren koulutusvalintana. Työpoliittisia tutkimuksia 31. Helsinki: Työministeriö.
- Nummenmaa, A-R. 1996. Koulutus, sukupuoli ja elämänkulku. Nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa. Työpoliittisia tutkimuksia 149. Helsinki: Työministeriö.
- Nummenmaa, L. 2004. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Nurmi, J-E. 1989. How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. Helsingin yliopisto. Helsingin yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 11.
- Nurmi, J-E. 1993. Adolescent development in an age-graded context: The role of personal belief, goals and strategies in the tackling of developmental tasks

- and standards. *International Journal of Behavioral Development* 16 (2), 169–189.
- Nurmi, J-E. 1997. Self-defination and mental health during adolescence and young adulthood. Teoksessa J. Schulenberg, J.L. Maggs & K. Hurrelmann (toim.) *Health risks and developmental transitions during adolescence*. New York: Cambridge University Press, 395–419.
- Ohje naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutumisesta 1995. 330/9. 10.3.1995. Pääesikunta. Asevelvollisuusosasto.
- Olkkonen, M. 1984. Yksinäisyys ja muutos kriisitilanteissa. Teoksessa M. Kalliopuska & H. Tapio (toim.) *Vapaus yksinäisyyteen*. Helsinki: Kirjayhtymä, 105–125.
- Ollus, M., Lovio, R., Mieskonen, J., Vuorinen, P., Karko, J., Vuori, S. & Ylä-Anttila, P. 1990. Joustava tuotanto ja verkostotalous: tekniikan, talouden ja yhteiskunnan vuorovaikutus 1990-luvulla. Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahasto 1967, raportti nro 109. Helsinki.
- Onwuegbuzie, A. J. & Leech, N. L. 2004. Enhancing the interpretation of “significant” findings: The role of mixed research. *The qualitative report* 9 (4), 770–792. Tulostettu 31.11.2006.
<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR9-4/onwuegbuzie.pdf>.
- Oravala, S. & Rönkä, A. 1999. Käännekohdat elämänkulussa. *Psykologia* 34 (4), 274–280.
- Osipow, S. H. & Fitzgerald, L. F. 1995. *Theories of career development*. Boston: Allyn and Bacon.
- Pelttari, P. 1997. Sairaanhoidajan työn nykyiset ja tulevaisuuden kvalifikaatiovaatimukset. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Tutkimuksia 80. Jyväskylä: Gummerus.
- Perho, H & Korhonen, M. 1994. Elämän vakaat vaiheet ja siirtymät aikuisuuden alusta keski-ään kynnykselle. Teoksessa Perho, H & Sinisalo, P (toim.) *Näkökulmia elämänkulun ja ammattiurien tutkimukseen*. Rauma: West Point.
- Piesanen, E. 1996. Avoin yliopisto nuoren aikuisen uranäkemyksen muotoutumisessa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 67.
- Piha, J. 1984. Lastenpsykiatriset potilaat varusmiehinä. Vertaileva tutkimus psykososiaalisesta selviytymisestä. Turun yliopisto. Kliininen laitos II. Lastentautioppi/lasten psykiatria. *Sotilaslääketieteellinen aikakauslehti* LIX 1.
- Ponteva, M., Rautava, M. & Upanne, M. 1997. Varusmiehen kriisi - voidaanko miestä auttaa? *Sotilasaikakauslehti* 3.
- Puhakka, H. 1988. Naisten elämänkulku nuoruudesta aikuisuuteen - koulutuksen merkitys elämänkulussa. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 42.
- Puolustusvoimien toimintakertomukset vuosilta 1999–2004. Tulostettu 1.11.2006. <http://www.mil.fi/perustietoa/julkaisut>.

- Runyan, W. M. 1984. Life histories and psychobiography. Explorations in theory and method. New York: Oxford University Press.
- Ruohotie, P. & Honka, J. 2003. Ammatillinen huippuosaaminen. Kompetenssitutkimuksen avaama näkökulma huippuosaamiseen, sen kehittämiseen ja johtamiseen. Saarijärvi: Saarijärven Offset.
- Sahi, T. & Korpela, H. 2002. Varusmiespalveluksen keskeyttäminen terveydellisistä syistä vuosina 1997–2000. Sotilaslääketieteen laitoksen julkaisu 1. Vaasa: Ykkös-Offset, 4–14.
- Savickas, M. L. 2002. Career construction. A developmental theory of vocational Behavior. Teoksessa D. Brown (toim.) Career choice Development. (4. painos) San Francisco: Jossey-Bass, 149–205.
- Segal, M. W. 1978. Women in the Military. Research and Policy Issues. Youth & Society 10 (2), 101–126.
- Sillen, P. 1991. Förtidssavgångar – Inget utpräglat kvinnligt problem. Armenytt 6, 9–11.
- Sinisalo, P. 1986. Työvoimaura ja yksilön kehitys. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 63. Suunnitteluosasto. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Sinivuo, J. 1975. Varusmiesten persoonallisuuden muutoksista ja persoonallisuustestin (MMPI:n) ennustekyvystä. Sotilaspsykologinen tutkimusosasto 7/B. Pääesikunta. Helsinki.
- Sinivuo, J. 1993. Selvitys naisten taistelukelpoisuudesta esitetyistä mielipiteistä ja tutkimuksista. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. Tutkimusosasto. Helsinki.
- Sotilaallinen maanpuolustus 2002. Turvallisuuspolitiikan perusteet. Maanpuolustuksen yleisjärjestelyt. Pääesikunnan tiedotusosasto. (1. painos) Helsinki: Art-Print.
- Sugarman, L. 1986. Life-span development, concepts, theories and interventions. New York: Methuen.
- Streumer, C. W. 1993. Qualification, competence and certification in the modular Education in Netherlands. Teoksessa R. Mäkinen & M. Taalas (toim.) Producing and certifying vocational qualifications. Institute for educational research. Publication series B. Theory and Practise 83. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 67–89.
- Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16. Helsinki: Edita.
- Super, D. E. 1957. The psychology of careers. An introduction to vocational development. New York: Harper & Row.
- Thomas, P. J. & Durning, K. P. 1978. The Young Navy Woman: Her Work and Role Orientation. Youth & Society 10 (1), 135–158.
- Toikka, K. 1984. Kehittävä kvalifikaatiotutkimus. Valtion koulutuskeskus. Julkaisusarja B nro 25. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Varila, J. & Kallio, K. 1992. Työura, pysyvyys ja muutos. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Varusmiehen käsikirja 1996. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. Hämeenlinna: Karisto.

- Vehviläinen, J. 2005. Pitkä välitunti vai jatkuva välivuosi. Koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten rationaliteetit. Tulostettu 28.10.2005.
www.minedu.fi/nuora/ml10_97.html.
- Vondracek, F. W. & Lerner, R. M. 1982. Vocational role development in adolescence. Teoksessa B. Wolman (toim.) Handbook of developmental psychology. Englewood cliffs, New York: Prentice Hall, 602-614.
- Vondracek, F. W., Lerner, R. M. & Schulenberg, J. E. 1982. Career development: A life span perspective. London: Lawrence Erlbau.
- Väärälä, R. 1995. Ammattikoulutus ja kvalifikaatiot. Acta Universitatis Lapponiensis 9. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Julkaisemattomat

- Harjula, P. 1996. "Mä oon aina halunnu..." Vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutumisen syyt, odotukset ja asenteiden muutokset. Oulun yliopisto, Kasvatustieteen pro gradu -työ.
- Lepistö, I. 1999. Naisena miesten maailmassa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu -työ.
- Nybergh, M. 2005. Varusmiesaikaisen johtajakoulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja kehittämistarpeet. Teknillinen korkeakoulu. Materiaalitekniikan osasto. Diplomityö. Tulostettu 1.3.2006.
<http://users.tkk.fi/~jnybergh/julkaisut/Varusmiesaikaisen%20johtajakoulutuksen%20yhteiskunnallinen%20vaikuttavuus%20ja%20kehittamistarpeet.pdf>.
- Silvonen, T. 1995. Naisten vapaaehtoinen asepalvelus: tasa-arvoa vai naisten elämän militarisointia? Jyväskylän yliopisto. Sosiologian pro gradu -työ.
- Vuori, R. 1995. Ruotsin puolustusvoimissa saadut kokemukset naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta ja niiden mahdollinen soveltaminen Suomessa aloitettavaan koulutukseen. Esiupseerikurssi. Maasotalinja. Tutkielma.
- Vuorinen, T. 1997. Sotilas vain nainen? Asepalvelusta suorittavien naisten sukupuoli-identiteetin diskurssianalyttinen tarkastelu. Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian pro gradu -työ.

LIITTEET

LIITE 1: Kyselylomake

Hyvä vastaaja!

Jyväskylän yliopisto
Koulutuksen tutkimuslaitos
Reserviläistutkimus

Olet osallistunut asepalvelustutkimukseen vuosien 1995 ja 1997 välisenä aikana. Tutkimuksessa kerättyjä tietoja on jo käytetty puolustusvoimien koulutuksen suunnittelu- ja kehittämistyössä.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella Sinut on valittu mukaan uuteen seuranta-kyselyyn, jonka tarkoituksena on selvittää asepalveluksen merkitystä opinto- ja työ-uran osana. Nyt kun palveluksen suorittamisesta on jo aikaa ja sinulla on kokemuksia siviilistä, osaat arvioida sitä, millä tavoin asepalvelus mahdollisesti vaikutti *opiskelu- ja työuraasi*.

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja ne tulevat vain tutkijan tietoon.

Vastaa kysymyksiin rengastamalla oikea vaihtoehto tai kirjoita vastaus sille määrättyyn tilaan.

Lähetä vastauksesi mahdollisimman pian, viimeistään 16.3.1999

Ystävällisin terveisin,

Jukka Määttä

tutkija

Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto

Puh. 014-603319, Fax. 014-603201, email: jukka@piaget.jyu.fi

I TAUSTATIETOJA**Armeijataustat**

1. Joukko-osasto palveluksen aikana

1. Uudenmaan prikaati, Tammisaari	5. Jääkäriprikaati, Sodankylä
2. Helsingin IT-rykmentti, Hyrylä	6. Suomenlahden laivasto, Upinniemi
3. Panssariprikaati, Hämeenlinna	7. Tykistöprikaati, Niinisalo
4. Savon prikaati, Mikkeli	8. Porin Prikaati, Säkylä

2. Aselaji palveluksessa

1. Jalkaväki	4. Ilmatorjunta	7. Huolto
2. Kenttätykistö	5. Pioneeri	8. Merivoimat
3. Rannikkotykistö	6. Viesti	9. Ilmavoimat

3. Millaisen palveluksen suoritit?

1. Normaali miehistö 240 vrk
2. Erikoiskoulutus miehistö 240 vrk (EA-mies yms.)
3. Erikoiskoulutus miehistö 285 vrk
4. Erikoiskoulutus miehistö 330 vrk (esim. viesti)
5. Aliupseeri 330 vrk
6. Reserviupseeri 330 vrk

4. Millainen oli asepalveluksesi yleinen kulku (palveluspaikat ja koulutusjaksot)?

Palveluksen alkupuoli (peruskoulutuskausi) Joukko-osasto ja paikka	Palveluksen keskivaihe (erilaiset koulutusjaksot ja kurssit) Joukko-osasto ja paikka	Palveluksen loppu (erikoistumiskoulutus yms.) Joukko-osasto ja paikka
Esim. Alokasaika Jääkäriprikaati, Sodankylä	Aliupseerikoulu, Kainuun Prikaati, Kajaani	Ryhmänjohtaja, Jääkäriprikaati, Sodankylä

5. Mikä oli sotilasarvosi palveluksen päättyessä?

6. Oletko osallistunut vapaaehtoiseen maanpuolustustoimintaan?

1. En
2. Kyllä, montako kertaa: _____, mihin: _____

Siivilitaustat

7. Sukupuoli

1. Nainen
2. Mies

8. Ikä _____v

9. Asumismuoto

1. Vanhempien luona
2. Yksin
3. Avo/aviopuolison kanssa
4. Opiskelija-asunnossa/asuntolassa
5. Muu, mikä: _____

10. Pari- ja perhesuhteet

1. En seurustele vakinaisesti
2. Seurustelen vakinaisesti
3. Avo/avioliitossa
4. Eronnut
5. Leski

11. Lapset

1. Ei ole
2. On, lukumäärä: _____

12. Minkä peruskoulutuksen isäsi ja äitisi (huoltajasi) ovat suorittaneet? Ympyröi.

	Isä	Äiti
Kansakoulun	1	1
Keski- tai peruskoulun	2	2
Ylioppilastutkinnon	3	3
Korkeakoulututkinnon	4	4

13. Mikä on äitisi ammatti: _____ ja nykyinen työtehtävä: _____

14. Mikä on isäsi ammatti: _____ ja nykyinen työtehtävä: _____

15. Kuinka usein keskimäärin tapaat vanhempiasi?

1. En lainkaan
2. Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
3. Noin kerran kuukaudessa
4. Viikoittain
5. Useammin kuin kerran kuukaudessa

II KOULUTUS JA OPISKELU

Aikaisempi koulutus

19. Merkitse kaikki suorittamasi tutkinnot.

1. Peruskoulu, milloin: _____
2. Ylioppilastutkinto, milloin: _____
3. Ammattikoulu tai ammattioppilaitos, mikä ja milloin: _____
4. Ammatillinen opisto, mikä ja milloin: _____
5. Ammattikorkeakoulu, mikä ja milloin: _____
6. Yliopisto/tiede- tai taidekorkeakoulu, mikä ja milloin: _____
7. Muu, mikä: _____

20. Jos saisit vielä valita peruskoulun jälkeisen koulutuksen, valitsisitko

1. Saman koulutuksen uudelleen
2. Läheisen koulutuksen, minkä: _____
3. Aivan eri koulutuksen, minkä: _____

21. Koulumenestys (merkitse koulutuksesi mukaan)

Peruskoulun päästötodistuksen keskiarvo oli _____

Ylioppilastutkinnon yleisarvosana oli _____

Menestys ammatillisessa koulutuksessa oli

1. Välttävä 2. Tyydyttävä 3. Hyvä 4. Erinomainen

22. Oletko keskeyttänyt tutkintoon tähtäävää opiskelua tai vaihtanut omaa ammattialaasi?

1. Minulla ei ole vielä valittua ammattialaa
2. En, oma ala on jo valittu ja pysyn sillä
3. Kyllä, olen keskeyttänyt, minkä: _____
4. Kyllä, olen suorittanut tutkinnon, mutta vaihtanut sen jälkeen ammattialaa, miten: _____

23. Oletko tällä hetkellä opiskelemassa

1. En
2. Kyllä, opiskelupaikka ja koulutusohjelma/linja: _____

Opiskelu alkoi vuonna: _____

Opiskelu päättyy vuonna: _____ (arvio)

Opintosuunnitelmat

24. Oletko hakenut palveluksen jälkeen johonkin siviilikoulutukseen?

1. En (siirry kysymykseen 27)
2. Kyllä

25. Jos vastasit kyllä, niin minne ensisijaisesti hakeuduit?

1. Kouluasteelle, ala: _____
2. Opistoasteelle, ala: _____
3. Ammattikorkeakouluun, ala: _____
4. Yliopistoon/korkeakouluun, ala: _____
5. Muualle, ala: _____

26. Jos hait, pääsitkö hakemaasi siviilikoulutukseen?

1. En
2. Kyllä, pääsin ensisijaiseen
3. Kyllä, pääsin muuhun, mihin: _____

27. Oletko hakenut palveluksen aikana tai sen jälkeen sotilas- tai sille läheisesti liittyvälle alalle (poliisi-, palo- tai vartiointikoulutus)?

1. En (siirry kysymykseen 30)
2. Kyllä

28. Jos vastasit kyllä, niin mikä seuraavista oli ensisijainen vaihtoehtosi

1. Maanpuolustusopisto (ennen Päälystöpisto)
2. Maanpuolustuskorkeakoulu (ennen Kadettikoulu)
3. Poliisikoulutus
4. Palomieskoulutus
5. Vartija- tai vankeinhoitokoulutus

29. Jos hait, pääsitkö haluamaasi koulutukseen sotilas- tai sille läheisesti liittyvälle alalle?

1. En
2. Kyllä, pääsin ensisijaiseen
3. Kyllä, pääsin muuhun, mihin: _____

Tulevaisuuden opintosuunnitelmat

30. Aiotko tulevaisuudessa hakeutua johonkin tutkintotavoitteiseen koulutukseen?

1. En
2. Ammattioppilaitokseen, mihin: _____
3. Ammatilliseen opistoon, mihin: _____
4. Ammattikorkeakouluun, mihin: _____
5. Yliopistoon/tiede- tai taidekorkeakouluun, mihin: _____
6. Johonkin muuhun, mihin: _____

III AMMATTI JA TYÖ

31. Valitse alla olevasta taulukosta, missä työ- ja opiskeluvaiheessa olit mielestäsi ENNEN PALVELUSTA, PALVELUKSEN JÄLKEEN ja missä olet TÄLLÄ HETKELLÄ. Merkitse vastaukset oheisille riveille?

ENNEN PALVELUSTA, Vaihtoehto: _____

PALVELUKSEN JÄLKEEN, Vaihtoehto: _____

TÄLLÄ HETKELLÄ, Vaihtoehto: _____

1. Minulla ei ollut/ole tietoa tulevasta ammatista tai opinnoista, enkä edes halunnut/halua pohtia koko asiaa
2. Minulla oli/on mielessä erilaisia vaihtoehtoja, mutta en osannut/osaa päättää, mitä täsmällisesti halusin/haluan
3. Oma ala alkoi/alkaa hahmottua erilaisista vaihtoehdoista
4. Tunsin/tunnen löytäneeni oikean alan ja aloitin/aloitan opiskelupaikan hankinnan
5. Minulla oli/on opiskelupaikka ja/tai opiskelin/opiskelen ammattiin
6. Opintoni olivat/ovat juuri päättyneet ja olin/olen siirtynyt työelämään
7. Olin/olen ollut työelämässä mukana jo vuosia
8. Olin/olen vaihtamassa alaa

32. Mikä oli toiveammattisi peruskoulun(lukion) päättyessä?

1. Minulla ei ollut mitään toiveammattia

2. Toiveammattini oli _____

33. Minkä ammatin koet tällä hetkellä omaksesi?

34. Missä työssä tai ammatissa toimit tällä hetkellä? Ilmoita sekä **työnantajan laatu** (esim. kunta, valtio, perheyritys, yksityisyritys) sekä **ammattinimikkeesi- ja asemasi**. Mikäli olet työttömänä tai pakkolomalla, ilmoita viimeinen työtehtäväsi.

35. Onko sinulla nykyisen työn edellyttämä koulutus?

1. Ei ole

2. Kyllä osittain, koulutukseni on sivuaa nykyisiä työtehtäviäni

3. Kyllä täysin

36. Ovatko työelämään liittyneet suunnitelmasi toteutuneet?

1. Minulla ei ole ollut varsinaisia suunnitelmia

2. Ne eivät ole toteutuneet lainkaan

3. Ne ovat toteutuneet vain vähäisiltä osin

4. Ne ovat toteutuneet monin osin

5. Ne ovat toteutuneet lähes täysin

37. Merkitse oheiseen taulukkoon, millaisia työtehtäviä ja kuinka paljon sinulla on ollut ennen palvelusta ja sen jälkeen? (Omalla alalla tarkoitetaan sitä ammattialaa, jonka tällä hetkellä koet omaksesi ks. kysymys 33)

	Ennen palvelusta	Palveluksen jälkeen
1. Täysin omaan ammattialaan liittyviä töitä	_____ kk	_____ kk
2. Läheisesti oman alaan liittyviä töitä	_____ kk	_____ kk
3. Omaan alaan liittymätöntä työtä: esim. tilapäiset kesätyöt	_____ kk	_____ kk
4. Kotona tehtävää työtä (maataloustyö, lastenhoito yms.)	_____ kk	_____ kk
5. Ei työkokemusta		

38. Miten arvioit omia työnsaantimahdollisuuksiasi tulevaisuudessa?

1. Erittäin hyvät, minulla on jo pysyvä työpaikka.
2. Hyvät, uskon saavani työtä tulevaisuudessa.
3. Kohtalaiset, ehkä saan—ehkä en.
4. Huonot, työn saaminen on vaikeaa.

39. Millä asioilla uskot olevan merkitystä työnsaantiisi ja kuinka paljon?

	Ei lainkaan	Vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Erittäin paljon
1. Henkilökohtaisilla kyvyilläni	1	2	3	4	5
2. Sopivalla koulutuksellani	1	2	3	4	5
3. Yleisellä työllisyystilanteella	1	2	3	4	5
4. Oman alani vetovoimaisuudella	1	2	3	4	5
5. Asepalveluksen suorittamisella	1	2	3	4	5

IV OPINTO- JA TYÖURAN JA ASEPALVELUKSEN YHTEENLIITTYMÄT

Siviilikoulutuksen hyödyntäminen

40. Pystyitkö hyödyntämään aiempaa koulutustasi ja ammatillista osaamistasi asepalveluksessa?

1. En lainkaan
2. Kyllä, jonkin verran
3. Kyllä, melko paljon
4. Kyllä, erittäin paljon
5. Minulla ei ole mainittavaa ammatillista osaamista

41. Mitä siviilissä hankkimaasi ammatillista osaamista pystyit hyödyntämään palveluksessa?

42. Mikä oli suurin syy siihen, että asepalveluksessa et voinut hyödyntää omaa ammatillista osaamista riittävän hyvin?

1. Minulla ei ollut mainittavaa ammatillista osaamista tai koulutusta
2. En päässyt palveluksessa haluamaani aselajiin
3. En osannut palveluksen aikana hakeutua sellaisiin tehtäviin
4. En edes halunnut hyödyntää osaamistani
5. Jokin muu syy, mikä: _____

43. Mitä ammatillisia taitoja sinulla mielestäsi on, joita olisi voitu hyödyntää palveluksessa paremmin?

Sotilaskoulutuksen merkitys työ- ja opiskelu-uralle

44. Millä tavoin asepalvelus mielestäsi kehitti erityisesti nykyisin omana pitämässäsi ammattisasi/opinto- ja ammattialallasi tarvittavia taitoja?

45. Millä tavoin asepalvelus mielestäsi kehitti yleisiä kaikissa ammateissa ja työtehtävissä tarvittavia taitoja?

46–81. Miten seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana?

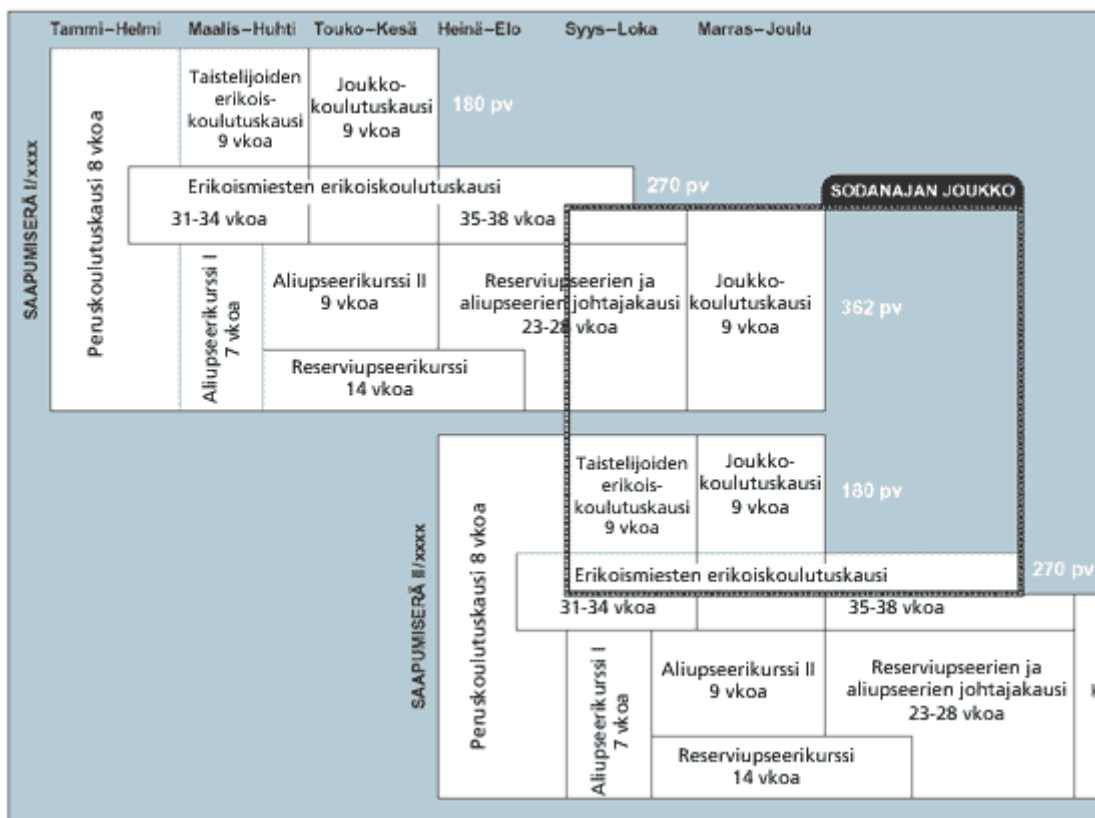
Taito/saavutus	En lainkaan	Vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Erittäin paljon
46. Oman alan teoreettista tietoa	1	2	3	4	5
47. Oman alan käytännöllisiä taitoja	1	2	3	4	5
48. Oman alan tietoteknisiä taitoja	1	2	3	4	5
49. Käsittelemään ongelmia	1	2	3	4	5
50. Hankkimaan tietoa	1	2	3	4	5
51. Fyysistä kuntoa	1	2	3	4	5
52. Tekemään "käsillä" jotakin	1	2	3	4	5
53. Järjestelemään/organisoimaan asioita	1	2	3	4	5
54. Johtamaan ihmisiä	1	2	3	4	5
55. Suunnittelemaan joukon toimintaa	1	2	3	4	5
56. Tekemään päätöksiä	1	2	3	4	5
57. Kantamaan vastuuta itsestäni	1	2	3	4	5
58. Ottamaan vastuuta muista	1	2	3	4	5
59. Noudattamaan sääntöjä ja määräyksiä	1	2	3	4	5
60. Toimimaan tehokkaasti	1	2	3	4	5
61. Sopeutumaan aikatauluihin	1	2	3	4	5
62. Työskentelemään paineen alla	1	2	3	4	5
63. Tekemään työni tunnollisesti	1	2	3	4	5
64. Toimimaan itsenäisesti	1	2	3	4	5
65. Yrittämään parhaani työtehtävissä	1	2	3	4	5
66. Huomioimaan muita ihmisiä	1	2	3	4	5
67. Työskentelemään ryhmässä	1	2	3	4	5
68. Esittämään asiani toisille	1	2	3	4	5
69. Neuvottelemaan asioista	1	2	3	4	5
70. Vieraita kieliä	1	2	3	4	5
71. Kansainvälistä kanssakäymistä	1	2	3	4	5
72. Luottamaan itseeni	1	2	3	4	5
73. Toimimaan vaikeissa tilanteissa	1	2	3	4	5
74. Hillitsemään itseni	1	2	3	4	5
75. Tuntemaan itseni paremmin	1	2	3	4	5
76. Auttamaan muita ihmisiä	1	2	3	4	5
77. Hallitsemaan kokonaisuuksia	1	2	3	4	5
78. Sovittelemaan ja tekemään kompromisseja	1	2	3	4	5
79. Joustamaan tarvittaessa asioiden edistämiseksi	1	2	3	4	5
80. Arvioimaan oman työn tuloksia	1	2	3	4	5
81. Kehittämään itseäni ammatillisesti	1	2	3	4	5

V ASEPALVELUKSEN HENKILÖKOHTAINEN MERKITYS

82–117. Millä tavoin suhtauduit asepalveluksen suorittamiseen?

Väittämä	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
82. Elämäni parhaat hetket olen viettänyt asepalveluksessa	1	2	3	4
83. Asepalvelus oli minulle liian raskasta ja vaikeaa	1	2	3	4
84. Minulla ei ollut taloudellisia huolia palvelusaikana	1	2	3	4
85. Asepalvelus tarjosi minulle haastavia tavoitteita	1	2	3	4
86. Oma urakehitys hidastui palveluksen vuoksi	1	2	3	4
87. Asepalvelus antoi minulle valmiuksia elämää varten	1	2	3	4
88. Opiskeluintoni katosi palvelusaikana	1	2	3	4
89. Käsitkseni maailmasta avartui palvelusaikana	1	2	3	4
90. Asepalvelus vaikutti vahingollisesti parisuhteeseeni	1	2	3	4
91. Armeijasta on vielä hyötyä elämäni eri vaiheissa	1	2	3	4
92. Palvelus heikensi itseluottamustani	1	2	3	4
93. Asepalvelus helpottaa työpaikan saamista tulevaisuudessa	1	2	3	4
94. Palveluksen suorittaminen ei ole mitenkään arvokasta	1	2	3	4
95. Asepalvelus selkeytti opiskelusuunnitelmiani	1	2	3	4
96. En saanut solmittua ystävyys/toverisuhteita palvelusaikana	1	2	3	4
97. Asepalvelusaika oli kasvattavaa aikaa henkisesti	1	2	3	4
98. Työpaikan saaminen vaikeutui palveluksen vuoksi	1	2	3	4
99. Työelämä tulee arvostamaan palveluksen suorittamista	1	2	3	4
100. Asepalvelus on eduksi tulevalle urakehitykselle	1	2	3	4
101. Asepalvelus oli mielestäni enimmäkseen pitkästyttävää	1	2	3	4
102. Asepalveluksen suorittaminen lisää ihmisten arvostusta minuun	1	2	3	4
103. Suhde omiin vanhempiin huonontui palvelusaikana	1	2	3	4
104. Asepalvelus lisäsi opiskeluhaluuttani	1	2	3	4
105. Asepalveluksen suorittaminen ei ole enää nyky-yhteiskunnassa tärkeää	1	2	3	4
106. Asepalvelus lisäsi itseluottamustani	1	2	3	4
107. Asepalvelus oli minusta ihan turhaa	1	2	3	4
108. Asepalveluksen suorittamisella oli myönteinen vaikutus parisuhteeseen	1	2	3	4
109. Työelämässä on haittaa palveluksen suorittamisesta	1	2	3	4
110. Asepalvelus taannutti minut henkisesti	1	2	3	4
111. Asepalveluksen suorittaminen oli minulle vaivatonta ja helppoa	1	2	3	4
112. Opiskelusuunnitelmani hämärtyivät	1	2	3	4
113. Armeijan käyminen on osa yhteiskunnan jäsenyyttä	1	2	3	4
114. Maailmankuvani kapeni ja pelkistyi palveluksen aikana	1	2	3	4
115. Suhteeni omiin vanhempiin parantui palvelusaikana	1	2	3	4
116. Oma talouteni heikkeni palveluksen aikana	1	2	3	4
117. Sain palvelusaikana hyviä kavereita	1	2	3	4

LIITE 2:
Varusmieskoulutuksen aikajaksottelu

KUVIO 19 Varusmieskoulutuksen aikajaksottelu

Lähde: Sotilaallinen maanpuolustus (2002, 20)

LIITE 3:
LIITETAULUKOT

TAULUKKO 24 Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana?
Faktorimatriisi. Suurimman uskottavuuden menetelmä
(*Maximum Likelihood*). Vinokulmainen rotaatio (*Oblimin*).

Osio / Selite	Faktori				h ²
	1	2	3	4	
r61. Sopeutumaan aikatauluihin	.88				.67
r65. Yrittämään parhaani työtehtävissä	.84				.74
r57. Kantamaan vastuuta itsestäni	.80				.72
r63. Tekemään työni tunnollisesti	.79				.73
r59. Noudattamaan sääntöjä ja määräyksiä	.74				.57
r64. Toimimaan itsenäisesti	.73				.69
r60. Toimimaan tehokkaasti	.68				.70
r67. Työskentelemään ryhmässä	.62				.56
r52. Tekemään käsillä jotakin	.56				.36
r62. Työskentelemään paineen alla	.54				.65
r66. Huomioimaan muita ihmisiä	.44			.34	.57
r72. Luottamaan itseeni	.41			.30	.72
r51. Fyysistä kuntoa	.39				.22
r50. Hankkimaan tietoa	.31				.43
r46. Oman alan teoreettista tietoa		.97			.89
r47. Oman alan käytännöllisiä taitoja		.91			.83
r48. Oman alan tietoteknisiä taitoja		.81			.67
r81. Kehittämään itseäni ammatillisesti		.55		.37	.54
r54. Johtamaan ihmisiä			-.97		.89
r55. Suunnittelemaan joukon toimintaa			-.94		.85
r56. Tekemään päätöksiä			-.77		.77
r53. Järjestelemään/organisoimaan asioita			-.56		.75
r58. Ottamaan vastuuta muista	.36		-.52		.72
r49. Käsittelemään ongelmia			-.35		.52
r79. Joustamaan tarvittaessa asioiden edistämiseksi				.68	.47
r78. Sovittelemaan ja tekemään kompromisseja				.66	.58
r80. Arvioimaan oman työn tuloksia				.64	.65
r69. Neuvottelemaan asioista				.56	.59
r76. Auttamaan muita ihmisiä				.52	.76
r75. Tuntemaan itseni paremmin				.49	.75
r77. Hallitsemaan kokonaisuuksia				.44	.77
r74. Hillitsemään itseni				.42	.74
r73. Toimimaan vaikeissa tilanteissa	.37			.37	.73
r68. Esittämään asiani toisille	.33			.36	.62
Ominaisarvot	13.33	2.40	1.64	0.92	
Selitysosuudet	48.01	7.07	4.82	2.70	
Kumulatiiviset selitysosuudet	48.01	55.09	59.91	62.61	

TAULUKKO 25 Mitä seuraavia asioita opit tai saavutit palveluksen aikana?
Keskiarvot ja keskihajonnat sukupuolen mukaan

Osio / Selite	Nainen			Mies			Kaikki			p*
	m	n	sd	m	n	sd	m	n	sd	
r46. Oman alan teoreettista tietoa	2,32	87	1,29	1,68	206	,99	1,87	293	1,12	,000
r47. Oman alan käytännöllisiä taitoja	2,69	87	1,33	1,85	206	1,09	2,10	293	1,22	,000
r48. Oman alan tietoteknisiä taitoja	1,94	86	1,19	1,53	205	,88	1,65	291	1,00	,001
r49. Käsittämään ongelmia	3,42	89	,98	2,87	207	1,11	3,03	296	1,10	,000
r50. Hankkimaan tietoa	2,82	89	1,22	2,47	207	1,03	2,57	296	1,10	,011
r51. Fyysistä kuntoa	3,56	89	,99	3,27	206	1,01	3,36	295	1,01	,024
r52. Tekemään "käsillä" jotakin	3,33	89	1,11	2,83	207	1,07	2,98	296	1,10	,000
r53. Järjestelemään/organisoimaan asioita	3,70	89	,98	3,12	207	1,18	3,29	296	1,16	,000
r54. Johtamaan ihmisiä	3,83	89	1,06	2,90	206	1,32	3,18	295	1,31	,000
r55. Suunnittelemaan joukon toimintaa	3,49	89	1,07	2,67	207	1,25	2,92	296	1,26	,000
r56. Tekemään päätöksiä	3,57	89	1,04	3,01	207	1,20	3,18	296	1,18	,000
r57. Kantamaan vastuuta itsestäni	3,84	89	1,03	3,43	207	1,13	3,56	296	1,16	,004
r58. Ottamaan vastuuta muista	3,92	89	,98	3,34	207	1,13	3,52	296	1,12	,000
r59. Noudattamaan sääntöjä ja määräyksiä	4,36	89	,82	3,72	207	1,10	3,92	296	1,06	,000
r60. Toimimaan tehokkaasti	3,76	89	1,06	3,25	207	1,16	3,40	296	1,15	,000
r61. Sopeutumaan aikatauluihin	4,02	89	,99	3,67	206	1,18	3,78	295	1,14	,015
r62. Työskentelemään paineen alla	3,85	89	1,03	3,33	207	1,17	3,49	296	1,15	,000
r63. Tekemään työni tunnollisesti	3,79	89	1,04	3,33	207	1,19	3,47	296	1,17	,002
r64. Toimimaan itsenäisesti	3,40	89	1,19	3,25	206	1,17	3,30	295	1,18	,310
r65. Yrittämään parhaani työtehtävissä	3,84	89	1,04	3,31	207	1,19	3,47	296	1,17	,000
r66. Huomioimaan muita ihmisiä	3,83	89	,94	3,29	207	1,03	3,45	296	1,03	,000
r67. Työskentelemään ryhmässä	4,06	89	,82	3,63	207	1,04	3,76	296	1,00	,001
r68.. Esittämään asiani toisille	3,67	88	1,01	3,18	207	1,10	3,33	295	1,10	,000
r69. Neuvottelemaan asioista	3,13	89	1,08	2,77	206	1,08	2,88	295	1,10	,009
r70. Vieraita kieliä	1,48	89	1,01	1,28	207	,63	1,34	296	,77	,037
r71. Kansainvälistä kanssakäymistä	1,43	89	,75	1,39	207	,75	1,40	296	,75	,672
r72. Luottamaan itseeni	3,93	89	1,11	3,19	207	1,12	3,42	296	1,16	,000
r73. Toimimaan vaikeissa tilanteissa	3,75	89	,95	3,24	207	1,06	3,39	296	1,06	,000
r74. Hillitsemään itseni	3,85	88	1,08	3,18	207	1,14	3,38	295	1,16	,000
r75. Tuntemaan itseni paremmin	3,57	89	1,13	2,73	207	1,06	2,99	296	1,15	,000
r76. Auttamaan muita ihmisiä	3,53	89	,89	3,05	205	1,03	3,20	294	1,01	,000
r77. Hallitsemaan kokonaisuuksia	3,42	89	,92	2,86	207	1,11	3,03	296	1,08	,000
r78. Sovittelemaan ja tekemään kompromisseja	3,20	89	1,05	2,75	207	1,01	2,89	296	1,04	,001
r79. Joustamaan tarvittaessa asioiden edistämiseksi	3,23	87	1,09	2,94	207	1,02	3,02	294	1,05	,029
r80. Arvioimaan oman työn tuloksia	3,07	89	,96	2,69	207	1,08	2,80	296	1,06	,005
r81. Kehittämään itseäni ammatillisesti	2,58	89	1,2	1,97	207	1,10	2,16	296	1,16	,000

*Naisten ja miesten keskiarvojen tilastollinen merkitsevyys. Anova.

TAULUKKO 26 Kvalifikaatioita kuvaavien faktoreiden korrelaatiomatriisi

Faktori	1	2	3	4
1. Mukautumistaidot	1.000			
2. Ammatilliset taidot	.282	1.000		
3. Johtamistaidot	-.620	-.271	1.000	
4. Yhteisölliset taidot	.706	.307	-.564	1.000

TAULUKKO 27 Kvalifikaatioita kuvaavista faktoreista muodostettujen summamuuttujien reliabiliteettianalyysit

Summamuuttuja	n	Osiot	Cronbach's Alpha
1. Mukautumistaidot	296	12	.95
2. Ammatilliset taidot	296	4	.88
3. Johtamistaidot	296	5	.94
4. Yhteisölliset taidot	296	8	.90

TAULUKKO 28 Palveluksen subjektiivista merkitystä kuvaavien faktoreiden korrelaatiomatriisi

Faktori	1	2	3	4
1. Yleinen hyödyllisyys	1.000			
2. Uran hyödyllisyys	.581	1.000		
3. Palveluksen helppous	.137	.057	1.000	
4. Taantuma	-.400	-.345	-.249	1.000

TAULUKKO 29 Palveluksen subjektiivista merkitystä kuvaavista faktoreista muodostettujen summamuuttujien reliabiliteettianalyysit

Summamuuttuja	n	Osiot	Cronbach's Alpha
1. Yleinen hyödyllisyys	296	9	.56
2. Uran hyödyllisyys	296	4	.86
3. Palveluksen helppous	296	4	.66
4. Taantuma	296	5	.67

TAULUKKO 30 Millä tavoin suhtauduit asepalveluksen suorittamiseen? Suurimman uskottavuuden menetelmä (*Maximum Likelihood*).
Vinokulmainen rotaatio (*Oblimin*).

Osio/selite	Faktori				h ²
	1	2	3	4	
r87. Asepalvelus antoi minulle valmiuksia elämää varten	.74				.69
r97. Asepalvelusaika oli kasvattavaa aikaa henkisesti	.70				.54
r106. Asepalvelus lisäsi itseluottamustani	.69				.59
r85. Asepalvelus tarjosi minulle haastavia tavoitteita	.69				.63
r89. Käsitykseni maailmasta avartui palvelusaikana	.68				.36
r101. Asepalvelus oli mielestäni enimmäkseen pitkästyttävää	-.53				.60
r91. Armeijasta on vielä hyötyä elämäni eri vaiheissa	.52	.35			.66
r94. Palveluksen suorittaminen ei ole mitenkään arvokasta	-.46			.32	.59
r82. Elämäni parhaat hetket olen viettänyt asepalveluksessa	.42				.53
r93. Asepalvelus helpottaa työpaikan saamista tulevaisuudessa		.88			.75
r100. Asepalvelus on eduksi tulevalle urakehitykselle		.86			.75
r99. Työelämä tulee arvostamaan palveluksen suorittamista		.80			.62
r102. Asepalveluksen suorittaminen lisää ihmisten arvostusta minuun		.49			.33
r84. Minulla ei ollut taloudellisia huolia palvelusaikana			.69		.46
r116. Oma talouteni heikkeni palveluksen aikana			-.67		.46
r111. Asepalveluksen suorittaminen oli minulle vaivatonta ja helppoa			.45		.26
r83. Asepalvelus oli minulle liian raskasta ja vaikeaa			-.41		.30
r114. Maailmankuvani kapeni ja pelkistyi palveluksen aikana				.63	.39
r110. Asepalvelus taannutti minut henkisesti				.56	.41
r92. Palvelus heikensi itseluottamustani				.50	.27
r112. Opiskelusuunnitelmani hämärtyivät				.45	.22
r107. Asepalvelus oli minusta ihan turhaa	-.33			.43	.53
r98. Työpaikan saaminen vaikeutui palveluksen vuoksi				.38	.27
r105. Asepalveluksen suorittaminen ei ole enää nyky-yhteiskunnassa tärkeää				.35	.49
r113. Armeijan käyminen on osa yhteiskunnan jäsenyyttä				-.31	.27
r86. Oma urakehitys hidastui palveluksen vuoksi				.31	.32
Ominaisarvot	8.55	1.44	1.20	1.09	
Selitysosuudet	32.88	5.54	4.62	4.20	
Kumulatiiviset selitysosuudet	32.88	38.42	43.05	47.25	

TAULUKKO 31 Millä tavoin suhtauduit asepalveluksen suorittamiseen?
Keskiarvot ja keskihajonnat sukupuolen mukaan

Osio / Selite	Nainen			Mies			Kaikki			p*
	m	n	sd	m	n	sd	m	n	sd	
r82. Elämäni parhaat hetket olen viettänyt asepalveluksessa	2,84	89	,69	2,08	207	,87	2,31	296	,89	.000
r83. Asepalvelus oli minulle liian raskasta ja vaikeaa	1,18	88	,44	1,38	207	,56	1,32	295	,54	.003
r84. Minulla ei ollut taloudellisia huolia palvelusaikana	3,17	89	1,01	2,74	206	1,15	2,87	295	1,13	.002
r85. Asepalvelus tarjosi minulle haastavia tavoitteita	3,44	88	,69	2,50	207	,96	2,78	295	1,01	.000
r86. Oma urakehitys hidastui palveluksen vuoksi	1,69	89	,96	2,12	207	1,07	1,99	296	1,06	.001
r87. Asepalvelus antoi minulle valmiuksia elämää varten	3,37	89	,71	2,67	206	,90	2,88	295	,91	.000
r88. Opiskeluintoni katosi palvelusaikana	1,52	89	,80	1,86	202	,93	1,75	291	,91	.003
r89. Käsitkseni maailmasta avartui palvelusaikana	2,74	88	,93	2,35	205	,87	2,47	293	,91	.001
r90. Asepalvelus vaikutti vahingollisesti parisuhteeseeni	1,86	87	1,11	1,76	202	,98	1,79	289	1,02	.425
r91. Armeijasta on vielä hyötyä elämäni eri vaiheissa	3,65	88	,57	2,75	207	,95	3,02	295	,95	.000
r92. Palvelus heikensi itseluottamustani	1,31	89	,73	1,32	207	,58	1,32	296	,63	.910
r93. Asepalvelus helpottaa työpaikan saamista tulevaisuudessa	3,22	89	,78	2,79	206	,97	2,92	295	,94	.000
r94. Palveluksen suorittaminen ei ole mitenkään arvokasta	1,18	89	,53	1,61	206	,82	1,48	295	,77	.000
r95. Asepalvelus selkeytti opiskelusuunnitelmiani	2,24	88	1,02	1,75	203	,83	1,90	291	,92	.000
r96. En saanut solmittua ystävyys/toverisuhteita palvelusaikana	1,20	89	,53	1,33	207	,61	1,29	296	,59	.078
r97. Asepalvelusaika oli kasvattavaa aikaa henkisesti	3,51	89	,73	2,98	207	,88	3,14	296	,87	.000
r98. Työpaikan saaminen vaikeutui palveluksen vuoksi	1,11	89	,44	1,42	206	,71	1,33	295	,66	.000
r99. Työelämä tulee arvostamaan palveluksen suorittamista	3,38	89	,68	2,98	207	,85	3,10	296	,82	.000
r100. Asepalvelus on eduksi tulevalle urakehitykselle	3,18	89	,79	2,54	206	,94	2,73	295	,94	.000
r101. Asepalvelus oli mielestäni enimmäkseen pitkästyttävää	1,48	89	,68	2,27	206	,97	2,03	295	,96	.000
r102. Asepalveluksen suorittaminen lisää ihmisten arvostusta minuun	2,92	89	,68	2,65	207	,82	2,73	296	,79	.007
r103. Suhde omiin vanhempiin huonontui palvelusaikana	1,14	88	,46	1,27	207	,54	1,23	295	,52	.043
r104. Asepalvelus lisäsi opiskeluhalukkuuttani	2,52	86	1,03	2,07	204	,96	2,21	290	1,00	.000
r105. Asepalveluksen suorittaminen ei ole enää nyky-yhteiskunnassa tärkeää	1,26	89	,53	1,64	207	,79	1,53	296	,74	.000
r106. Asepalvelus lisäsi itseluottamustani	3,33	89	,84	2,85	205	,88	2,99	294	,89	.000
r107. Asepalvelus oli minusta ihan turhaa	1,11	89	,44	1,62	204	,84	1,46	293	,78	.000
r108. Asepalveluksen suorittamisella oli myönteinen vaikutus parisuhteeseen	2,13	82	1,05	1,99	194	,87	2,03	276	,93	.238
r109. Työelämässä on haittaa palveluksen suorittamisesta	1,20	89	,63	1,34	205	,66	1,30	294	,65	.106
r110. Asepalvelus taannutti minut henkisesti	1,43	84	,75	1,46	203	,71	1,45	287	,72	.713
r111. Asepalveluksen suorittaminen oli minulle vaivatonta ja helppoa	2,83	88	,76	2,90	207	,82	2,88	295	,80	.498
r112. Opiskelusuunnitelmani hämärttyivät	1,39	87	,65	1,60	201	,76	1,53	288	,74	.029
r113. Armeijan käyminen on osa yhteiskunnan jäsenyyttä	3,38	88	,65	3,26	207	,78	3,29	295	,74	.227
r114. Maailmankuvani kapeni ja pelkistyi palveluksen aikana	1,31	89	,67	1,53	207	,67	1,46	296	,68	.013
r115. Suhteeni omiin vanhempiin parantui palvelusaikana	2,80	87	,75	2,46	204	,84	2,56	291	,83	.001
r116. Oma talouteni heikkeni palveluksen aikana	2,07	89	1,05	2,55	205	1,13	2,40	294	1,13	.001
r117. Sain palvelusaikana hyviä kavereita	3,65	89	,69	3,35	205	,73	3,44	294	,73	.001

*Naisten ja miesten keskiarvojen tilastollinen merkitsevyys. Anova.

TAULUKKO 32 Lopullisen aineiston (n = 296) vertailu taustamuuttujittain otannan pohja-aineistoon (n = 2807)

	Otannan pohja-aineisto (n = 2807)		Lopullinen aineisto (n = 296)	
	f	%	f	%
Sukupuoli				
Nainen	148	5,2	89	30,1
Mies	2659	94,8	207	69,9
Yhteensä	2807	100,0	296	100,0
Saapumiserä				
1996/1	1964	70,0	192	64,9
1996/2	478	17,0	71	24,0
1997/1	365	13,0	33	11,1
Yhteensä	2807	100,0	296	100,0
Palvelusmuoto				
Miehistö	949	37,6	71	24,0
EK-miehistö	741	29,4	70	23,6
AUK	655	26,0	113	38,2
RUK	177	7,0	42	14,2
Yhteensä	2522	100,0	296	100,0
Joukko-osasto				
UudPr	270	10,5	38	12,8
HellIt	126	4,9	17	5,7
PsPr	627	24,3	51	17,2
SavPr	402	15,6	48	16,2
JPr	342	13,3	36	12,2
SILaiv	153	5,9	27	9,2
TykPr	311	12,1	42	14,2
PorPr	346	13,4	37	12,5
Yhteensä	2577	100,0	296	100,0
Aselaji				
Jalkaväki	1349	48,9	133	44,9
Tykistö	682	24,7	62	20,9
Ilmatorjunta	159	5,8	19	6,4
Pioneeri	149	5,4	9	3,0
Viesti	86	3,1	16	5,5
Huolto	174	6,3	35	11,9
Merivoimat	161	5,8	22	7,4
Yhteensä	2760	100,0	296	100,0